

VITÆ HUMANÆ PROSCENIUM

sub Persona

GUSMANNI ALFARACII

repræsentatum.

CASPARE ENS *editore.*

DANTISCI,

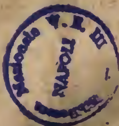
Sumptibus Georgii Försteri,

S. M. R. *Bibliopolæ*,

M.D.C.LII.

Cum Privelegio S. M. R. Poloniæ et Sueciæ.

PROSCENII VITÆ HUMANÆ,

Pars Secunda.

IN QUA

SUB PERSONA GUSMANI ALFARACII
miræ fraudes, quibus tam ipſe alios
decepit quam ab aliis deceptus eſt;
tum varii in vita hominum Eventus repræſentantur.

Opera & ſtudio

GASPARIS ENS L.

DANTISCI
Sumptibus GEORGII FORSTERI.

LECTORIS.

REdit ad te Gusmanus, sed robustior, cum robustioribus nequitiis non ut imitari, sed cavere discas: simul vanitatem rerum humanarum cognoscas. Quod si gratum hunc meum laborem Lectoribus fore intellexero: Deo vitam & valetudinem suppeditante, Tertiam partem addam, non minus jucundis & notatu dignis eventibus ac historiis insignem. Severæ nimis frontis illos Catones non valde moror. qui paullo æquiores fuerint, institutum nostrum si non magnopere laudabunt, saltim non reprehendent. Vale Lector & fruere.

IN-

INDEX CAPITUM.

PROOEMIUM *in quo scopus Autoris declaratur.* fol. 1

CAP. I. *Gusmannus Oratori Gallico operam præstat, quæque in eo ministerio sibi acciderint narrat.* 5

CAP. II. *Narrat Gusmanus quibus in rebus Oratori hero suo operam præstiterit. Disserit de scurris & aliis voluptatum ministris.* 36

CAP. III. *Gusmanus fabula vulgo factus, Roma relicta, Florentiam se confert. Ab impostore magna peculii parte spoliatur.* 48

CAP. IV. *Gusmanus amisso peculio Florentiam proficiscens, Sajavedram impostorem obvium habet, & ministri loco suscipit.* 67

CAP. V. *Florentiæ descriptio.* 72

CAP. VI. *Florentia discedit Gusmanus. Alexandro dicam impingens, in vincula conjicitur.* 80

CAP. VII. *Carcere liberatus Gusmanus de injustitia, quæ hodie multis in tribunalibus dominatur, disserit.* 95

CAP. VIII. *Gusmanus chartarum lusu damnum resarcit. Bononia Mediolanum se confert.* 103

CAP. IX. *Sajavedra in itinere vitæ suæ historiam Gusmano narrat.* 112

CAP. X. *Sajavedra Mediolani in popularem quemdam suum incidit, mercatoris ministrum. ejus ductu & suggestu Gusmanus astutissimum furtum committit.* 129

M 7 CAP.

CAP. XI. *Gusmano belle succedit furtum. Aquileræ promissa data portione, cum Sajavedra Genuam abit.* 144

CAP. XII. *Genuam profectus, astutissimæ malitiæ telam orditur.* 155

CAP. XIII. *Opimis onustus spoliis Gusmanus cum Sajavedra in Hispaniam navigat.* 169

CAP. XIV. *In Hispaniam navigans adversa tempestate jactatur: cujus vi alienatis sensibus Sajavedra in mare se præcipitat.* 193

CAP. XV. *Barcinone Gusmanus Salamancam proficiscitur.* 197

CAP. XVI. *Statuta Societatis seu Confraternitatis Moropoliticæ.* 207

CAP. XVII. *Gusmanus stultæ procationis pœnas dat aureis aliquot numis emunctus.* 214

CAP. XVIII. *Narrat Gusmanus quid Madriti sibi acciderit, à femina turpiter iterum deluso.* 223

CAP. XIX. *Ædificata sibi domo uxorem ducit.* 229

CAP. XX. *Narrat porro quæ sibi marito evenerint: deque malis mulieribus pauca disserit.* 235

CAP. XXII. *Quid sibi Compluti acciderit narrat Gusmanus.* 249

CAP. XXIII. *De Amore pauca disserit Gusmanus. Cum uxore Compluto Madritum migrat.* 260

Finis Indicis.

IN SECUNDAM Partem PROOEMIUM:

In quo ſcopus Autoris proponitur.

ON dubito multos fore, quibus conſilium hoc vitam deſcribendi meam diſpliceat. Quid enim attinet, inquient, ut tua ipſius vineta cædas; ut teipſum ludibrio omnibus proſtituas, & tamquam perfectæ nequitiæ exemplum deteſtandum proponas? Sed audi, mi Lector. Quid ſi Horatianum illud tibi occinam: *Mutato nomine de te Fabula narratur*. Scio quæ ſit humani natura ingenii. Pauci certè ſunt qui videant id manticæ quod in tergo eſt; quiq; ſuo ſe pede metiantur: Lynces ſumus in alienis; talpæ in noſtris quiſque perviden-

dis

dis vitiis. Interim nemo de se id sentit quod de ipso alii. Quod tu tibi de te persuades, id ego mihi de me. at forte alii non. Suffenus sibi quisque est: & sibi quisque assentatur. unde infiniti in vita hominum nascuntur errores. Siquidem uno dato inconvenienti (sic vulgo loquuntur) plurima sequuntur. Quocirca ne quis fine suo aberret aut frustretur, vera principia ante omnia quærat & examinet necesse est: quibus inventis & constitutis, facilis erit quavis in re progressus. Et quamvis illa sæpe contemta ac frivola videantur, lumen nihilominus ad magnas res prospiciendas præferunt. In omnibus certe rebus mature deliberandum; at ubi deliberaveris, mature facto opus est. Ignavi est numquam incipere; stulti, numquam finire. Finis quippe opus coronat. Quorsum hæc, inquis? Audi. Consilium & scopum in hoc opusculo mihi propositum supra tibi indicavi: qui alius non est, quam ut aliorum exemplo cautior fias & prudentior: quod genus discendi commodissimum est & maxime securum, per Mundi hujus periculosum pelagus naviganti. Tuum est meis plagis emendari; ex mea negligentia & imprudentia tuam formare industriam & solertiam; ex meis contumeliis hono-

ris tibi & laudis quærere materiam. Scis primum ſapientiæ gradum eſſe à ſeipſo ſapere; alterum ſapienti obtemperare. qui nec hoc nec illud facere ſciat, nullo in numero habendum.

Sed, ais, Quanto melius fuerat, mi Guſmane, te numquam ita vixiſſe; & quanto hoc ipſo melius vitam tam malam, tam longe ab omni virtute alienam potius æterna oblivione ſepelire, quam litteris conſignatam poſteris relinquere? Sed erras, mi homo, & quod dicis à ratione alienum eſt. Sed nec ſcopum qui te movet, num eſſe puto. quin etiam tamquam ſorex teipſum tuo indicio prodere mihi videris. Numquid enim per Guſmani latus tuum peti ſuſpicaris? numquid tibi exprobrari quæ de illo ficta, à te forte facta? Mendacia ergò ſcribis? inquis. Nequaquam. Facta enim omnia quæ hic narrantur, & fiunt, & fient. Guſmanum modò aliaſque circumſtantias ſepone. vera omnia deprehendes. Et quid ſi mendacia? numquid hæc multorum auribus gratiſſima? Sed ut propoſiti mei ratio melius tibi conſtet: ſic habe.

Quod in uno quaſi ſpeculo totius humanæ vitæ imaginem contemplandam tibi propono, non eò fit malum ut imiteris,

teris, ſed ut fugias, bonumque facias. Si Guſmanum videas turpiter prolapſum; tu lapidem vita ad quem ille impegit. Illud ſemper memineris, Hominem te, nec quidquam humani à te alienum eſſe. Excute omnia animi tui cubilia ac penetralia: ubi ſi quid ſordidum (neque vero aliter fieri poteſt) deprehenderis, tuam ipſius domum diligenter prius purga quam ſcopas ad alios feras: ne illud audias, *Medice cura teipſum*: aut illud Salvatoris noſtri: *Hypocrita, trabem educ prius ex tuo, deinde feſtucam è proximi eculo.* Sed quid? numquid ineptus ſit qui ad ægrotantem Medicum adducat? Quodnam remedium in viperæ dente, aut morſu ſcorpionis eſſe poteſt? Quis in veneno quærat antidotum? Ita tamen eſt. nonne vides ut in Theriacam ipſa venena ingrediantur; ut res plurimæ natura ſua mortiferæ ad ſalutem præparentnr? ſit Guſmani vita generalis quædam theriaca humanæ vitæ; ſit eius exemplum contra maxime domeſtica nobis vitia antidotum. Guſmano interim id uſu venit, quod dapium apud Principes ſtructoribus. His unica cura eſt ut ſtantes fercula ſcite partiantur: pavones, anſeres, gallinas & quævis edulia diligenter ſcindant, & convivis apponant: qui omnes

alacri-

alacriter comedunt ac ventrem saturant; solus ille labore fessus & famelicus circa mensam discursat, alienæ voluptatis minister. Sic Gusmanus noster suis fastidiis, suis periculis, suis laboribus enavigata sibi maria, & in eis ad quos impegit scopulos, & in quibus naufragium fecit vada tibi ostendit: eóque gratiam potius à te quam censuram exspectat. Sed ad rem.

CAPUT I.

GUSMANUS ORATORI Gallico ministerium præstat: quæque in eo ministerio sibi acciderint narrat.

A Cardinali, uti priori libro ostendi, dimissus, quum aliquamdiu amicorum limina trivissem, jamque omnibus gravem me esse sentirem; tandem ad Galliarum Regis Oratorem Romæ degentem, me applicui: qui tanto facilius me in familiam suam recepit, quod apud priorem herum non semel me vidisset, meaque alacritate (nequitiam verius dixero) multum delectatus esset.

Erat

Diversa herorum ingenia. Erat is homo sane perliberalis, meque satis benigne ac laute tractabat: non tamen eo fine aut animo quo prior meus herus. Hic enim meam in omnibus rebus salutem; ille suas voluptates spectabat; quarum ego artifex eram non vulgaris. Nam & multa jocose ac ridicule quotidie & dicebam & faciebam: & omnes urbis regiones & ubi unumquodque hominum genus habitaret, nôram: eoque opera mea in perferendis hinc inde mandatis multum utebatur. Mensam præcipue heri & ministerio meo ornare, & facetiis oblectare studebam. Ventitabant domum nostram sæpe sæpius parasiti, *Cenipetarum ingenia.* homines insulsi, arrogantes, prandendi aut cenandi tempus captantes: quibus ego omnibus modis illudere satagebam, hero non invito. Quosdam ut hortulani melones, sic eos sedere patiebar; aliis pocula minuta valde, aliis vinum aqua nimis dilutum præbebam: si quem cibum palato ipsorum arridere animadverterem, præripiebam patinam, aliquid aliud minus sapidum reponens. Quid multis? tam ego quàm contubernales mei id unice agebamus, ut convivas ejusmodi, vel mures potius, qui semper alienum panem rodunt, ab heri mensa amoliremur. Accidit aliquando ut quidam

dam Anglus natione in amicitiam heri sese insinuarit, adfinitate sibi conjunctũ ferens, quum tamen nihil ipso esset insulsius, nihil ad civilem conversationem ineptius, nihil vanius. Ventitabat hic ad nos ferè quotidie. ego parum hero gratum hospitem animadvertens, illudendi occasionem captabam: quæ paucos post dies sese obtulit. Quum enim inter cenandum multa per summam vanitatem mentiens, aures omnium obtudisset, tum etiam in me multa jocatus esset, exiguæ meæ staturæ illudens, inter alia dicens, Constitutum esse Pontifici edicere ut milites pyxidum loco quibus nitratus pulvis asservari solet, posthac pusillæ staturæ virunculis utantur: tanto magis indignatus, quod herum quoque nugis ipsius commotum senseram, clam sellæ in qua sedebat subrepo, & lento nodo pedem jus alterum mensæ alligo. Jam contubernalibus meis quid fieri vellem edixeram: quorum unus in cenaculum irrumpens, magna voce exclamat, *Ad ignem, ad ignem.* Omnibus (hero excepto, qui monitus fuerat) trepide surgentibus, exsilit Anglus quoque, vehementi cum impetu (ut erat prævalidus) mensam cum omni apparatu evertit, & parum abest, quin casu crus sibi fregerit; certe

Parasiti insulsi.

quomodo tractandi.

certe faciem totam ita vulneravit, ut ſanguinem undique ſtillaret. Tanto magis facinus hoc erat ridiculum, quod è contubernio noſtro deformis admodum æthiops cum æruginoſa accurrens bipenni, jacenti, & volutanti ſe ictum quaſi intentabat: quem ille diabolum exiſtimans, uti erat jam vino totus madens & quaſi extra ſe poſitus, Parce, exclamat, parce domine diabole, & propitius eſto mihi, Sic irriſus ultrò è domo ſe proripuit.

Et hoc quidem ſtrategemate muſca hæc cenipeta ex heri mei ædibus exacta fuit: cui quidem ipſe herus, clam tamen, mirifice applauſit. Equidem jam neminem qui malitia mecum certaret, invenirri poſſe rebar: verumtamen non multo poſt victum me ſenſi. Venerat ad herum miles Hiſpanus, habitu quidem ſimplici & non valde precioſo, ſed animo, uti ex ejus moribus ac geſtibus apparebat, elato, Ajebat, patriam ſibi eſſe Cordubam, nobiliſſimam Hiſpaniæ urbem, genus in primis ibi nobile, multorum ſtipendiorum militem. ceterum adverſa fortuna jam ita conflictari, ut aliena ope nunc plane indigeat. Hîc ſtatim herus numos aliquot aureos è pera depromtos, nec inſpectos aut numeratos, mendicanti lar-

Milites glorioſi.

largitur. quibus ille acceptis, herum ſequi & incredibilibus nugis detinere non ceſſavit, dum prandii tempus adeſſet. Hero ergo in cenaculum ſe recipiente, menſæ & ipſe cum reliquis convivis aſſidet. Ego interim ad cibos inferendos egreſſus, duos alios ex eadem gente video.ceu harpyias herilibus dapibus inhiantes: verum ubi popularem illum ſuum conſpexiſſent, pedes continuo referunt. Quid hoc rei eſt, inquientes, quod nugator ille tanquam muſca omnes menſas circumvolitat? Accedo, & num nôſſent hominẽ rogo. Quid ni, inquiunt: cujus patris Cordubæ ſutoriam exercentis opera in veteribus noſtris calceis reſarciendis non ſemel uſi ſumus. O rem indignam! Ecce tibi, ſi viginti nobilis proſapiæ Equites ex Hiſpania in Italiam proficiſcantur, ſequuntur ſtatim centum, qui quamvis ex infima fæce plebis ſint, nihilominus nobis æquales eſſe volunt, adeoque à Gothis genus repetunt; ad Nobilitatem iis præſertim locis ubi nemo novit ſatis eſſe myſtacem intorquere, & pileum plumis opertum geſtare: licet ipſis leporibus ſint timidiores, & hoſtem numquam aſpexerint. His dictis, abierunt illi: ego vero tres iſtos unius & ejuſdem commatis eſſe animadverti.

Non hi muli mutuum ſcabentes?

Duos

Duos illos non poteram non tam levitatis quam iniquitatis damnare. Inhumanum facinus mihi videbatur infamare eum, qui honorem, ſine cujuſquam damno aut præjudicio venabatur: nec dubitabam quin æquè eſſent atque ille ignobiles. neque enim quiſquam generi ſuo ex alterius obſcuritate lucem fenerari poteſt. Alterius qui ad menſam ſedebat ſumma diſplicebat mihi impudentia: qui non contentus tam liberali dono, eum qui paucis aliis communicari ſolet honorem ſibiipſe ultrò arrogabat. Quare lubido me inceſſit ludibrio ipſum ductandi. Sed grus vulpem invitaverat: & qui deludere alium volebam, deluſum me ſenſi. Potum poſcebat non ſemel (ſic enim fert tam Hiſpanorum & Italorum, quam Gallorum mos, ut calices ſeu cyathi, non menſis, ſed abacis imponantur, & nonniſi poſcentibus præbeantur) ego vero averſis oculis nutum ejus negligebam, ut & reliqui minſtri à me edocti. Ille ubi ductari ſe animadvertiſſet, herum ita alloquutus eſt: Noli, quæſo, Domine, putare, temere à me aut arroganter factum, quod ad menſam tuam acceſſerim non vocatus. multa certe me excuſant. Primo perſonæ meæ conditio & generis nobilitas. deinde vitæ genus

quod ſequor, Militia ſc. quæ alumnos ſuos, præſertim non gregarios, ſed factis celebres, cujus vis Principis menſa dignos facit. Præſens denique ſtatus meus, & quæ jam me premit neceſſitas veniam meretur, cui quidem omnia ſunt communia: & ego ſane exiſtimem mihi meique ſimilibus hoſpitalitatem magnatum in primis paratam eſſe debere, eaque ultrò utendum. Rogo autem ut pocillatori illi tuo potum mihi præbere mandes: quem fruſtra non ſemel petii, ob linguæ & nationis peregrinitatem forte non intellectûs.

En confidentiam militarem.

Hic herus cum levi objurgatione juſſit ut homini potum miniſtrarē. imperium defugere non poteram. appono ergo cyathum, ſed parum admodum, & vino diluto: ut loro videretur plenū: ſed quia Hiſpanis etiam parum ſufficit, ad finem uſque prandii ſiccus ferè permanſit, cibis interim ventrem ſuburrans. Tandem ultimis allatis ferculis, ad Oratorem converſus, Cum tua, inquit, venia vado ut bibam. cum dicto ſurgens, abacum accedit, & arreptum quod ibi erat maximum poculum, vino mero implet, ac totum uno tractu exhaurit, inde multis verbis, ſed ſolitis tantum ceremoniis Oratori valedicens, abit. Hic herus meus riſu pænè emoriens, & nequitiam

meam, & hominis confidentiam miratus, Tui, inquit, Gusmane, miles hic ſimilis tuaque patria plane dignus eſt, ubi omnia fere cum oſtentatione quadam, confidentia & arrogantia fiunt.

Quum inde non de Hiſpanorum tantum, ſed aliarum quoque nationum moribus ſermo ortus eſſet, ejuſque jam convivas tæderet: nobilis quidam qui nuper è Galliis venerat, ad Oratorem converſus, Quia, inquit, cœlum pluvium domi nos detinet, ſi tibi grave non ſit, admirabilem hiſtoriam quæ paullo ante meum diſceſſum contigit, narrare vobis inſtitui. Quum & Orator & reliqui omnes annuiſſent, ita exorſus eſt.

Hiſtoria vera ſub fictis perſonis narratio.

Cleon illuſtri inter Galliæ proceres loco ortus, tum omnibus tanto genere dignis ornatus virtutibus, bello in primis tam præclara virtutis ſuæ ſpecimina, ipſo Principe oculari teſte, ediderat, ut perfecti Equitis nomen quaſi peculiare ſibi acquiſiverit. Huic è Cleonice filius natus fuit, Floridanus nomine, omnibus tali fortuna dignis virtutibus nullo ſuæ conditionis inferior. Jam ante pater, ætatis beneficio rudem emeritus, conjugem amiſerat. Domum quæ ad Ligerim erat, reverſus, illam curam præcipuam habuit, ut

filio cum vicini, æqualis ſui, filia nuptias conciliaret. Is Lutetiæ tum erat, aulam ſectans, magnæ apud omnes exiſtimationis. Forte evenerat, ut quodam die dum in atrio Parlamenti (quod vocant) quo quotidie Nobilis juventus non tam agendarum cauſſarum quam ſpectandarum formarum gratia confluere ſolet, cum æqualibus ſermonem miſcet, inter alias virginem quandam velato vultu, ut ſolet in Galliis, prætereuntem conſpicaretur: cujus decorum inceſſum & habitum miratus, ô pulcram, inquit apud ſe, creaturam! quod ſi vultus ceteris reſpondeat lineamentis, equidem beatum illum dixerim, cui talis Charis obtigerit. Hanc equidem dignam putem cui Juno & Jupiter omnes ſuas opes tribuant. Defixis eam oculis proſequutus, ubi ad inſtitoris cujuſdam tabernam conſtitiſſe, & neſcio quid mercimonii licitari vidit; accedit, comiter & urbane ſalutatam, de patria, familia, domicilio, negocio denique quod in Curia haberet, percontatur. Illa detracto velo quo faciem texerat, ut erat & ipſa naturâ & diſciplinâ ad omnem elegantiam & leporem mirifice efformata, ad ſingula ita reſpondet, ut cujus animum prius rara vultus forma non leviter affecerat, jam modeſtia ac

decentiſſimi mores planè ceperint ac ſubjugârint. Quia vero dixerat, cauſſam ſe non levem habere quæ in Curia coram judicibus agitaretur, ejuſque ſollicitandæ ergo ad urbem veniſſe. Floridanus (id ei nomen erat) non ſuam tantum ſed & amicorum operam liberaliter promittit: quam etiam fideliter præſtitit, & favorabilem, ut loquuntur, ſententiam impetravit. Quum voti compotem puellam jam ad diſceſſum ſeſe accingere animadverteret Floridanus, accedit, ardentiſſimum ſuum amorem exponit, denique niſi morbo huic ipſa medicinam afferret, vivere diutius ſe velle aut poſſe negat. Lydia (id enim nomen puellæ eſſe volumus) ut erat non honeſta tantum & pudica, ſed prudens etiam, ipſi quidem præ omnibus aliis hominibus non modo ob beneficium præſtitum, verum multo magis ſingularem quem oſtenderet, quemque ipſa non mereretur amorem, obnoxiam ſe fatetur: tanti tamen honorem ac pudicitiam ſuam facere, ut vitæ quam ejus jacturam facere malit: eoque rogare etiam, ut rationem ducem ſequutus amorem ab ea abſtraheret, quam, utpote nec genere, nec opibus parem, tali modo amare ipſi non liceret. Tu, inquit, è magnatum ortus es proſapia, & ma-

magnas opes poſſides, mihi nobile quidem, ſed ſimplex genus,nec divitiæ valde magnæ. Equidem pluſquam ingrata ſim, ſi præ cæteris omnibus hominibus te non in corde atque oculis feram,tibique gratificari cupiam : numquam tamen pudor meus(cujus omnes virgines præcipuam rationem habere debent) permittat, ut tam meo quam tuo ſatisfaciam deſiderio. Patere ergo,quæſo,ut te amem tanquam benefactorem. amplius aliquid à me petere aut exſpectare noli. Facile enim ipſe intelligis, amplius aliquid gratificari tibi me non poſſe,niſi honorem meum meq; ipſam velim perdere. Hac tam prudenti ac caſta oratione magis accenſus Floridanus, in hanc ſententiam reſpondit : Abſit, mea animula , ut tibi id velim eripere, pro quo mille periculis caput hoc objicere paratus ſum. Amo te, fateor, & amore tuo potiri cupio, ſed non niſi legitimo. Quē ſi mihi promittis,ecce me tibi ſponſum.Ad hæc Lydia pænè obſtupeſcens; Equidem, ait, hoc quomodo fieri poſſit non video.neq; enim pater tuus umquā aſſentietur.quod ſi clā matrimoniū contrahamus,juſtam tam de me quam de te conquerendi cauſam præbebimus. At Floridanus , ut ſecuro eſſet animo , reſpondit.Sibi curam hanc relinqueret,cui-

jam ſatis idonea proviſa ſint remedia. Præfectum habebat Floridanus Gardam nomine, quem amor hic non latebat: ſed tantum abeſt, ut ei ſe oppoſuerit, ut etiam faverit. in quo utilitatis reſpectu vinci ſe paſſus eſt. Videbat enim herilem filium jam in juvenili ætate conſtitutum, quæ diſciplinam fere aſpernatur. tum amoris vehementiam non ignorabat, cujus ignis facile quidem concipitur, ſed difficillime extinguitur. Quid ergo faceret? Repugnaretne? At veritus, ne malam apud juvenem iniret gratiam, & inſuper tam diuturni quo apud eum functus fuerat miniſterii fructum ſimul ac ſemel perderet; connivendum ſibi duxit. Male profecto. Si namque patri juvenis rem omnem indicâſſet, procul dubio ea fuiſſent adhibita remedia. quibus iis quæ poſtea evenerunt, calamitatibus obviam iri, aut aditus præcludi potuiſſet.

Non multo poſt domum revertitur Lydia: quam Floridanus ad domicilium uſque comitatur: inde nemini notus, Lutetiam revertitur, Gardæo vero negocium dat puellæ in arcem ſuam quam in Arvernis à patre donatam habebat deducendæ. Illa convaſatis domi rebus ſibi chariſſimis, inſciis parentibus omnibuſque aliis, ad condictum locum adeſt,

adeſt, & à Gardæo duobuſque miniſtris ad deſtinatum locum deportatur. Hoc nuncio accepto, Floridanus, qui interea Lutetiæ multas pretioſas veſtes, & quidquid ad muliebrem ornatum pertinet coëmerat, propere & ipſe in Arvernos proficiſcitur, & vocato Sacerdote, Lydiam ſibi deſponſat: quæ interim à parentibus & cognatis, quid eâ factum eſſet ignorantibus, anxie admodum quærebatur. Quid ego primos illos amores memorem! quorum fructus utrique tam dulces erant, ut vix horam alter ſine altero vivere poſſet: nec quidquam utrumque tam cruciabat quam quod Floridanus nonnumquam ad patrem excurrere cogeretur: quod tamen rarò admodum faciebat. Vix annus abierat, quum ecce è Lydia pulcrum Pamphilo noſtro natum filium, quem Gentianum appellabimus. Dum illi amoribus remiſſis habenis, indulgent, ecce Fortunam tantæ felicitati invidentem. Mel hactenus utrique pro cibo fuit, nunc nil niſi fel erit.

Magnum tum bellum rex contra vicinum Principem parabat; ad eamque expeditionem pleraque Nobilitas certatim confluebat. Quocirca Floridanus quoque maxime probroſum ſibi fore ratus, ſi Rege bellum foris gerente, domi

ipse desideret; & myrtum seu amorem lauro præferret. Id ejus consilium quum intellexisset Lydia, dici non potest quanto mœrore correpta fuerit, quantam lachrymarum vim effuderit, quæ suspiria, quot gemitus ediderit, ut cui tam dulcis amoris distractio ipsa morte acerbior futura videretur. sed quum frustra repugnaturam se iis quas Floridanus afferebat rationibus animadverteret, acquiescit & ipsa. Mox ergo Floridanus ad expeditionem sese accingit, Lydiæ vero omnibus de rebus quibus opus esset, largissime prospicit, ejusque curam Gardæ quam diligentissime commendat, promittit liberaliter, Garda vicissim fideliter mandata obiturum sacramento sese obstringit. Profecto Floridano, Garda ad Cleonem iter suscipit; quæ opiniones, quæ suspiciones aut sermones de heri essent amoribus, expiscaturus. Rem quidem ipsam uti erat ignorabat Cleon, rumusculis tamen nonnullorum intellexerat, filium suum in Arvernis nescio quam amicam habere. quominus vero ea quæ oportebat adhiberet remedia, quum loci natura, tum filiæ omnes aditus custodia firmantis diligentia prohibebatur. Sed nec filiũ, qui unicus ipsi erat, irritare volebat. Ubi ad Cleonem venit Garda, ille sic infit: *Numquam ego putavi, Garda, te com-*

te commissam tibi præfecturam ita uti fecisti & adhuc facis, administraturum. E multis te filio meo moderatorem elegi; quem non prudentem modo, sed & honestatis atque virtutis ita amantem arbitrabar, ut ne transversum quidem unguem ab eis abripi te passurus esses. Sed intelligo te, qui reniti debebas, stultis ejus cupiditatibus subscribere atque ancillari. hiccine fructus est quem de tua mihi disciplina atque educatione filii promisi? qui parum abest, quin ex magistro seu Præfecto lenonem te feceris. quam quidem notam fronti tuæ inustam nulla umquam oblitterabit dies.

His verbis ad vivum usque animum pungi sibi sentiens Garda, sic contrà respondit: *Magnam profecto injuriam mihi facis here, qui de me ita ut dicis sentias. Verba illa si quis alius meæ conditionis protulisset, vitam centies perdere malim quam ultionem negligere. Filium tuum ad omnem virtutem ut informarem nihil prius habui. Et sane res ipsa testatur: ut in quo omnes eæ dotes excellant quæ genere ipsius & conditione dignæ sunt. Quod si amore abreptus est, caussa mihi certe adscribi nullo modo potest aut debet. Te quidem quum ea esses ætate non ambigo ipsum quoque affectus hujus vim expertum esse. Id equidem pro vero tibi affirmo, Floridani amorem non prius mihi cognitum, quam ille me velut testem accivit, meque præsente honestam filiam per Sacerdotis manum sibi desponsavit;*

quam etiamnum amat quam ardentissime, pulcerrimi ex ea sibi nati pueri matrem. An lenoniam tu appellas id quod legitimo, ab Ecclesia præscripto modo, summo utriusque consensu factum est? an meum erat separare quod DEUS *conjunxerat?* Multa alia excusare volentis orationem, ad matrimonii nomen obstupescens, interrupit Cleon, *Ergo*, inquiens, *filius meus nescio me matrimonium contraxit? & quidem cum dissoluta & vilis conditionis filia? O cælum, ô terra! Audion' hæc ego, & vivo! Huccine spes meæ de filio in amplißimas opes & familiam nostro genere dignam elocando redierunt! Ah, Garda, Garda, tantam rem me celare non oportebat.* Tum Garda, facere id sine vitæ periculo non potuisse, dicens, subjecit, si gratũ Cleon id habiturus & dignè remuneraturus esset, velle se mulierem illam amoliri & eò ablegare ut nomen ejus numquam posthac ad ullius notitiam esset perventurum. Hic Cleon aureos montes pollicitus, Gardam maximopere obtestatus est ut effectum hoc sibi daret: de misera quid fieret susque deque habens. Hoc cum proposito perfidus ille discedens, postquam ad consuetum pervenit domicilium, pullo amictu indutus Lydiam accessit, & non sine lachrymis, *Hei, hei,* inquit, *ô hera, quantam jacturam uterque feci-*

fecimus, tu marito, ego bero incomparabili ſpolitaus! O caſum lamentabilem! Floridani in prœlio interemti mors utriuſque noſtrûm ſpem omnem ſecum abripuit. Hoc nuncio conſternata Lydia, totiſq; ſenſibus alienata, ubi paullum ad ſe rediit, ea verba protulit quibus etiam ipſas, ut ita dicam, rupes ad commiſerationem commovere potuiſſet. *Ah, ah,* inquit, *me miſeram ac ter miſeram! ſiccine à fortuna ad tam altum dignitatis gradum elevata ſum, ut tam cito inde in deſperationem atque ipſum exitium deturbarer! Quid enim uſpiam mihi ſalvi reſtat, amiſſo unico ſalutis meæ fulcimento? Ad cognatoſne redeam? quos tam indigne reliqui? Erit qui præ indignatione aſpicere me non ſuſtinebit: alii mihi meæque fortunæ illudent. Ibon' ad Floridani patrem? Is vero non aliter me quam pro impudica habebit; nec ut filii uxorem tractabit, ſed ut ſcortum perſequetur.*

Inter hæc lamenta rurſum animi paſſam deliquium Garda cubiculo inferri lectoque imponi curavit, ubi illa ploratu & lamentis omnia implevit. Atque muliebres hi erant ejulatus: quem ſexum neſcio quis uno oculo flere, altero ridere ait. nec abſurde ille, qui mulierum tam dolorem quam amorem animalculis illis comparat, quæ Ephemera vocantur, quod unum tantum diem vi-

vant, Lydiam post multas lacrymas nequicquam effusas, & mortem, omnium miserorum asylum, sæpe frustra invocatam, Garda accedit, & variis ultro citroque habitis sermonibus, nefarius proditor sic eam alloquitur: *Scis, hera, quæ à morte abripiuntur omnia ad nos numquam reverti. Quocirca nequaquam mihi jam tempus videtur, ut communem calamitatem commiserando, suspiriis & luctu medullas ipsosque spiritus consumamus, sed potius ut rebus nostris quam poterimus optime consulamus. Floridanus in vivis amplius non est, qui antehac necessitatibus nostris prospicere solebat. Ego hero optimo, tu marito, & insuper omni solatio subsidioque destituti. Falleris si Floridani nuptias honori tibi fore putaveris, quarum veritati nemo fidem habebit: immò hæ ipsæ præsentissimum tibi apud Floridani patrem & totam cognationem periculum creabunt. Quid ergo aliud reliquum erit quam ut à tuis & à mariti cognatis indignissime tracteris? Quod si me audire velis, consilium tibi dabo quo reliquum vitæ si non tam splendide, at saltim tranquille possis exigere. Virtutes ego tuas tanti facio, ut si me sponsum non dedigneris, non maritum me modo, sed & ministrum habiturus sis, pristini quem tibi ut heræ meæ libentissime semper præstiti honoris memorem.* Nec *tam absurda hæc mea tibi*

peti-

petitio videbitur, si præsentem ad quem jam redacta es statum cum mea conditione compararis. *Nobili sum ortus prosapia reditusque mihi sunt annui bina florenorum millia. Hinc si nobis descedendum sit, in Pictonibus, quæ mea patria est, quod utrique reliquum est vitæ tam jucunde exigemus quam misere nunc vivimus.* Ad hanc perfidi hominis orationem non inveniebat quod responderet Lydia. Hinc menti obversabatur tam recens, ut illa putabat amantissimi simul & splendidissimi mariti jactura: cujus si tam cito oblita, alteri amorem transcriberet, summæ levitatis notam effugere se non posse videbat. Filii inprimis, quem marito genuerat, & ad quem patri superstitem, divino & humano jure octogenûm florenorum millium annuorum hæreditas pertinebat, respectus ab ejusmodi nuptiis avocabat. Econtra miserrima in quam delapsam se sentiebat fortuna, illud maxime quod vix ullas, aut certe contra tam potentes adversarios debiles admodum rationes legitimi probandi matrimonii haberet, infelicissimam feminam ad desperationem redigebat. Quum ergo spei aliquantulum in homine fido, uti putabat, & sui amante reliquum animadverteret, ei sese applicuit, & nuptiis consensit:

quæ mox accito proximi pagi parocho, & uno è domesticis, cui Garda multum fidebat, celebratæ sunt. Quid fit? Inscendit heri sui thorum minister, & frustra hactenus sæpe optato tam eximiæ formæ amore potitur. Post dies aliquot, restincta jam aliquo modo libidine, perfidus homo Lydiæ narrat, intellexisse se, immò certò scire, Floridani patrem in eo totum esse, ut filii sui concubinam, uti ipse appellaret, captivam sistat, quam præter domesticum probrum, etiam nescio quæ cimelia aliasque res preciosas surripuisse criminatur. Quapropter ad evitandum tam præsens periculum nihil consultius, immò necessarium sibi videre, ut è loco qui post mortem filii in patris rediisset potestatem, aliò demigrarent. Esse sibi, uti antea ostenderat, in Pictonibus domicilium. eò sequeretur. Quid faceret mulier, omni auxilio destituta? Annuit: & à marito, vel potius herilis lecti insessore ad fratris domum deducitur. Exactis ibi diebus aliquot, Garda Lydiæ dicit, velle se ad Floridani patrem proficisci, à quo non parum adhuc filii nomine sibi deberetur: sperare etiam non sine insigni dono, ob tam diuturnam præstitam operam, se dimissum iri. simul Lydiam audientem fratri ejusque uxori com-

commendat, unice obſecrans, ut quam optime tractetur. At jam ante nequiſſimus homo fratri rem omnem, & quid fieri vellet, oſtenderat. Diſcedit Garda; abeuntem lacrymis proſequitur Lydia. Ille ubi ad Cleonem venit, rei præclare, ſcilicet, à ſe geſtæ, ſeriem exponit: quem complexus Cleon, magnaque lætitia perfuſus, liberaliſſime remuneratum à ſe poſtea dimiſit. Paullo poſt Gardæ diſceſſum frater quaſi totus attonitus prima nocte in cubiculum Lydiæ irrumpit. Ait certis indiciis ſibi compertum, lictores regios in proximo eſſe pago, à Floridani patre ut eam comprehenderent ſummiſſos. Quid triſtius, inquit, mea ſoror, accidere mihi poſſit, quam ſi te in tanta pericula tam turpiter captivam abduci videam! Contra vim, & quidem legitimi magiſtratus, tueri te non poſſum. Neceſſe ergo eſt ut tibi ipſa proſpicias. Quibus verbis tantum non exanimata Lydia, è lecto propere exſurgit, adfinis & hoſpitis fidem obteſtatur, ut conſilio & ope ſua miſeræ ſuccurreret; quid optimum factu exquirit. Ille actutum abeundum clamat: niſi hoc faceret, ſe illamque perditam. Multa cauſſantem, ignaram viæ locorumque, ſeminudam multa jam nocte extrudit homo immiſericors, conſilio

prius

prius dato ut in proximam ſylvam ſe reciperet: atque inde quò tutiſſimum putaret, iter meditaretur. Sic illa reliquum quod erat noctis extra omnem viam ac ſemitam, cæco pergebat itinere, jam crinibus auro certantibus, inter dumos & rubos adhæreſcens, jam niveos pedes ad ſaxa & quidquid obvium erat impingens, ut facie, ſuris, manibus fœdum in modum laceratis, vix quidquam priſtinæ formæ præ ſe ferret, & mortem vero voto centies ſibi exoptaret. Hoc modo Lydia non noctem illam modo, ſed & ſequentem diem per avia progrediens, ingruente jam nocte, è canum latratu non procul à villa quadam ruſtica abeſſe ſe ſenſit: ad eamque accedens, feminam videt oves ovili includentem. Adit, petit hauſtum aquæ. Ruſtica non ſine admiratione tam bellam formam è vultu quamvis lacero elucentem contemplata, Lydiam ſecum in caſam ducit, & eo cibo potuque qui in promtu erat, reficit. Pernoctat ibi Lydia, inter curas pænè ineffabiles, ſuſpira, lachrymas. Mane quum ne numulum quidem haberet, è veſte neſcio quid argentei ornamenti abſcindit, pro cena liberale pignus. Inde veſtitum quoque reliquum, qui à vulgari differebat, cum vili commutat

cen-

centunculo: eoque habitu ſtipem paſſim oſtiatim emendicabat. O ſtupendam fortunæ inconſtantiam! En quæ paullo ante principi viro nupta, in ſummis vivebat diliciis, jam nuda, famelica, anxia, etiam ruſticorum fores pulſat, vel tenuiſſimum miſerrimæ vitæ quærens ſubſidiolum! Quis tam ferreus eſt, quem tam indigni cauſus non miſereſcat? Credibilene eſt, tam teneram feminam tanta mala perferre potuiſſe? Sed vicit Dei metus & æternæ ſalutis reſpectus: ſine quo tam acerbam vitam vel millies ultrò projectura fuiſſet. Ite nunc qui præſentibus rebus fiditis: & quid brevi vobis fieri pôſſit conſiderate.

Sic iterum in viam ſe dans, & jam huc jam illuc, quaſi inſequentibus à tergo lictoribus deflectens, poſt varios errores ad Lavallum arcem venit, & reliquæ mendicantium turbæ immiſta ante portam ſtipem exſpectat. Forte fortuna ipſa arcis domina à deambulatiuncula rediens, quum Lydiam vidiſſet, alloquitur, percunctatur, quæ & cujas eſſet. Reſpondit illa, Picardiam ſibi eſſe patriam. Religionis ergo peregrinationem cum marito ſuſcepiſſe: quo in via amiſſo, ad eum in quo jam miſera verſaretur, ſtatum

ſtatum redacta eſſet. Domina feminam hanc multo diligentius contemplata, & neſcio quid occulti decoris & moris in ea deprehendens, rogat, num mediaſtinæ operam præſtare vellet. Accipit conditionem Lydia, & in arcem recepta, viliſſimis obeundis miniſteriis fidem ac diligentiam ſuam, honeſtis moribus decoratam ita omnibus probat, ut à nemine non meliori fortunâ digna judicaretur. Erat inter Heroinæ miniſtros ſenex quidam, viduus, cui quod pro fortuna ſatis amplum haberet, peculium, argenti ſervandi cura erat credita. Etſi vero Lydia formam ſuam non ornare, ſed datâ operâ negligere atque adeo deturpare ſolebat: vitare tamen non poterat, quin radios quoſdam priſtinæ venuſtatis è vultu ſpargeret; quibus percuſſus ſenex ille, miro in eam amore exarſit, nec prius deſtitit quam hera Comitiſſa permittente, Lydiam uxorem duxit. Ecce tibi unam feminam, jam tribus adhuc inter vivos agentibus (de Floridano ſecus exiſtimabat Lydia) nuptam. O inconſtantem & in horas mutabilem ſexum! Poſſunt ſecundæ illæ cum Garda nuptiæ excuſari quodammodo, ut pote ex falſa perſuaſione de Floridani morte, adeoque ab ipſa quaſi neceſſitate contractæ: at tertiæ nullo

nullo modo possunt. Paucos post dies Lydia ex animi mœrore (ut cui tam superioris vitæ recordatio, quam præsentis tædium ipsum pectus effodiebant; tum inprimis pericula quæ ipsi à Floridani patre imminerent, ob oculos continuo obversabantur) in morbum incidit, eoque cibum fere omnem potumque respuens, tandem confecta exspiravit. Ubi vero morti vicinam se sensit, maritum rogavit ut Heram accerseret. habere se magnum aliquod secretum quod in sinum ejus lubenter vellet deponere. Promte obsequitur nobilissima simul & humanissima Heroina: cui remotis omnibus arbitris, Lydia genus suum, parentes, Floridani amorem, matrimonium, omnemque superius descriptæ historiæ seriem exponit, magnam vim lachrymarum ex commiseratione & humanorum casuum consideratione effundenti. Lydiæ mortem Comitissa moleste admodum tulit; at senex ille tantum inde mœrorem concepit, ut paucis diebus ipsi superstes fuerit.

Dum hæc fiunt, Floridanus è bello summâ cum gloriâ revertitur. atqui Laurus hæc mox in Cypressum mutabitur. Arcem ingredienti quum solus Garda cum paucis domesticis occurreret,

ret, ſtupefactus, rogat de uxore & filio. Garda compoſito ad triſtitiam vultu, Filium ait bene valere (is alibi educabatur) ſed uxorem ultimum Naturæ tributum perſolviſſe. Tam inopinato ictu attonitus Floridanus, parum abfuit quin ipſo in veſtigio animam efflârit: certè aliquamdiu velut ſtatua immobilis conſtitit: mox paullum recepto animo, oculis in lachrymas ſolutis, acerbiſſimum ſuum dolorem miſerabilibus verbis & gemitibus teſtatus eſt. Verum conſiderans ut mortis imperium inevitabile, ita querelas omnes fruſtraneas eſſe, defunctæ exſequias rite celebrari juſſit, totique domui luctum indixit; quem Garda præ cæteris nequiter oſtentabat. Sed veritus ne perfidia ſua deprehenderetur, ſimulans ſe aulicæ vitæ pertæſum, miſſionem petiit & impetravit, præter ſalarium, luculento accepto dono. Gardâ ad Pictonas profecto, è Floridani miniſtris unus, cui totam rem Gardæ pediſequus aperuerat, herum ſeorſim nactus, abſurdum eſſe ait vivos tamquam mortuos lugeri: ſimul quæ ab illo didicerat, inprimis quæ inter Floridani patrem & Gardam acta eſſent, exponit. Nihil magis mirabile Floridano viſum, adeo ut initio fidem habere vix poſſet. Perpenſis omnibus,
cum

cum quinque aut ſex miniſtris bene armatis in viam Pictonas verſus ſe dat, miſeram illam, qua tamen nihil in Mundo charius habebat, velut alter Orpheus etiam apud inferos inveſtigaturus. Poſt dierum aliquot iter, eò ubi Gardæ frater habitabat, venit. percontatur, ubi frater, & quid ea muliere quam frater ante menſes aliquot eò deduxiſſet, factum eſſet. Reſpondet ille, neſcire ſe quonam locorum frater eſſet profectus. mulierem quandam ad ſe à fratre adductam; verum illam, ſe maxime invito, poſt fratris diſceſſum, & ipſam diſceſſiſſe, nec poſtea quidquam de ea reſciviſſe. Tum Floridanus, O peſſime proditor! Mori peſſimo me letho malim quam ut à te ac fratre ſupplicium non ſumam. Inde vicina omnia loca obequitans atque adeo angulos fere omnes excutiens, tandem ad eam caſam delatus eſt in qua Lydia profuga pernoctarat. ex anu ruſtica non dubiis ſignis miſerrimam chariſſimæ ſuæ uxoris fortunam cognoſcit. unde tanto magis incenſus, inquirendi nullum finem ſibi facere ſtatuit, donec eam vel inveniſſet, vel quid ea factum eſſet comperiſſet. Sic ad Lavallum arcem (cujus dominum cognatione ſeu affinitate attingebat) delatus, quantum poterat,

terat, se genusque suum, ut antea ubique celans, dum commune jam ingressurus esset diversorium, Comitem obvium habet, qui è primaria Nobilitate aliquem esse facile conjiciens, quasi invitum secum in arcem deduxit. post cenam, dum varii ultro citroque habentur sermones, Comitissa tandem quid nuper in sua arce acciderit, sicque totam Lydiæ historiam non sine lachrymis narrat. Floridanus audiens hæc, hancque illam ipsam quam quæreret Lydiam suam esse nihil dubitans, tanto mœrore fuit correptus, ut sensu ferè omni fuerit defectus. Accurrunt omnes, nescii quid homini accidisset: refocillatum erigunt. Ad se paullum reversus, ex imis præcordiis ducto gemitu, voce tristi & submissa sic murmuart potius quam loquitur: *Ah crudelis mors, quæ mihi eripuisti id quod in terris habui charißimum, & quod tanto cum labore & dolore quæsivi! ades, inquam, ô mors, quidquid reliquum habes crudelitatis in me exerce.* Ex quibus verbis Comes Lavallius ejusque conjux demum intellexerunt, Floridanum ipsum esse hunc suum hospitem: eoque nihil quod ad eum consolandum ullo modo pertineret, omiserunt. Sed profundius hoc erat vulnus, quam ut tam facile coiret. Et facile cogitari potest

quam

quam diversis affectibus animus ejus fuerit distractus: dum sceleratam Gardæ perfidiam & proditionem, dum Lydiæ tam facile aliis consentientis nuptiis credulitatem atq; etiam levitatem, dum patris inhumanitatem, dum miserrimam charissimæ uxoris fortunam in qua paullo ante discesserat, animo revolvit. Quare à loco ipso tamquam pestilenti abhorrens, actutum equum inscendit, nec ullis Comitis & Comitissæ precibus exorari potuit ut vel noctem illam ibi maneret. Tota nocte facto inter suspiria, gemitus & lachrymas itinere, albescente cœlo in diversorio paullum quiescit: inde Lutetiam, & vetus quod habeat hospitium ingressus, totum se dat luctui, omnes eos aversans qui mœrentem consolari vellent; identidem exclamans: *O crudelis pater! An putasti bene te mihi facturum, si mihi id quod meipso mihi erat charius eriperes? Voluisti scilicet familiam nuptiis meis ut putas, digniorem quærere: sed illud non considerasti quantas vires habeat Amor, qui quidem animum meum ita occupavit, ut vita mihi citius eripi possit. Quid jam hæc sollicitudo tibi proderit? Id scilicet ut posthac numquam videas eum pro quo tot tantasque per omnem vitam curas exantlasti. Tu vero* (inquit, ad Gardam conversa oratione,) *nequissime*

& perfidissime, qui thalamum meum inscendere, & charissimam mibi conjugem quam observare, colere, revereri debebas extremis calamitatibus, & miseriis prostituisti, quid tibi nunc animi est? hoc quidem uno nomine mors mibi acerba est, quod ante vitæ meæ finem non licet in te statuere ejusmodi justæ ultionis exemplum quod ad posteros quoque sit memorabile. Sed est Deus qui meas partes aget, qui meritas tibi pœnas infliget. Mox Lydiæ nomen inclamans, *O te*, inquit, *miserabilem! ô nimis credulam! An tu amorem tuum aliis tam cito transcribere potuisti? sed ô quondam charissimum mibi caput! te quidem ego excusatam habeo. Tantæ erant illæ quibus oppressa fuisti miseriæ, ut vel constantissimum virum ad desperationem redigere potuissent, nedum eam feminam cui in toto Mundo ne umbra quidem spei aut solatii restabat.*

Dum ita mœrori suo indulget Floridanus, nec ullam admittit consolationem, brevi tempore tantam corporis maciem atque imbecillitatem contraxit, ut vix ulla longioris vitæ spes superesset. Medici quidem corpori reficiendo adhibent remedia; sed interno animi dolore omnem medicinam respuente, tristis anima è corpore evolavit. Patre Floridani, ad quem mors filii citius

quam morbus perlatus erat, tantum & ipſe mœrorem concepit, ut minime diu filio fuerit ſuperſtes. Garda Floridani morte lætus (ſupplicium namque ſi ille ſupervixeſſet, evadere non poterat) totam hiſtoriam ſcripto conſignatam paullo ante vitæ finem filio ad Floridani filium (optimis artibus eruditum, & Tarbenſem poſtea Epiſcopum) jam morti vicinus perferendam dedit: qui morte in proximo diverſorio interceptus, *hoſpitem* ſubdelegavit. Quæ res poſtea ad probandam Nalium ingenuitatem Floridani filio unicè profuit.

Super hac non ficta ſed vera hiſtoria variis ortis judiciis, convivæ tandem diſceſſerunt: ego vero ſingula ita notabam, ut ex hoc uno rerum humanarum varios caſus & viciſſitudines animo quaſi inſculptas haberem.

CAPUT II.

Narrat Gusmanus quibus in rebus Oratori hero suo operam præstiterit. Differit de scurris & aliis voluptatum ministris.

SIc eſt. Potentiæ & divitiarum tumor, Virtutiſque in pleriſque hominibus defectus faciunt ut bene & utiliter præſtitis operis gratia non referatur; blandis & dulcibus verbis, quamvis falſis ac ſæpe pernicioſis referatur. Quid cauſſæ? Prius illud deberi ſibi beatuli noſtri exiſtimant; in altero gratiam ſibi fieri ſciunt. quia enim ea ſibi tribui audiunt, quorum minime ſibi ſunt conſcii (virtutes puta,& quidquid aliud eſt laudabile) facile ea in acceptum referunt, adeoque præſenti pecunia remunerantur. Hîc mihi in mentem venit optimi Imperatoris M. Aurelii (vel potius, ut ego judico Antonii Guevaræ) querela, Eò, inquientis, *Mundi dementia & corruptela progreſſa eſt, ut quemadmodum viri graves cordatique dedecori ſibi vanorum hominum converſationem ducunt; ſic Principes ac Magnates magnificum ſibi putent, ſi in aulis ſuis Sannionem nugatorem habeant. At ſanè ſi hic ſubſiſteretur, ferendum*

dum ut cumque esset. Sed quid dicemus, quod nonnunquam tam vani domini, & tam ingeniosi Sanniones sunt, ut magis solliciti domini sint quomodo illis satisfaciant, quam illi quomodo dominis serviant. Fit etiam hoc quod minime omnium oportebat, nimirum ut ex illo hominum genere aliquis novitius majorem in aula licentiam habeat quam aulicorum ullus aut minister pervetus. Non credis hoc? Perlustra omnes fere aulas: & verissimum deprehendes. ubi nihil usitatius quam artes parasiticæ. quarum si ignarus sis, apage. tibi hic nec seritur, nec metitur. Placentinis locus est, non Veronensibus. Fit hoc humani vitio ingenii, ut sicut nobis ipsi adulamur, sic adulatores libenter audiamus. Adulatores verò appello hic non eos qui pravis consiliis Principes ad scelera & vitia impellunt; sed qui vel linguâ, vel aliâ operâ dominorum voluptatibus ancillantur. Equidem tam agrestis non sum, ut hoc genus omnes procul à Magnatibus habendos putem. quin etjam aliquando necessarium est & utile hoc hominum genus: adeo ut facetus aliquis Sannio pluris sit quam gravis ac tetricus Consiliarius. Per jocum ille nonnumquam dicit quæ alter cogitare vix auderet. Et altius fere in animum descendunt quæ jculariter quam quæ *Moriones ad quid utiles.*

ſeriò dicuntur. Nec vero exiſtimare debes, difficilius eſſe hujus quam illius munus. Mihi crede, minor eſt, omnis corporis labor eo qui in inveniendis verbis aliiſque modis Principes ac Magnates oblectandi collocatur. ſed & utcumque quis artificio hic contendat, fruſtra erit niſi ab ipsâ naturâ & genio adjuvetur. Non verborum tantum cura habenda eſt; ſed & attemperanda vox, vultus, omnes denique mores & geſtus.
Qui ſales grati, Adeò verum hîc illud eſt: *Duo quum dicunt idem, non eſt idem.* Dicet unus aliquid: riſu crepabunt omnes. dicet alius: frigebunt, immò nauſeabunt. *Tu nihil invita dices facieſve Minerva.* Sed maxime omnium ſunt inſipidi & infaceti diu ante excogitati ſales. Qui aures animoſq; audientium lepido aliquo dicto aut facto oblectare volet, tamquam gladiator in arena conſilium capiat neceſſe eſt. Qua de re famoſi hominis audi verbum. Toleti duo erant hiſtriones ſeu Mimi, mira agendi dexteritate pænè pares. Uni Manzano, alteri Ciſnero nomen. Hic illi, Vides, inquit, Manzane, cujuſmodi artifices habeamur. Quid ſi Rex fama noſtra excitatus, ad ſe nos vocet? id ſi fiat, & uterque noſtrûm ad Regem fuerit introductus, iſque interrogârit, Tune Manzanus es, an Ciſnerus? tuque

tuque Te esse responderis (ego enim ne verbum quidem dixero) idem procul dubio subjiciet: Ergo lepidum aliquod dictum depromite. Quid tum, quæso, nobis dicendum aut faciendum putas? Egon' inquit Mazanus. nihil quidem aliud ille ex me audiet, quam ova nondum cocta seu frixa esse. illud scilicet innuere voluit, omni carere lepore ac gratia quæ intempestive dicuntur aut fiunt. Tanto vero major mihi adhibenda cura ac sollicitudo erat, quod etsi ingenio eram promto & versatili, litteris tamen & eruditione vix leviter tinctus, nec ullo fere rerum usu imbutus essem. Latinam quidem linguam ut in Cardinalis prioris heri mei domo brevi tempore & facile didiceram, ita multo breviori tẽpore & facilius postea sum oblitus. Illud caput meorum erat malorum, quod florentem ætatem in tam vili & nihil olim profuturo ministerio consumebam. Sed præsentibus capiebar, futurorum securus. In vestitu, victu laute habebar. ex omnibus domesticis apud herũ nemo plus poterat. Portæ instar erã, per quam quasi solam ad heri amicitiam patebat aditus. Unde tibi, quæris, tantus favor, præsertim nullis fere bonis instructo artibus? Quasi vero bonis tantum artibus dominorum favor colligatur! nihil

Quibus Magnates fiveant. hil vidi minus. Quid melius, quid honestius veritate? Atqui *Veritas odium, obsequium amicos parit.* Famulabar ego heri cupiditatibus, simul & meis. Celebs ille erat, firmæ & robustæ ætatis, in omni rerum abundantia ad omnem hilaritatem pronus. nihil mirum si amoribus paullo licentius indulserit: ad quos conciliandos me uno proxeneta utebatur. Verum quidem est nonnumquam apud honestas feminas virginesque, quarum amores sollicitabam, ejusmodi repulsas passum, ut existimationis suæ memorem à tam turpi ministerio avocare merito debuerint; quò etiam ipsa me incitabat conscientia: sed vicerunt nescio quomodo gratificandi hero studium, & prædæ, in quam nonnumquam veniebam, societas. Deperibat herus meus amore nobilis cujusdam feminæ, Fabiæ nomine: quem suum affectum quum mihi aperuisset, rationes mecum inire cœpi quibus eum voti sui compotem facerem. Commodissimum visum est, si ad ancillam Fabiæ animum ego adjicerem, eamque in partem curæ & laboris assumerem. *Modi expugnandæ pudicitiæ.* Quod quum ex voto successisset (neque enim ad sæpius ante captum opidum validus aries admovendus erat, quod ultrò quasi in meã venit ditionem) incredibile est quanto studio,

quan-

quanta aſtutia peſſima puella heri mei cauſſam egerit. Jam ipſa Fabia, etſi nec verbo, immò ne nutu quidem ullam turpis obſequii ſignificationem dederat, eo tamẽ male audiebat, & fere digitis oſtendebatur, quod vicini quotidie me ædes ipſius quaſi obſidentem viderent, meque lenoniam apud herum agere non ignorarent. Tanto vero facilius locum inveniebat ſuſpicio, quod virum provectæ jam ætatis nec facultatibus admodum abundantem, eoq; parcum & reſtrictum haberet. Indignabatur quidem illa, ſiniſtris pudicitiam ſuam, qua nihil charius ac precioſius habebat, differri rumoribus ſentiens; nec famam jurgiis, conviciis, vociferationibus aut aliis ſimilibus modis, refutare, ſed aſtu potius ſimul & me amoliri & innocentiam ſuam oſtendere ſatagebat. Victam ſe ſimulat. Nicolettam (id ancillæ nomen) monet ut hanc ſuam mentem mihi aperiat. Quid utroque noſtrûm lætius? Scutatis aliquammultis oneratam à ſe Nicolettam dimittit herus: mihi benignè promittit. Condixerat mihi Fabia certum locum & tempus, quibus mecum de modis obſequii hero præſtandi ageret. at ter ad minimum vadimonium deſeruerat, me fruſtra præſtolantem ludificata. ſed quum illa ſemper neſcio quid præ-

texeret, fraudem non sentiebam: quam tamen iis quæ alibi mihi acciderant monitus, merito olfacere debebam. Sed serò sapiunt Phryges. Die maxime pluvio ad colloquium invitârat me Fabia. Nox erat illunis, viæ cæno ita oppletæ ut vel ocreatus eluctari vix posset. Nihil tamen impedire me poterat quominus vadimonium obirem. Sic ergo totus madens in densissimis tenebris manu explorans iter, & caput parietibus hic ibi impactum, tuberibus plenum referens, ad condictum venio locum. Experiundo tum didici, nullam rem tam difficilem esse, quin facilis fiat, si lubens eam facias. Sed humani vide perversitatem ingenii. Egone in re laudabili tantum laboris ac tædii exhausissem? Vix profectò. nunc quum male faciendum fuit, omnis mihi levis visus fuit labos. Ad datum à me signum, quum stillicidio insuper, sub quo standum mihi erat, vestes omnes perpluerent, tandem Nicoletta occurrit: cujus vocis flatu totus jam siccatus mihi videbar. Non multo post adest quoque Fabia, ancillam discedere, & domum, herum inprimis, dum ipsa mecum loqueretur, observare jubet. Usitatis in ejusmodi congressibus, salutandi & percontandi formulis defuncti ego illi meam

Vide primā partem.

Prava suavia.

meam benevolentiam, heri amorem expono; illa, gratis humanissime actis, totam se in ipsius potestate fore promittit: Ego quum præmeditata oratione magis ipsam incitare exorsus essem, illa loquentem interfata. Quam vereor, inquit, mi Gusmane, ne quis domesticorum aut vicinorum sermoni nostro sit arbiter. Tu, quæso, interim dum ego mihi ab insidiatoribus caveo, & domum exploro, rectà hinc perge, & in conclavi quod invenies me exspecta; brevi reversuram. Cave vero si me amas, ne vel minimum excites strepitum. Eo quò me jusserat; sed quum vix unum & alterum passum essem progressus, in montes velut quosdam quisquiliarum pedes lapsabundus, caput in haræ (hæc enim conclave illud erat) parietes impingo. Fetore offensus, non diu ibi moror. egressus, illam ipsam portam per quam intraveram adhuc apertam video. Circumspiciens omnia quantum in tam densis tenebris fieri potuit, dubitare cœpi, num forte per tenebras à conclavi illo aberrâssem: eoque denuo locum obire omnesque angulos explorare volui. regredior ergo; sed aliâ viâ in angiportum quemdam delatus, pergulam ruinosam invenio, in eaque locum alvo purgandæ destinatū. Quid mihi tum animi

Astutia laudabilis.

Timet omnia malus sibi conscius.

fuerit, facile quivis cogitabit. Celeriter me inde proripio, per portam illam domum reversurus. Sed clausa jam erat. quare nihil aliud cogitatione mihi fingere poteram, quam ab astutissima femina insidias mihi structas; & mox maritum adfore qui me Venereum nepotulum & turpis amoris conciliatorem vel interficiat, vel probe depexum, semivivum dimittat. Inter has curas & anxietates (jam enim pluviarum, fetoris, aliasque molestias vix sentiebam) nocte illa exacta, mane apertæ strepitum portæ audio. Stultus adhuc Fabiam ad me venire mihi imaginabar. Procedo inter spem metumque, dextra gladium, sinistra pugionem tenens: sed quum neminem vidissem obvium, recondito in vaginam gladio per portam erumpo: domumque reversus, uvidis depositis vestibus, in lectum me compono, madore & gelu confecta ac pæne emortua membra quiete & lecti calore refocillaturus. Jam illa me unicè torquebat sollicitudo, quid hero proculdubio effecissem, & quo in statu amores sui essent scisciaturo respondere vellem. Verum si dicerem, paratas mihi videbam omnium voculas & vexationes. Negaremne? atqui jam Nicoletta scutatos aliquot, ut supra dixi, accepe-

Negotiosa res malitia.

ceperat: & verendum erat, ne herus meus id tantum à me actum putaret, ut argento ipsum emungerem. Sed res meaipsius opinione melius cecidit. Postquam enim ille me rogavit, cur quid à me cum Fabia actum, non indicassem: respondi, hinc inde commeantium tota nocte in platea illa tantam fuisse multitudinem, ut ante mediam noctem ad ædes Fabiæ propius accedere ausus non fuerim. tandem pulsanti mihi dictum, fieri nullo modo posse ut illa nocte ad heræ colloquium admitterer. Jussit ille me urgere negocium, eique sequentem noctem insumere. sed ego per valetudinem me excusabam: quam excusationem ipse vultus mei pallor probabilem faciebat. quare monitum ut valetudinem inprimis curarem, & quæcunque necessaria à suis peterem, cubitum me discedere jussit. Tantam ego humanitatem verbis & gestibus decenter remuneratus, priorum laborum, quod beneficium bene collocatum viderem, tanto facilius sum oblitus. Vix alter dies illuxerat, quum ecce à Nicoletta adest puella, litterulas, ferens quibus scire cupiebat, quid cum hera sua actum, quid impetratum esset. Erant in iisdem verba quædam, quibus animus mihi non minus confundebatur quam pun-

Vis humanitatis & munificentiæ.

 geba-

gebatur. Rescripsi, venturum me illo ipso die: observaret me eo quem designabam loco. Erat is ad posticam ædium, in quibus Fabia habitabat, partem, angiportus, pervius ille quidem, sed tam angustus ut alter alteri si forte occurrerent, vix possent cedere: tum ita cœnosus, stercoribus, aliisque sordibus oppletus, ut vix à quoquam tereretur. accesserat prioris diei ac noctis pluvia; ut mihi quoque ad destinatum locum, unde cum Nicoletta commode poteram colloqui, pervenire difficile fuerit. Ubi illa me vidit, eadem quæ prius per litteras expostulans, cum ingenti admiratione quæ priori nocte accidissent ex me audit. Dum sic tam dç præteritis quam futuris verba serimus: ecce porcus grandis & crassissimus, quem è vicino stabulo solum rostro fodientem equiso multis ictibus abegerat, tam repente in me NICOLETTÆ sermoni intentam incurrit, ut non dato declinandi spatio (est enim animalis hujus ingenium ut non minus quam Terminus, Nulli cedat, sed viam suam rectà pergat) divaricatis cruribus me insidentem, & cadendi metu caudam tenaciter amplexum, multos passus abstulerit priusquam à tali equitatione expedire me possem.

Ridiculus casus Gusmani.

Sic

Sic insidens in sordidissimum fimetum deferor, in quo ne dejicerer aut deciderem summa mihi cura fuit. equum ergo meum non calcaribus sed pugnis quantum possum incito; ille rostro mihi obverso grunniens, Pegaso velocior, nullibi consistens, quacunque apertum videbat iter, pervolat. Quum interim plurima turba ad tale spectaculum occurrisset, melius facturum me putavi, si desultoriam facerem, & vel in medium cœnum me præcipitarem. Quod utinam initio statim fecissem, & quadrupedi me potius quam invidis & malevolis conculcandum ac differendum præbuissem! Metui scilicet ne vestes commacularem; dum interim omnem de me existimationem maculo, & toti civitati deridendum me propino. Sic è fimo ac cœno ægrè erepo, totus quantus quantus eram, sordibus oppletus, ut modo è balenæ quasi ventre in terram ejectus viderer. non oculi, non os, non frons apparebant. nihil vero tam molestum mihi erat, quam quod ab ingenti hominum multitudine, puerorum inprimis, cinctum me viderem, qui clamore suo me quacunque ibam prosequebantur, & ad insaniam pæne redigebant. Certe parum abfuit quin tanquam alter Ajax

Infelicibus ludibria sunt parata.

ſtricto gladio in pecora & in homines fuerim irruiturus. Sed continuit me ratio, qua monſtrante, ſubitò in domum quamdam irrumpo, & occluſis foribus, populi ludibrio me ſubduco.

CAPUT III.

Guſmanus fabula vulgo factus, Româ relictâ, Florentiam ſe confert. Ab impoſtore, cum quo in via amicitiam contraxerat, magna peculii parte ſpoliatur.

JAM dies abierat. Quum ergo ædium dominus, qui me hactenus ſub interiore porticu latentem, tulerat, adhuc morantem & de abitu nihil cogitantem videret; jurgio & conviciis domo me exegit: ne ſitulam quidem aquæ, abluendo vultui, à ſuis mihi porrigi paſſus. Plena adhuc erat platea caſum meum commemorantium, eique illudentium. Inter centum vix unus erat qui mei commiſeratione tangeretur. quin plerique ædium dominum inclamabant ut purum hominem quantocyus ejiceret: adeoque nonnulli lapidibus

Jacenti homines plerumque inſultant.

bus fores impetebant. Ego interim cultro de vestibus quod poteram cœni ac luti abradebam. sed nihil hoc erat. Fimi enim loquor non interiorem tantum vestem, sed & ipsam cutem mihi irrigarat. illud tamen lucri feceram, quod interea humor è vestibus aliquantum exstillarat. alioqui enim per plateas incedens similis futurus eram illis linteis quæ ad solem siccanda, jam jam ex ipso aquali depromta exportantur. Hoc modo egressus, caput pallio involvo, & celerrimo gradu aufugio. nec tamen illudentium mihi dicteria effugere poteram. nec pueri tantum clamoribus sed & canes, parvorum illud inprimis pessimum genus latratibus adeoque morsicationibus me persequebantur.

Inter omnes unus prodierat juvenis, robustus, toto corporis habitu militari: qui non modo tam acerbe mihi insultantes increpabat, sed & insectantes abigebat: cujus præcipue operâ domum tandem veni. Sed ecce aliam calamitatem. Dum clavem quærens, caligarum sacculos omnes excutio, nec quidquam invenio, dici non potest quantopere fuerim consternatus. Videbam enim clanculum, uti speraram, in ædes meumque cubiculum surrepere me non posse: nec dubitabam quin si

vel

vel uni domesticorum visus essem, statim res omnis ad heri notitiam esset perventura. Sultum me, qui rem lippis & tonsoribus natam clam habere cupiebam! similis in eo nescio cui feminæ, cui quum tota facies cultro transversim ducto esset convulnerata, illaque chirurgum & circumstantes unice rogaret, ne marito quod acciderat patefacerent, chirurgus, Vulnus, inquit, hoc celari forte poterat, si natibus tuis esset inflictum: nunc quum tam conspicuum locum occupet, ut omnes celent, tu ipsa numquam celaberis. Sic ego mecum: Quid miser! tune vis ut quod omnes sciunt, nesciant? An soli manum oppones, ne luceat? Quin tu quod factum est æquo fer animo, nec hominum voculas & judicia morare. Amicum ergo maxime tutum in rebus adversis perfugium existimans; unius è domesticis ministris cubiculum pulso: qui ubi me vidit, tamquam ad spectri accursum cohorruit. Rogo, quoniam clavem cubiculi mei amisissem, ut fabrum accerseret qui illud aperiret. Quod ubi factum, vestes abjicio, recentes induo. Vix hoc feceram, quum herus de infortunio meo jam certior factus, venire me ad se jubet. Scribendo tum erat valde occupatus herus. non verbum ille ad me

Animo bono in re mala opus.

me priusquam familiares omnes cubitum concessissent. Tum quid mihi acciderit rogat. Narro non hoc, sed quod ego finxeram, quodque credi vellem. sed & herus credebat quod ipse vellet. Tandem, Video, inquit, Gusmane, te quidquid hujus machinatus es, die Martis auspicatum esse. Ergo, inquam, here, in eadem tu superstitione es qua Hispani mei, qui diem hunc inauspicatum plane arbitrantur? Sed licet omnia fortunæ tela in me dirigantur, nihil tamen erit quod animum hunc valde possit lædere, dummodo gratum tibi obsequium præstare queam. At ille talem quidam affectum exosculari, sed non tam voluptatis quam existimationis curam habendam sibi dixit. Etiam minimos nævos in publica persona notari. Domesticorum culpam dominis plerumque imputari, & sæpe luendam esse. Nobili prognatam esse genere FABIAM: tantoque majorem sibi curam adhibendam ne mihi illatum ludibrium in se quoqoe redundet. Fateri, FABIÆ amore se fuisse percussum: atqui jam instar generosi falconis, si vel ultro sese offerat, gratiam ei facturum. Desinerem post hac istarum rerum. Quò verba illa tenderent, faci-

facile intelligebam. Et ut verum fatear, quia toti urbi eram fabula, ipse quamprimum cupiebam discedere. Amantium vero cæcitatem tacitus mecum admirabar. Quid? tantumne & in omnium positum oculis virum suum existimationem quasi manibus meis & fidei committere! illud vero multo magis mihi mirum videbatur, quî fieri potuerit ut homo tam mendax ad intimam tanti viri familiaritatem penetrârit: ut ille mihi secreta sua, aurum, argentum, vestes crediderit. Sed profectò ipsa mendacia, tempestive tamen & cum colore adhibita ad hæc mihi profuerunt. Sed & postea res meas omnes everterunt. Adeò nihil stabile mendaciis inædificari potest.

Quod vero discessum meum maturavit, illud fuit, quod jam pueris quoque ex infortunio meo notus, vix in publicum prodire auderem; & si quando prodirem, ab obviis digito demonstrarer. Vere quidam dixisse mihi videtur, qui rogatus, quanto tempore opus esset ad transeundum de sapientia in stultitiam, respondit, Prout, quis, celeriter vel lente, à pueris incitaretur. Me quidem quum die quodam in publico nacti essent pueri quibus casus meus notus erat, tantis sibilis, tantis clamoribus & lu-

& ludibriis insectati sunt, ut tantam injuriam (sic rebar) etiam morte aliquorum vindicare statuerim. Dum insana ejusmodi agito consilia, ecce idem ille juvenis quem auxilium mihi tulisse supra dixi, cum uno & altero amicorum supervenit; & tam verbis quam factis mei suscipiens defensionem, dum socii inconditam turbam sermonibus suis detinent ac deliniunt, domum me sua manu deducit. ago gratias quam humanissime, nomen quæro, ut ex occasione pro beneficio gratus esse possem. sed nihil ille aliud, quam quidquid fecerit, id se animo benevolente fecisse; & in majori re, pro virium suarum tenuitate, gratificari mihi paratum. Rogo ut in posterum visitare me velit: sicque hominem multis promissis oneratum dimitto. Etsi autem vultum maxime ad hilaritatem fingere conabar, herus tamen facile primo aspectu sinistri aliquid mihi accidisse deprehendit. Tacuit tamen, quidquam se scire dissimulans. at ministri, quibus immistus stabam, alius mappa os sibi obturare, alius faciem manu tegere, omnes avertere se, ac tandem ex ipso cenaculo se proripere, risu ilia pæne rumpente. Hic herus gravissime indignari, inclamare omnes, increpare, adeoque in convicia ac minas

nas erumpere: quod numquam ante ab eo factum videram vel audieram. Totum ego me tum quasi in alium hominem mutatum sensi. In hoc veluti speculo ludibrii omnes maculas, omnes nævos ingenii & morum meorum intueri mihi videbar: & nisi herum ipsum habuissem ejus quod actũ fuerat conscium, è vestigio, nemine salutato, eram aufugiturus. Prandere me jubet herus, ipse cubito mensæ incumbens & mentum manu suffulciens. quum paullulum adhuc sedisset, propere surgit, non sine magna omnium domesticorum perturbatione, qui sibi iratum existimantes intempestivũ illum risum magno redemtum volebant. Ego quum dies aliquot cubiculo me inclusum tenuissem, lectioni & Musicis exercitiis vacans; & cum amicis qui interdum ad me ventitabant colloquens, hero interim pastum, & quidem solito lautiorem mihi præbere jubente; mox non tantum domesticorum liberatum me ludibrio, sed in majori quã antea existimatione & honore esse sensi. Inter alios frequenter ad me veniebat ille qui bis mihi jam succurrerat juvenis: cujus consuetudine tanto magis delectabar quod ex eadem esset natione. Ajebat Romam se venisse, nescio cujus dispensationis obtiendæ caussa: jamque diu

Ecce perfectum Lavernionem.

diu multos, frustra fere, sumtus fecisse. Is in sermone aliquando jecerat, mirari se quomodo in cubiculo tamquam in monasterio sic delitescere possim. Quod si meo loco esset, se libertate rebus omnibus prælatâ, exteras regiones perlustraturum. quæ quidem res iis qui emergere cupiant, magno sit emolumento. Ex omnibus vero regionibus nullam esse visu digniorem Italia: cujus caput quum mihi melius forte quam ipsa mea patria cognitum sit, rectè me facturum si nobilissima quoque ejus membra, & quæ passim monstrantur tam Naturæ quam vetustæ Artis miracula ipsis oculis usurparem. Digressus ille totum me unica ejus de qua dixerat rei cogitatione & cura occupatum reliquit. Aperio propositum meum Oratori: quod ille summopere probabat, adeoque magis me incitabat. Etsi enim opera mea non ingrata ipsi erat; veritus tamen ne mea infamia in se quoque redundaret, jamdudum abitum meum nequaquam ægre tulisset. Quod si in Galliam proficisci mihi esset animus, litteris suis apud amicos effecturum se ajebat ut nihil mihi deesset eorum quibus peregrinantes iuvari amant. Ego quamvis non levi fforentissimi regni, sed inprimis maximi Regis videndi teneret

desi-

desiderio: prius tamen Italiam in qua jam eram, obire constitui: sicque ad iter me comparavi.

Quotidie interim veniebat ad me Hispanus ille juvenis, è Sajavedrarum (quæ nobilissima est apud Hispalenses familia) gente se mentiens, quum Valentianus esset: ceteroqui ingenio perquam & celeri & eleganti, moribus gestibusque ad honestatem ac decentiam mire compositis, tantâ vero facundiâ ut alter quasi Mercurius videretur. Is in sarcinulis meis componendis tam voluntariam quam gratuitam mihi præstabat operam. Roganti quò primum iter habiturus essem, respondi, Senis amicum me habere, Pompejum nomine; ad quem sarcinulas meas essem præmissurus. inde me Florentiam iturum. Interim dum ille me reculas meas convasantem non videt tantum sed & adjuvat, facile notavit quid in quaque esset sarcinula. Erat inter alias una, in qua torquem aureum, gemmas aliquot, nodos aureos, trecentos insuper scutatos Castellanos incluseram. Unde, tibi, inquis, tantæ divitiæ? Dicam: Subtrahebam hero quantum poteram, tam caute tamen ut fraus non pateret. Multa quoque dona ab iis qui ædes nostras frequentabant accipiebam, ut quem

Aulicorum divitiæ unde.

plu-

plurimum apud herum poſſe non ignorabant. Sed nulla è re majorem quæſtum feci quam è luſu: non quidem ipſe ludens, ſed chartas aliorum obſervans. quod ſi herus lucrum feciſſet, ad me quoque adventitii pecoris pars redibat. ſin alii; nemo erat ex omnibus, qui primo chartas menſæ imponentem, deinde cujuſq; nutibus intentum omnibuſque miniſtrantem, immunem dimitteret. Alias artes quibus plerique meæ ſortis homines peculium ſibi acquirunt, taceo, ne docere videar. Sed ad Sajavedram redeo. Is ubi ſarcinulas meas & in iis multa quæ ſua eſſe vellet, vidit, in hoc unum omnes curas & cogitationes intentas habuit, ut ipſe potius quam ego iis frueretur. & ecce ſtatim Lavernam alumno ſuo faventem. Dum quadam die (ventitabat enim ad me quotidie) variis de rebus, ſed inprimis de meo itinere colloquimur, domeſtici me vocant, ajunt; Nobiles quoſdam adeſſe, qui me conventum cupiebant. Quia vero cubiculum meum ſordibus, ob convaſationem & propinquum meum diſceſſum, jamdiu purgatum non erat; deſcendo, amicos, quos adeſſe putabam, alloquuturus. Sajavedra interim, qui antea notârat quo loci claves mearum ſarcinularum repo-

reposuissem, earum formam ceræ, quam è candelarum reliquiis hinc inde per cubiculum sparsis collegerat, aut forte ei rei paratam secum attulerat, imprimit: dum ego cum aurigis (hi scilicet erant illi Nobiles) de vectura transigo, diemque crastinum constituo quo sarcinas meas illis consignarem. Reversus rem omnem expono: nimirum velle me reculas meas præmittere, & post octiduum, quod amicis valedicendo insumturus essem, sequi. Post unum & alterum diem venit ad me Sajavedra sub ipsum noctis confinium, vultu plane tristi, facie, ut mihi videbatur, subpallida. Rogo, ecquid valeret. ait, magis se vexari capitis doloribus. immò totum corpus sibi dolere. Domum se ire velle. rogare ut ne boni & fidelis amici obliviscerer. Infelicem ego me putabam quod meo in cubiculo occasionem bene tractandi amici non haberem. Rogo ubi habitaret: ut & ad ipsum visere, & ex iis quæ ægris gratæ & salubres sunt rebus mittere aliquid possem. Respondet, se in contubernio vivere cujusdam feminæ, quæ omnino agnosci nollet. Ceterum si morbus non remitteret, missurum fidum hominem, deque suo statu certiorem me facturum. Mane celeri conducto equo Senas conten-

Initium fraudis à Sajavedra factæ.

ten-

tendit Sajavedra, quò paullo ante ſarcinulæ meæ delatæ erant. Præmiſerat vero ſuæ farinæ quoſdam, qui diligenter omnia obſervarent, ejuſque adventum præſtolarentur. Senas quum veniſſet Sajavedra, ad inſigne S. Marci, præcipuum ea in urbe hoſpitium divertit. Adſunt mox Laverniones ſocii. illum Nobilem Hiſpanum, ſe miniſtros fingunt. Perſonas utriq; ſuas egregie agunt. Eodem ſtatim die mittit è miniſtris unum Sajavedra ad Pompejum, quem ſupra dixi: adventum ſuum nunciare jubet. Quo intellecto, tanta inceſſit lætitia Pompejus, ut quid primum, quid poſtremum faceret, non ſatis ſciret. Injecto propere humeris pallio, ad hoſpitium advolat. Poſt mutuam ſalutationem & complexum, magnam ait ſibi factam injuriam, qui non potius in domum ipſius quam aliò diverterit. Se ſuaque omnia in ipſius eſſe poteſtate. uteretur pro libitu. Digreſſuro jam Pompejo, perſonatus ille Guſmanus, ipſo vidente & audiente, è miniſtris uni clavem dat, cum mandato ut è ſarcina, quam certis deſignabat notis, veſtem, cujus item formam deſcribebat, depromtam ſibi adferret. Ad cenam Pompejus vinum lectiſſimum & exquiſita amico, uti putabat, mittit bellaria, abſentiam

ſuam per negocia excuſans. Vix diluxerat, adeſt. Ajunt miniſtri, in lecto adhuc eſſe, quod noctem eam non ſatis commode habuerit. abeuntem nihilominus ſumma vi retinent, jurgia ab hero ſibi parata dicentes, ſi tanti amici adventum non ſignificaſſent. Accerſitur ſtatim in cubiculum Pompejus. Poſt varios ſermones Sajavedræ iterum domum ſuam pro hoſpitio amiciſſime offert. agit ille gratias: hoc tamen beneficio jam uti ſe velle negat, quod propediem dimiſſis miniſtris, longum iter ingredi conſtituiſſet. rogat ut ſarcinulas Pompejus per domeſticos ſibi mitteret. Paucos ſe fidos habere: qui quum propediem dimiſſum ſe iri non neſciant, tanto magis ab eis cavendum eſſe. Prudenter hoc excogitatum arbitrans Pompejus, quidquid erat apud ſe mearum ſarcinularum bajulorum humeris imponi, & uno è ſuis comitante ad Sajavedræ hoſpitium deferri curat; ſimul miſſis lautis quibuſdam ophaniis, una cenat, totuſque ſe, oblectando hoſpiti, ad letitiam componit. Poſt ejus abitum Sajavedra & ſocii ſtatim aliam in domum ſe conferunt: ſummo mane Florentiam proficiſcuntur: prædamque omnem in medio poſitam inter ſe dividunt. Habebat Sajavedra in comitatu ſuo homines aliquot.

aliquot, ab ipsa, ut sic dicam, natura ad omnem fraudem & nequitiam factos: inter quos familiam ducebat Alexander quidam, patria Bononiensis, cujus pater in ejus urbis territorio magni erat nominis Jureconsultus, & in magistratu quoque constitutus. Duo huic erant filii, tam disparis ingenii ut magis diversum vix quidquam cogitari possit. Major natu Vincentius nomine, ingenio erat aperto & hilari, sed vano admodum & jactabundo, ut qui præter militaria exercitia (quibus ne ipsi quidem Marti cedere se ajebat) etiam Musices, Poëtices, omniumque litterarum scientiam sibi arrogabat, & in circulis passim vaniloquentia sua mirificos risus excitabat. Equidem quum recte cogito; sic statuo, etiam N. N. multosque alios magnifice de se sentientes, aliorum contemtores, ex hujus esse prosapia. sed fruantur sua insania. Frater Vincentii hujus fuit Alexander ille quem diximus: homo taciturnus, tristis, ingenio & manu ad quidvis promto, qui quum à puero malis hominibus familiariter assuevisset, parentum indulgentiâ eò processit ut nullum in eo facinus incredibile videretur. Hunc ipse quoque Sajavedra tamquam ducem suum & caput verebatur, ejusque decretis stare cogebatur.

Heroum filii noxæ.

Peculiolum vero meum hic ita partitus fuerat, ut inter Sajavedram ac ſocios veſtimenta aliquot detrita & non magni precii diſtribuerit, gemmas, aurum omne & argentum, præter ſcutatos aliquot, ſibi ſervârit. Diviſis ſpoliis, Alexander Florentia in Bononienſe territorium, ad declinandum periculum, alii aliò diſceſſerunt.

Sero ſapimus. Quum interea altero die Pompejus in hoſpitio me fruſtra quæſitum jam diſceſſiſſe, inſalutato ſe, intellexiſſet: ſtatim fraudem ſubeſſe ſuſpicatus, ad ſummam diligentiam nihil reliquum fecit ut quonam ille tam carus ſibi hoſpes ſeſe proripuiſſet, expiſcaretur. Ubi ergo cum miniſtris Florentiam celeribus equis profectum cognovit; magiſtratum adit, & lictorem quem cum publica auctoritate ad apprehendendos fures mitteret, dari ſibi petit, quod quidem non difficulter impetravit. Sed à perſonato Guſmano ad verum redeamus.

Lætamur malorum ignari. Dum hæc fiunt, ego mei ignarus infortunii tam domi quam foris hilariter admodum dies aliquot tranſigo, amicis valedicens: angebat me tamen Sajavedræ morbus; à quo quum fruſtra nuncium exſpectaſſem, ſummam adhibui diligentiam ut ipſe hoſpitium ejus indagarem. Sed explorare certi

certi nihil potui. & quamvis multa mihi in mentem venerint, illud tamen credebam, aut mortuum esse, aut hospitium suum eò celare me voluisse, ne paupertatem suam, quam honesto habitu egregie dissimulabat, coram arbitrarer. Ne tamen ille frustra me post discessum meum quæreret; uni familiarum duos vel tres scutatos dedi, quos ipsi daret. Tandem decreta in sequentem diem profectione, hero valedixi: qui auream catenulam quam assidue ante gestaret, collo suo detractam meo injecit, Sit hoc, inquiens, amoris mei & benevolentiæ erga te monumentum, cui ego, Deum testor, ex animo semper bene volui, bene volo, & bene volam, quamdiu in virtutis semita permanseris. Quam calidis inde exhortationibus ad virtutem me incitârit, quam salutaribus præceptis instruxerit, etiam nunc recordor, tum vero omnium statim oblitus. Crumenam insuper mihi dedit aureis scutatis plenam, tenue, ut ipse ajebat, viaticum. Tanta liberalitas, mihi lachrymas quoque expressit, tum demum intelligenti qualem herum habuerim, & in quantis bonis vixerim, quibus mihi postea carendum esset. Equum insuper è melioribus unum dari mihi jussit, quo mul-

O rarũ herum!

tis deinde annis commode usus sum. E domesticis nemo erat qui non magnam è discessu meo caperet molestiam. Semper omnibus fueram amicus. etiam offensus, injuriam, quoad ejus fieri potuit, dissimulâram. Apud herum nihil in cujusquam præjudicium vel odium loquebar. si quid animadverterem minus recte vel dici vel fieri, ipsos delinquentes amice admonebam. Ut omnibus opera mea parata erat; sic vicissim omnes meis utilitatibus unice studebant. quod quam utile mihi fuerit, dici non potest. Et quamvis herus meus me præcipuum suis haberet rebus & consiliis, non tamen supra ceteros me efferebam, sed tamquam frater inter fratres versabar; omnibus nihilominus me non tamquam æqualem sed superiorem observantibus. Verum quidem est, in illo meo infortunio neminem fere fuisse, qui risum tenere potuerit: sed profecto ita cum rebus hominum comparatum est, ut cum fortuna, non fides tantum, sed etiam respectus cadat. Nec tam tristis ille casus meus erat quam ridiculus: licet inde, vel potius à Nicoletta mea, omnis mei mali origo profluxerit. Potuisset quidquid hujus factum erat, vel oblivione sepeliri, vel variis modis excusari: sed

Sic vivitur sine odio sine invidia.

ri: ſed peſſima puella ubi à me nihil amplius ſibi ſperandum vidit, omnibus ſuis amicis & amicabus quod mihi acciderat tam graphice enarrabat, ut riſu crepare omnes viderentur. Vides quam noxia ſit indomita malæ mulieris lingua; quæ ſine ullo ſuo commodo me quaſi peſſumdedit, domum heræ ſuæ infamavit, & herum meum fideli miniſtro privavit. Cato ſis. non modo non ſecretum, ſed vix quidquam quod alios ſcire nolis, feminæ committe. Tinniet olla quamprimum pulſata fuerit. parva ſcintilla magnum incendium excitabit.

Mulieris lingua, novacula.

Româ egreſſus, brevi Senas provolavi, multa animo volvens ac revolvens. Quæro Pompeii ædes. Excipit ille me promtus quidem & alacris, ſed perturbato, ut ſtatim mihi videbatur, animo; utpote ejus quod acciderat gnarus. In cubiculum deductus, circumſpicio. quum nihil mearum ſarcinularum viderem, & ipſe animo hæſitare cœpi. Cenamus unà laute, & in ſpeciem hilariter: quum utrique ne unicus quidem bolus uti debebat, ſaperet.

De ſarcinulis meis altum ſilentium, mihi vero incivile videbatur ubi eæ eſſent rogare, ne amico viderer diffidere. Sequenti die quum magnifice me

per omnes urbis plateas inferre statuissem: rogo unam ex vestibus meis melioribus mihi adferri. Quid faceret homo? venit ad me, narrat quod acciderat: Quid mihi tum animi fuisse putatis? Non suspicabar, sed ariolabar à Sajavedræ manu hoc esse. Sed quid facerem? solabatur me Pompejus. missos à se qui fures inquirerent. sperare, rectè omnia successura. O miserum solatium! Dissimulabam tamen omnem qui animo meo penitus infixus erat dolorem. Neque solum necessitas, sed ipsa quoque raito id mihi suadebat. Quid enim? ob reculas quasdam (neque enim omnem illam meam esse substantiam sciebat Pompejus) amicum ego abdicarem? & quidem, ut facile colligere poteram, nullam suam ob culpam, nisi credulitatis: quam tamen mihi imputandam me mea ipsius convincebat conscientia. Cur enim Sajavedræ ignoto homini tantum fidei habui? cur sarcinas meas ipso inspectante colligavi? Sed fraudem non facile præsumit nisi fraudulentus. Tu quisquis es, cave etiam ab eo à quo cavendum tibi minime arbitraris. O quamsæpe ipse cautor capitur! Superabundans cautela (Jureconsultorum phrasi loquor) non nocet quidem; sed nec semper prodest.

Verum tandem dicendum.

Fide parum.

C A-

CAPUT V.

Gusmanus, amisso peculio, Florentiam proficiscitur. in via Sajavedram obvium habet, & ministri loco suscipit. Describitur Florentia.

INter spem metumque Senis triduum commoratus, de eo quod mecum tuleram in Pompeji domo nihilo minus largos sumtus feci: perinde ac si res meæ omnes adhuc essent in integro. Damnũ, etsi internecivum, verbis ac vultu aspernabar: quo majores meæ divitiæ crederentur. illud unice male me habebat, quod nullam haberem vestem qua in tam magnifica urbe & inter præstantissimas formas ostentare me posse͂. Commodum ad mensam assederamus, quum è domesticis Pompeji aliquis in conclave irrumpens, Lictorem adesse, clamat, manifestum esse furtum, & præcipuum auctorem apprehensum. Non hominis ego, sed angeli vocem audire mihi visus eram; nec dubitabam quin ad pulvisculum omnia quæ amiseram in meam reditura essent potestatem. Jam ipse animus lætitiam nõ capiebat, sed in vul-

Sumtuose celatur paupertas.

tum, ita erumpebat ut vix apud me essem. Surgo propere, lictori non minus ac si thesaurum invenisset & ipsi lætanti obviam eo: rogo, quæ de rebus meis spes. Ait, brevi omnia in salvo fore. Pergo querere, quid comperîsset. Respondet, unum de furibus comprehensum, ceteros evasisse. Sed ab illo omnia resciri posse. Hîc mihi animus repente iterum concidit, omnisque mea lætitia in summam indignationẽ adeoque furorem conversa fuit: quem tamen, utpote nihil profuturum, quanto poteram studio dissimulabam. Pallium sumit Pompejus, & ad Judicem currit, ut diligentiam ejus excitaret, & fávorem nobis tam flagitiose circumventis conciliaret. Sed nec hoc nec quidquam aliud nobis vel hilum profuit. Qui apprehensus erat, negabat à se, sed ab aliis furtum commissum. nihil inde ad se præter nescio quem detritum centunculum rediisse, quem Florentiæ vendiderit, & precium perquam vile in victum suum impenderit. Quid fit? Condemnatur à Judice furunculus ut virgis publice cæsus è civitate ejiceretur. Quod ubi intellexit quidam è Pompeii domesticis, lætus ad me accurrit, & ut ad jucundissimum spectaculum exirem hortatur. Jamjam enim rerum mearum depecu-

Tanto dignum hiatu scilicet.

Miserum solatium.

peculatorum publice pœnas daturum. Ego mecum: O te hominem insulsissimum! quem quidem ego, si potestas mihi esset, probe depexum daturus sim. Tune paupertati meæ hoc adfers solatium? Et profecto in jurgium erupissem, nisi in mentem mihi venisset id quod Hispali accidisse quondam audiveram. Convictus quidam quod falsam cudisset monetã, speciali supremi Consilii mandato ad furcam damnatus erat, posthabitis omnibus quas rei Procurator interposuerat exceptionibus, illa inprimis qua ad Ecclesiasticum Judicem (erat enim Clericus) provocabat. Re acriter disceptata, quum à rigido Judice nihil obtineri posset, Procurator reum ad supplicii usq; locum comitatus quum implicitum laqueo collum jam haberet, furcæ adstans, miserum inclamat, protestatur se in caussa ipsius agenda nihil omnino prætermisisse: Judicem nihilominus de facto procedere. Cui quum vi resisti nequeat, hortari ut patienter omnia ferat. Se quidem etiam porrò caussam ipsius strenuè acturum, nec disceſſurum quamdiu vivum viderit. O præclaram & efficacem consolationem! Numquid Monetarius ille ad sollicitatorem suum dicere poterat: Frater mi, melius mihi fuerit ut tu huc

ascendas, & gulam tuam meæ succidaneam hostiam laqueo præbeas, ego vero caussam meam ipse agam. Hanc ego historiam quum animo mecum reputarem, licet indignabundus, vix risum tenere poteram. Quid enim mihi salatii adferre poterat publica furunculi ignominia? An propterea quisquam damnum mihi erat compensaturus? Illud quoque considerabam, quam ridiculum sit ignominia à maleficiis velle deterrere eos qui jam dudum animum & frontem ad omnem ignominiam obfirmarunt? Mihi quidem Judices qui fures & ejusmodi mastigias virgis cæsos aut notis inustos civitatibus ejiciunt, dicere videntur: Homo nequam, satis tu hactenus apud nos furtis & facinoribus tuis grassatus es. nunc tempus est ut ad alios te conferas, ibique artem tuam similiter factites. Laqueus ejuscemodi furciferis debebatur, non proscriptio: quæ & olim & nunc etiam non modo in immerentes, sed & virtute & gloria præstantissimos viros cadere solet. Demosthenis, Themistoclis, P. Rutilii, Scipionis Nasicæ, Ciceronis, aliorum exempla notiora sunt quam ut commemoratione indigeant. Quid Atheniensium Ostracismus? numquid bonis tantum & eximiis metuendus? Do-

De furum pœnis.

len-

lendum ſane tervenificos, trifurciferos non alia fere pœna affici quam quæ bonis quoque viris ſæpius infligi ſolet. Memini in civitate quadam vidiſſe me non minus juſtum quam ridiculum fere pœnæ genus. Civis erat cujuſdam filius, tam furtificis manibus, tam ſingulari agilitate, ut ejus tanquam harpyjæ cujuſdam ungues vix quidquam poſſet effugere: Sed quia fere omnes ejus fraudes & facta in iis quæ ad victum pertinent verſabantur, inhumanum Judicibus viſum eſt hominem morte afficere; quamvis ſæpe ſæpius recurreret. Collū ergo ejus ferreo incluſerunt circulo, in cujus alte prominente cuſpide ut manu attingere non poſſet, campanula appenſa erat, cujus ſono omnes ut furem caverent admonebantur. Hæc certe ad coërcendos fures utilior mihi pœna viſa eſt, quam qua ignoti ad ignotos, ubi multo facilius furari queant, mittuntur. Multo melius qui deſperatæ ſalutis homines ad remos damnant, aut ergaſtulis includunt: quorum unum quale viderim infra tibi narrabo. Nunc etiam manifeſtis factis alibi non deſunt patrocinia, ſi non deſit pecunia. Sic plures in prædæ veniunt ſocietatem. Novi equidem in urbe quadam lictorum magiſtrum, qui quoties argento opus haberet, (opus

Egregium genus.

Iuſtitiæ abuſus.

vero habebat perſæpe, ut qui aleæ valde eſſet deditus)ad forum ibat, ubi ſi quem notum furem vidiſſet, adibat, triſti vultu, caperata fronte. Roganti quid mali eſſet, ajebat opus ſibi eſſe pecunia. tum ille paullulum abſcedens, à ſui ſimilibus qui forum paſſim obſidebant, momento quaſi quadraginta aut quinquaginta colligebat ſcutatos; quos clanculum Cerbero huic tamquam offam objiciebat, ut graſſantibus conniveret, aut in deprehenſos vel omnino non vel leviter animadverteret. Sed ad meum redeo furem: qui factum confeſſus, ſed ejus in alium rejiciens culpam, per urbem virgis cæſus fuit & proſcriptus: dum ego interim cubiculo meo tamquam carceri incluſus, paupertatem meam, in quam tam repente præter omnem opinionem decideram, deploro.

CAPUT V.

Florentiam proficiſcens Guſmanus Sajavedram obvium in miniſterium recipit. Florentiæ Deſcriptio.

Hoſpes cito fetet. DE hoſpitibus dici illud ſolet, *Quatriduanus eſt. fetet.* quod quidem ego

ego in Pompejo quoque meo animadverti. Etsi namque fastidium egregiè dissimulabat, paullatim tamen alienior à me factus, rarò me adibat, adeoque à colloquio meo & consuetudine abhorrere videbatur. Quod si quando necessitas vel officium visere me cogeret, nihil nisi ceremonias & verba adferebat: quibus ego minime juvari poteram. Quod si non veritus esset ne actio sibi à me intentaretur (majori n. diligentia in asservandis amici rebus uti debuerat) facile credo cum convicio ædibus me ejecturum fuisse. Sed ut ego omnem dolorem, quantum poteram, dissimulabam, ne homo pauci precii viderer: ita illud quoque prævertendum mihi duxi, ne quasi invitum ex ædibus proturbatum me existimare quis posset. Quum ergo in cena dixissem; consilium mihi esse Florentiam proficisendi, miro gaudio exsultans, ea quæ ibi viderentur Naturæ & Artis miracula ita mihi deprædicavit, ut vel nolentem ad iter incitare potuisset. & ex illo quidem ad quævis officia promtiorem quam ante sensi. Sed & hic latebat hypocrisis. non multo post enim quum in familiari sermone inter alia dixissem, non esse mihi animum unquam Romam revertendi, ex eo tam frigide me tractabat, ut di-

Amicitia cum spe utilitatis perit

cere mihi videretur: Quin abis actutum, homo importunissime. quem quidem & absentem ego colui, quod opera ejus ad Oratoris Gallici favorem conciliandum meaque apud illum negocia promovenda esset utilis. Nunc egentem & nunquam eò loci ubi gratificari mihi possit reversurum, quid attinet honore aut beneficio demereri? Hæc quum ego in fronte ejus quasi legissem, equum conscendo, homini valedico, non sine lachrymis, quum ille oculos suos exorare non posset, ut vel unam guttulam exspuerent: & quamvis nescio quid triste in vultu & sermone vellet fingere, pellucebat tamen artificium. Sic ego solus viam ineo: nisi quod gravissimæ cogitationes, quarum una aliam ut fluctus fluctum aspellabat, me comitarentur. Vix pauca miliaria confeceram, ecce Sajavedram, qui Senis profligatus (is enim ipse fuit qui solus furti, ut dixi, pœnas dederat) exsilium adibat. Quem ut vidi, ira in misericordiam versa, lacrymas vix tenui: non tam maleficii (quamvis tum mihi sensus esset ejus acerrimus) in me commissi, quam pristinæ humanitatis & benevolentiæ qua me contra puerorum insolentiam & insultus tuendum susceperat, memor. Nullum generosi ac magni animi

Beneficiorum memoriā non debent oblitterare injuriæ.

animi certius est indicium quam injurias cito, beneficia nunquam oblivisci. Adequito, alloquor humaniter, ille ubi me novit, solutis quasi in lacrymas oculis, pedes meos amplectitur, per Deum & sacra omnia rogat ut ignoscam: simul gratias agens quod captivum non accusarim. Se vitam, quam mihi deberet, servitiis & commodis meis impendere paratum: jamque nexu & mancipio totum se mihi dare. Ego qui ingenium ejus acerrimum & ad quævis habile côgnoram, sciebam insuper multarum regionum & urbium esse peritum: gratificari ipsi statuo. Etsi enim nec illud ignorabam, furem esse astutissimum & omnibus in nequitiis exercitatum: commodior tamen rebus meis videbatur quam crassum aliquod & simplex pecus. Huic enim hominum generi nihil quod loquantur vel faciant rectè credas. Et ego si ignoto res & spes meas credidissem, futurum forte erat ut ab ipso quoque deciperer. nunc quia Sajavedram nôram, necessitas mihi erat imposita diligenter mihi prospiciendi ac cavendi. Dum sic iter unà facimus, & variis de rebus colloquimur, mirum est quanto ille me desiderio tam præclaram urbem videndi ac perlustrandi accenderit. Sole jam ad occasum vergente

gente hospitium ingredimur, in quo Sajavedra diligenter admodum mihi ministravit; ego nihilominus id operam dabam ut ne equum mihi surriperet, aut quid aliud mearum reliquiarum involaret. Altero die primus urbis adspectus tanta admiratione me percussit ut via quamvis brevis, longa mihi videretur. Ubi in hospitium devenimus, nesciebam urbisne pulchritudinem & magnificentiam, an incolarum elegantiam & comitatem magis admirarer. Certè noctem illam totam somno suavissimo sine ulla cura exegi. quod quidem & bonæ cenæ & lecto perquam commodo acceptum refero. Hæc enim duo iter facientibus sunt exoptatissima.

Deceptus ne nimium fide.

Ubi diluxit, surgo, vestitum muto, & ad audiendum sacrum in primarium templum cum Sajavedra me confero; qui deinde me per omnes urbis regiones circumduxit, & quidquid visu dignum erat monstravit; ut qui ante ista in urbe anno & amplius habitârat. Sed quid si & ipse te circumducam, & sine tuo sumtu tam præclaræ urbis ostendam miracula?

Florentiæ descriptio.

De primis urbis hujus initiis post dicemus. Quantis verò difficultatibus avorum nostrorum memoriâ, quam gravibus bellis implicita fuerit Florentissima

tissima hæc Respublica, superiorum temporum, Guicciardini inprimis docent historiæ: donec Carolo V. in Italia bellum gerente, Cosmo Mediceo in Principatum fuit tradita, qui à singulari prudentia & rarâ fortuna Magnus Dux Hetruriæ fuit appellatus: ut cujus imperium, præter Florentiam, Senas etiam & Pisas, nobilissimas urbes, amplecteretur. Tanta vero Ducum horum fuit & adhuc est potentia, ut sola dignitate non uno Europæ rege inferiores esse videantur Quinetiam hanc ipsam dignitatem jam impetrârant, nisi quorumdam obstitisset invidia: cui quidem illi cedendum pro tempore censuerunt. Cæterum tempus jam est ut ipsam urbem obeamus.

Florentia, vulgo Fiorenza, vel ob florentem fortunam, vel florida incolarum ingenia sic appellata, ac quod esset præfluenti Arno apposita, olim Fluentia dicta, civitas elegans, florens, potens, ampla, & pene regia, à Syllanis militibus X C. annis ante Christum natum condita, Romanorum, ut contendunt nonnuli, colonia, à Triumviris deducta, à Totila Gothorum rege, ut ipsius Annales loquuntur, diruta, à Carolo Magno reparata, & amplificata, ex ruinis Fesularum. Florentia à Rudol-

dolpho primo Imp. libertatem emit pecunia, & Reipub. administrandæ XII. viros creavit, cum artium Prætore, ut ipsi nominant, Justitiæ vexilli fero. Rursus à Carolo Quinto, adjuvante Clemente septimo Pont. Rom. subacta, & Alexandro Medices, cui filiam Margaretam elocavit, concessa, cum Ducis titulo. Mediam perlabitur Arnus, quatuor pontibus stratus, tamque rapide fluit, ut adverso amne navigari haud possit. Hospitalia hic sex majora, minora alia XXXII. Ecclesiæ Parochiales XLIV. Cœnobia tam virorum, quàm mulierum LXXVI. Collegia seu Fraternitates puerorum IX. totidem virorum vel etiã plura. Palatia hic infinita: Campi octo. Templum Cathedrale, cognomento S. Mariæ Floridæ magnificentissimum, & inter tria Hetruriæ nominatum, foris incrustatum marmore, albi, nigri, rufique coloris. Portæ à fronte tres sunt, ex quibus media sculpta, & cæteris ornatior est, supra tamen rudis: tum aliæ duæ ab utroque latere: quatuor lata Sacella habet, alterum alteri præeminens adeo ut in modum crucis facta videantur, in quibus miraculo simile, quod sua dispositione sint stabilita: nullis enim pilis aut contignationibus sustentantur. Turri templi glob. æneus deauratus, XVI. fortasse

taſſe hominum capax, impoſitus eſt. Turris quadrata templo proxima, marmore tota incruſtata, alta eſt cubitos CCLXXX. adſcenſus in ſummum per gradus CCCCVI. in altitudinē educta. Sacellum S. Joannis Baptiſtæ, opus urbis antiquiſſimum: olim Marti dicatum, non omnino rotundum, ſed potius ſexangulare, ex nigro, albo viridique marmore. Pilas habet ſex, quibus ſingulis binæ columnæ interpoſitæ viridis marmoris; ubi Altare ſummum eſt, aliud eminet veluti Sacellum, quatuor laterum. Portæ tres æneæ deauratæ, præclari operis, cum ſacris hiſtoriis & imaginibus ſanctorum. Limina item ænea, tectum marmoreum, intus in orbe poſitæ columnæ XVI. totidemque pilæ, feneſtræ XX. Septa chori ex nigro alboq; marmore, teſſellata. Apud portam, quæ eſt è regione majoris Eccleſiæ ſunt binæ columnæ porphyreticæ, quas Piſani, parta de Saracenis victoria, honoris cauſa miſerunt Florentinis. La Citadella vulgo dicta, Arx eſt munitiſſima, in planitie ſita, *Palago della ſignoria* vulgo dictum, foris eam magnificentiam non habet quam interius, ubi ſtatuis & picturis artificioſiſſimis eſt ornatum. ejus Turris fundamento, quod videri poſſit, non innititur, ſiquidem ſub ea ex omni parte conclavia
cer-

cernuntur, & ob id in aëre pendere dicitur. Magnum Ducem tres habere Turres mirabiliter insignes in proverbio est, unam in aëre, de qua jam dictum: alteram sub terra: tertiam in mari. in hujus Palatii conclavi, vulgo Garderoba dicto, est thesaurus Principis, ex variis & innumerabilibus rebus preciosissimis constans, interque alia supellex mensaria ex puro auro. in eodem est horologium, in quo Sol annuo spacio, & reliqui Planetæ, quisque suum cursum justo tempore absolvit: ibidem videntur Tabulæ Geographicæ omnium ferè provinciarum, itemque multæ virorum illustrium effigies. Ante Palatium locus est, La Donana vulgo dictus, ubi merces deponuntur, item Fontana antiqua, in cujus medio Gigas est, currui triumphali marmoreo insidens, ejusque quadrijuges marmorei aquas evomunt. Ante portam est regis Davidis statua marmorea. In Foro (vulgo La piazza dicitur) est insignis statua equestris ænea Cosmi Ducis, insignis magnitudinis & artificii. Ex jam dicto Palatio, per contigua conclavia iri potest in ædificium, quod intra sua septa concludit aream. in hoc ædificio habent stationes omnium artificiorum magistratus, in inferiori contignatione, in superiori verò

habet Princeps imagines omnium nationum Principumque, & in his ſtatuam Scipionis Africani: etiam Globum cœleſtem immenſæ molis & artis. hic quoque eſt Amphitheatrum inter media conclavia, ad imitationem veterum ſumtuoſiſſimè exſtructum: circumcirca ſunt multa conclavia, in quibus monſtrantur res, quoad formam, tanti artificii, quoad materiam, tanti precii ut nihil ſupra, & quo ad numerum, extremæ infinitatis. in eorum uno monſtratur clavus, cujus medietatem ex ferro, auream fecit arte Alchymiſtica neſcio quiſnã: in alio eſt effigies Magni Ducis Ferdinandi, ſupra quem eſt Speculũ, in quo cernitur effigies magnæ Duciſſæ. Haud longè hinc eſt Armamentarium Principis, ſuntque in tribus diſtinctis Cameris tanti artificii arma, ut vel ingenioſiſſimus hic videat quod admiretur. in altera hujus ædificii parte eſt Globus terreſtris, ſed adhuc imperfectus. Supra hoc ædificium hortus non contemnendus, inque ejus parte intrinſeca, miraculi inſtar, conſpicitur menſa Rudolphi ſecundi Imperat. quam artifices magno conducti, jam plurimis annis conficere cœperunt. Palatium vulgo de gli Pitti dictum, trans Arnum eſt. ejus fabrica numerari poteſt inter Italiæ magnificentiſſima. habet enim

enim conclavia ex marmore, aures incrustationib. & laquearibus atque picturis exornata. in hujus Palatii contignationes omnes ascenditur gradu cochlidis structuræ, quæ moles ex marmore, nulli innititur columnæ, & vel subter vel desuper intuenti apparent extremitates & circuli omnes æquissimi, quasi in puteum despiceres. Opus hoc est magni artificii & impensæ permagnæ, habetque à tergo hortum amœnum in colle, & juxta castellum sive arcem novam omnium munitissimam. Belvedere dicitur. Tertia Arx, extra urbem in colle sita est; Castello Vech o dicitur. in ea Templum est sumptuosissimum, crustis & scalis marmoreis; suggestum vario marmore artificiosissimè intessellatum est, fenestræ marmoreæ. In Equilis principis atrio, sunt aves Indicæ, Apric icures, Cameli, Leones, Ursi, Tigrides, Lupi, Aquilæ, servantur locis ad id destinatis. La Stinca dicitur carcer publicus; Lofficio del honestà autem, locus, ubi duo cives senes, perpetui judices, causas cognoscunt publicorum scortorum, eorumque qui lupanaria frequentant. Colonna della Iustitia vulgo dicta, notabilis est crassitudinis, marmorea: in ejus fastigio est simulachrum justitiæ. La Cassina pala-

palatium eſt novum, aſſervantur expoliunturque in eo omnis generis lapides precioſi. Ad mœnia urbis loco remoto aluntur complures Leopardi, omnes cicures, qui in ſylvam vicinam emittuntur, ut feras, lepores præſertim, pabuli ſui cauſa capiant, domumque revertuntur, ſed non ſine duce. Hortus Cardinalis Alexandri Medices ſpacioſus eſt, latus & elegans, in eo Linum Indicum complurium annorum ſpacio in eam excrevit altitudinem ut arborem proceram referat: juxta eam Sacellum eſt magnificæ ſtructuræ, itemque palatium: In templo S. Laurentii ſepultura eſt Coſmi Medicis cum hac inſcriptione: *Decreto Publico pater patriæ.* item Sepultura Petri Medices. Supra Sacellum eſt Bibliotheca excellens, ex manuſcriptis libris conſtans, inſtituta à Clemente ſeptimo Pontif. Rom. qui diris devovit illum, qui vel minimam ſchedulam exportare nititur. monſtrantur inter cæteros libros manuſcriptos Comœdiæ Terentii, quæ ipſiuſmet manu exaratæ affirmantur: Item Virgilii Opera, ab ipſo Poëta ſcripta.

Caſtellum Novum Viridarium eſt Magni Ducis Hetruriæ, cum Palatio, ubi æſtiva eſt ſtatio primogeniti ejus filii amœniſſima, conſtans ex Hortis mira *Caſtellũ Novum.*

induſtria excultus: ubi videre licet fructus & plantas raras, tum omnis generis arbores, ut Cypreſſum, Laurum, Myrtum, Amygdalum, Citrum, &c. eſt denique Aquæductus inſigniter artificioſus. nam primo Fons ibi eſt quaſi triplex, altiſſimus, in cujus ſummitate collocatum eſt Herculis ſimulachrum, dextera manu puerum comprimentis, ut aquam copioſe evomat. Circumcirca eſt area rotunda, aquarum aſpergine inſidioſa. Non procul ab hoc alius fons ſpectatur, cujus aqua ex capillis ſtatuæ feminam veterem referentis defluit, dum ipſamet femina capillos omnes manu utraque quaſi lotos ſiccandoſque comprimit. Ibidem eſt rupes cavernoſa, vulgo La grotta dicitur, in ea omnes omnis ferarum generis effigies, ut Cervorum, Leonum, Tigridum, Elephantorum, Volucrum, quæ item deſuper, & ab omni parte, aquas evomunt: certæ quoque venæ, ipſiuſque cavernæ meatus aquam profundunt tanta arte, ut imber naturalis exactiſſimè repræſentetur, cœlo ſereno, Sole radios in cavernam immittente. Iris artificioſa in eo conſpititur, antequam ad cavernam pervenitur, aſcendendi ſunt aliquot gradus, qui perturati accommodatique ſunt ad madefaciendos ex inſidiis ſcanden-

dentes. Collis quoque artificialis arboribus septis, adscensus lapillis minutis stratus, insidiosas habet aspergines, quas nec in ipso fastigio licet effugere, volente hortulano, è mensæ quoque lapideæ medio aqua prosiliens, missis in canalem certis ad eam rem factis instrumentis repræsentat (successione tamen) modò facem ardentem, modo rotundum, modo oblongum, insignisque magnitudinis vitrum, suam intrinsecus habens cavitatem. Sed de his satis. quæ quidem talia & tanta sunt, ut quidquid animo conceperis, reipsa multo minus futurum sit.

Unum non possum non addere, quod summopere mihi displicuit. Vulgatum est; Cuilibet perito in sua arte credendum esse. Idem de me hic judica. Quum viderem eos qui sub pauperum nomina eleemosynas passim colligunt, tam incautos, tam inconsideratos & omnis fere artis (artem enim hic quoque locum habere prima Pars te docere potest) rudes, non poteram non indignari: adeoque continere me vix poteram quin Censuram mihi in hanc tribum sumerem, & commodiora etiam non petentibus traderem præcepta. Quæ ratio est, mendicum tantum panis aliarumque rerum mendicando acquisitarum

Mendicandi artis vitia.

ſecum circumferre ut dici ei poſſit: Tibi in hanc diem ſatis eſt, cede egentioribus? aut ſcalpro dentis fodere, ut omnibus appareat tantum cibi ſumſiſſe ut pars dentibus adhæſerit? Hæc aliaque quum viderem, mirabar quemquam eſſe qui tam vecordibus mendicabulis quidquam largiretur. Quid abſurdius quam mendicum certum habere præſepe? aut peculium palam præ ſe ferre? Et tamen, uti ego ipſe meis vidi oculis, plerique omnes opulentas faciebant prædas. Inter omnes unum vidi, olim mihi notum, cujus pater, avus, credo etiam proavus, atavus, abavus eamdem artem factirârunt, cæteris multo inſtructiorem. Sed quia magiſtratuum metu publicam ibi quaſi ſcholam tam præclaræ artis nemini aperire aut habere licet: ineptias illorum mirari deſii. Hunc Sajavedræ monſtrans, Viden'tu illum? inquam. Huic quidem tantum pecuniæ ſupereſt ut divitem me facere poſſit. Ille: Cur ergo mendicat? Reſpondi: Poſtquam homines os vocemq; ad rogandum ſeu mendicandum aſſueſecerunt, frontem contra verecundiam obfirmarunt, manus à laboribus abſtraxerunt, pedes ad vagandum condocefecerunt, & ut verbo dicam, pudori nuncium remiſerunt, in iis ad frugem reducendis

Mendici divites.

cendis frustra pòst omnis adhibebitur labos. Novi ego juvenculam quamdam, quæ quum paupertate, squallore, atque etiam morbo confecta Romam venisset, ad mendicantium tribum se adjunxit, non multo post morbo liberata, pugile habitior facta, quum nihilominus ostiatim stipem petere soleret, sæpe illud audivit, Ecquid puderet ista ætate, ista totius corporis firmitate mendicare? Rectius facturam si laborando aut ancillando, victum sibi quæreret. Respondit illa, occulto cordis sycopismo se laborare, quo correpta in terram prosterneretur, & terram manibus pedibusque pulsans, & sua ipsius membra & quidquid nacta esset, conquassaret. Quin etiam ea edebat morbi hujus spectacula, ut è largioribus eleemosynis laute ac jucunde viveret. Forte fortuna vidit eam aliquis popularium, qui nuper è patria ipsius venerat. Quid tu, inquit, miserrima sic mendicando aliorum opem exposcis? Cur non domum actutum proficisceris? ubi in magnas divitias quas parentes fato functi tibi reliquerunt, ventura es. His auditis, abit illa in patriam, & tam amplam hereditatem adit ut multi primarii adolescentes eam in matrimoniũ expeterent. (neque enim ullum ferrum tam deforme,

Mira narratio.

tam rubiginosum est cui inaurato species aliqua conciliari nequeat. non genus tantum, sed & formam donant divitiæ. auro omnia & animi & corporis vitia obteguntur.) Honorifico ad modum contracto matrimonio, post menses aliquot tota fere contabuit; frustra morbi caussam venante Medicorum natione: quam ipsa melius sciens, finxit, ad tanto facilius impetrandam peccatis ob quæ à Deo puniretur veniam, velle se inter extremæ conditionis homines eleemosynas petere, iisque vitam sustentare. Quod ubi fecit, brevi corporis vires restauratas sensit, plerisque miraculum tam humili pietati adscribentibus. Quin tanta feminam hanc mendicandi lubido incesserat, ut sola in cubiculum secedens ab eorum qui ad parietes depicti pendebant hominum imaginibus, cum solitis gestibus & ceremoniis stipem posceret, & accipere se fingens, mirificam caperet voluptatem. Tantum potest consuetudo. Hoc quidem ut Sajavedræ tum mirum admodum ac pæne incredibile visum fuit, ita non dubito quin apud alios quoque vix fidem sit inventurum. Verum tamen esse nôrunt quibus femina illa nota fuit.

O absurdam voluptatem

C A-

CAPUT VI.

Florentiâ discedit Gusmanus. Alexandro dicam impingnes, in vincula conjicitur.

ANnon mira res! Non obsessa erat Florentia. quidquid ad victum pertinebat, abundanter in foro prostabat. ego tamen equum ab hero mihi donatum totum, quantus quantus fuit, paucis diebus, atque etiam ipsas soleas ferreas uno jentaculo absumsi. Quia enim vendere me cogebat necessitas, veteribus detractis soleis novas induci curavi. Dici profecto non potest quam ægre tam præclara ex urbe discesserim: tanto magis quod jam cum non paucis meæ ætatis civium filiis familiaritatem contraxeram, à quibus ad circulos & conventus tam juvenum quam puellarū deducebar: quamvis melius certe ab ejusmodi congressibus, utpote tam sumptuosis quam illecebrosis, abstinuissem. Sed juvenis eram; & nihil juvenile à me alienum putabam. Viribus valet adolescentia, prudentiâ senectus. Repuerascunt quidem senes plerique: at in paucis adolescentum videas senile aliquid. Nec ego me errare existimabam, si æta-

Ventri omnia cedunt.

Juventæ vitia.

ætatis meæ ductum vel potius impetum sequerer. Illud unum animo meo erat ægerrimum, quod tam charis heri mei donis propediem me privatum iri prospiciebam. Sed quid facerem? Aliud ad manum non erat. Et casus est in quo patri liberos nexui dare olim licuit. Roma digrediens illud unice animo meo propositum habui, velle me posthac frugi esse & in virtutis perstare semita. Sed quid profuit mihi tam bonas suscipere cogitationes, quarum B. Augustinus plenum ait esse infernum? Ecce vix digressus, quem herum quærere, ipsa monente necessitate, oportebat, servum mihi adscisco. Sed imperare hactenus suetus quomodo aliis parere poteram? Sic profecto mihi persuaseram, & forte persuaserunt, persuadent, & persuadebunt alii, nihil de pristino splendore remittendum. omnia tentanda potius quam à generositate desciscendum. Sed sero admodum errorem suum & insipientiam deprehendunt. Ad rem. Quid tandem me futurum esse considerans, Sajavedræ paullatim animum meum aperio, eo potissimum fine ut nesi quid postea à me secus quam putârat agi videret, tamquam ad phantasmatis occursum cohorresceret. Ait ille, quoniam mihi decretum esset discedere, utile

Jus suũ persequi a i semper utile.

utile se mihi daturum consilium, quo res furto amissas proculdubio essem recuperaturus. Non longè abesse celeberrimam urbem Bononiam, ubi domum & magnas facultates habeat Alexandri illius pater, ad quem præda fere omnis redierat. Et quia de ipso facto ex ea quæ Senis & Florentiæ facta fuerat inquisitione constet, facile me à magistratu impetraturum ut à patre Alexandri, si is absens sit, de damno mihi satisfiat: quinetiam tam honestam familiam minime passuram ut eo nomine querelæ ad magistratum deferantur; sed clanculum mihi quidquid poscerē contributuram, ne dispalescat infamia. Non absurde mihi loqui visus Sajavedra: Imus Bononiam. Suggerit Sajavedra, dispicerem num melius esset ut ipse in hospitio lateret, dum ego Alexandrum, quem certis mihi describebat notis, investigarem. Consilio hoc probato, solus domo exeo: jamque unam & alteram plateam emensus, Alexandrum video, non tam ex iis quas Sajavadra mihi indicârat notis, quam meis ipsius, quibus indutus erat, vestimentis agnitum. Stabat vero ante templi cujusdam fores, multis aliis juvenibus immistus, qui (horribili sane impietate) non ad audiendum sacrum, sed ad formas

Profana impietas.

ſpectandas & ſubſannandos tam ingredientes quam egredientes eò convenerant. Quid mihi tum fuiſſe putas animi? Geſtiebant pugni mihi ſcelerato homini non modo dentes excutere, ſed & ipſam vitam adimere. Sed mecum cogitabam, melius fore ut à vivo ſupplicium, aut ſaltim damni compenſationem expoſcerem, quam vitæ meæ ipſe periculum crearem. In hoſpitium reverſus narro Sajavedræ quid viderim. Pranſi, conſiliorum noſtrorum ordimur telam; in pleriſque titubârat antè Sajavedra, ut qui furti non conſcius modo ſed & primus quaſi auctor, periculum timeret. Tandem viſum utrique fuit, melius fore ſi cum tali præſertim homine amicè tranſigamus, quam rigida juris & juſtitiæ via procedamus. Utilior nempe paſſer eſt in manu, quam bos volans in aëre: & melior tolerabilis tranſactio quam lata à judice ſententia. Quod ergo primum erat, quæro idoneum aliquem qui Alexandri patri rem omnem enunciaret, & quidem eâ modeſtiâ, ut faciles aures præbiturum nihil dubitarem. Sed ille non modo non patienter hominem audire voluit, verum etiam magna ira exarſit, adeoque conviciis ac pæne verberibus hominem à ſe abegit. O quam crudelem ego

Timet malè ſibi conſcius.

tum

tum vindictam utrique, patri & filio, animo machinabar! Sed vana est sine viribus ira. Adeo Jurisconsultum: & re totam sincere enarrata, consilium expeto. Respodet ille, Jam tota urbe notum esse Alexandrum. nec cuiquam hoc facinus in ipso visum iri incredibile. quamprimum in urbem rediisset, bene vestitus ac numatus, omnes judicasse, exuvias has esse alterius. Ecquod certius argumentum, quam quo vestes illas sui corporis modulo adaptari curasset? Tum tota urbe certum rumorem pervagari, aliquam prædæ partem ab alio quodam lavernione Alexandro subtractam. Dispicerem quid faciumdum. Se quidem omnibus artis suæ subsidiis mihi subvenire paratum. Rogo ut actionis libellum mihi conscribat. quem præsentaneo redemtum precio judici statim tradidi. Sed antequam hoc fecissem, totius rei notitia ad patrem Alexandri sive per caussidicum cujus consilio, sive per notarium cujus operâ utebar, dimanârat: qui è vestigio apud judicem me ultrò accusavit, ut qui totam ipsius familiam infamatum irem. O me miserum! hoc uno ictu spes mea omnis non solum decollavit, sed etiam in desperationem & ærumnas versa est. Plurimum? immo omnia poterat apud Judicem

Illecebra ad Processum.

pater Alexandri. peregrinus ego eram, non amicis modo, ſed etiam aliis præſidiis, ſine quibus raro quiſquam jus ſuum conſequitur, deſtitutus. Terminum mihi præfigit Judex, intra quem teſtes & argumenta producerem, breviſſimum: quamvis intellexiſſet, Senis furtum hoc factum eſſe, atque inde petendum quidquid ad probationem pertinebat. Sed ajebat ille, hunc uſitatum eſſe Juris proceſſum, quem mei cauſſa immutare nec velit nec poſſit. Sic ergo tamquam litis deſertor damnatus, & ex *Sic decet.* actore reus factus ſum. Pater namque Alexandri longiſſimo, intricato admodum & ambiguo, nec minus horribili libello me tamquam totius ſuæ familiæ infamatorem ad crudeliſſimnm ignis ſupplicium poſcebat, filium tamquam probæ vitæ non excuſans modo, ſed & laudans. Quæ quum legiſſem, facilè intellexi non injuſtas eſſe querelas tribunalia ſeu Judices ſummæ injuſtitiæ accuſantium. Nullum eſt telum calumniâ acutius: nec quidquam magis metuendum quam iniquitas & perfidia Judicis. Notorium quaſi erat Alexandri furtum, nec Judicem latebat. probationibus ego ſufficientibus eram inſtructus: ſed quia favor & pecunia deerant, omnia deerant. Quid multa? dum fortunam meam de-

deplorans per urbem oberro, à lictoribus comprehensus in carcerem ducor. Scripto volebam caussam meam agere; Sed subduxerat se Advocatus. nuspiam cumparebat Procurator. solus restabat mihi Notarius. Solabatur me quidem conscientia: sed quam miserum sit ejusmodi solatium, optem ut omnes ejusmodi Judices experiundo discant. Solabantur me quoq; alii, quibus caussæ meæ æquitas perspecta erat; & ut patienter omnia ferrem hortabantur. Judicaturum olim Deum: & ejusmodi tam Judices quam judiciorum corruptores æternis suppliciis affecturū. Hæc taliaq; monita non aspernabar quidem ego; animi nihilominus interea miserum in modum discruciabar. Tandem ubi curis nihil me vidi proficere, contemtu potius quā indignatione de fortuna ulcisci me statui. *Ita fieri solet.*

CAPUT VII.

Carcere liberatus Gusmanus de injustitia, quæ hodie multis in tribunalibus dominatur, dißerit.

QUid tu? inquis. Tam injustè ad carcerem damnatus numquid jus tuū persequutus es? numquid cousq; in carcere

cere mansisti donec tibi de injuria satisfieret? Ego vero Judicis sententia liberatus, sine ulla mora carcerem valere jussi. Carcerem quum dico, ærumnarum omnium dico compendium: immò vivam inferni in hac terra imaginem. Quis inde non quamcelerrime se proripiat? quis boni aliquid ibi loci exspectet? non libertatem ego obviis ulnis amplecterer, quæ tam injuste mihi fuerat erepta? An non merito pejora metuerem cui tam justa caussa tam male successerat? Ad id tamen mihi carcer profuit, ut dum illic desideo, varias res animo & cogitatione agitârim.

Carcer qualis locus.

Æsopus à Chilone interrogatus, quid Deus ageret, respondit, exaltare humiles, & deprimere superbos. Tunc quidem temporis ego sic mecum: O bone Deus! Cur nunc officium tuum (ignosce impatientiæ) non facis? Cur iniquos & fastuosos tam Judices quam Judicum corruptores non ad ima mittis tartara? Pœna mihi erat imposita. Culpam quomodo à me amolirer? Quis enim crederet, hominem in tanta dignitate constitutum, tanta virtúte & scientia præditum, passurum ut aut amicitiâ, aut donis, aut timore à justitiæ abduceretur semita, & contra fas & æquum suamque ipsius conscientiam judica-

Pœna culpa una imputatur.

dicaret? Factũ id in me ſenſi: & tam calida perfuſus aqua, etiam pluviam poſthac timere cœpi. nemo vel magna mercede me adegiſſet ut plateam in qua carcerem eſſe ſcirem, ingredeter, aut publicas præterirem cuſtodias. Etiam mulionum & agaſonum forte occurrentium virgas metuebam. Ex eo ſane tempore omne tribunal tamquam ſcopulum (atque utinam reorum modo, non etiam innocentium!) fugere, & vel ultro damnum pati quam jure experiri decrevi. Memini quum in carcere eſſem, adduci alium quemdam, accuſatum quod pallium furto ſurreptum emiſſet. is cujus pallium fuerat notus mihi erat & amicus. Ajebat, non ignorare ſe bonæ exiſtimationis eſſe hominem quem in cuſtodiam duci curaſſet: nec ſe quidquam ab illo petere quam ut venditoris nomen edat. non de pallio tantum, ſed multis quoque aliis rebus eodem furto à ſe amiſſis agi: quarum omnium recuperandarum ſpem inventum pallium ſibi faciat. Suadebam ego ut recepto pallio, cetera miſſa faceret, alioqui verendum eſſe ne & illud, & reliqua omnia in Judicis, Cauſſidici, Procuratorum, tabellionum venirent poteſtatem, ipſe tamquam corvus hians deluderetur. Quod conſilium aſpernatus

Offenſus etiã tuta timet.

Canis Æſopicus.

tus, quum litem esset persequutus; emtor, probæ existimationis, ut dixi, homo, judicis sententia absolutus; actori pallium quidem adjudicatum fuit, sed tum quum precio ejus triplo majores fecisset impensas; præter curas, cursitationes, temporis, atque inde rei familiaris jacturam. Quod exemplum eò adfero, ut ostendam non paucos esse qui voluntariè, leviculas sæpe ob caussas, judiciorum labyrinthis sese involvant. inde æquum est ut exedant quod sibi intriverunt. Quod si potentem nactus sis adversarium, quid aliud facis quam si viribus cum leone, urso aut tauro velis contendere? At jus tibi est. sit quoque unde sumtus facias. alioqui nihil ages; immò in damnum vigilabis. Hoc consilii ego litiganti dederim, ut Judicis librum seu chartam inauret, scribæ pennam ex argento faciat. dein in utramque dormiat aurem, nullo Advocato aut Procuratore opus habiturus: quorum munere vidi ubi ipsi Judices fungerentur. O nequam homines! Quem illo in judicio vestrum putatis fore Advocatum? Sed longum hoc est, inquitis. Longum forte: at certum. Non placet etiam quod & alibi & in plerisque Italiæ civitatibus vidi fieri, ut scilicet nudæ ferantur sententiæ, quum præ-

Cum majore noli contendere.

præcipuas saltim caussas cur ita latæ sint inseri vel addi oporteret: quo & ipsis partibus & cuivis, maxime vero ad quem forte provocatur Judici de æquitate tanto facilius constet. Novi Judicem, qui accepta pecunia pro mercatore sententiam tulerat admodum injustam, non alio fine quam ut pars adversa à litgando absterrita, cum adversario quibus ipse vellet conditionibus transigeret. Ab amico de sententiæ iniquitate monitus, respondit, Parum referre. Provocatione enim interposita non defuturos superiores Judices qui eam emendent: se quidem præsens ac certum lucrum ob incertum litis eventum minime neglecturum. Ecce errorem *in Præsenti Indicativi*, ut ita dicam, enormiter commissum, sed nauci habitum: quamvis, pæne dixerim, furca dignum. *O augustam conscientiam.*

Sed jam ex ipsius Philosophiæ decretis cum litium amatoribus agam. Numquid satius est unam perferre injuriam quam multas? Quando Adversarius tibi facit injuriam, unus facit, & tu ab uno injuriam accipis. quam si velis ulcisci, multis multorum obnoxium te facis injuriis. Primo enim fieri potest ut in Commissariũ incidas qui omnem fronte pudorem, omnem animo conscientiam excusserit: qui ex eorum sit nume- *Perfer unam injuriã ne plures.*

ro

ro qui quum ad ejusmodi munera promoventur, ad aureum messem se proficisci existimant. Jam quid ego de lictoribus lictorumque magistris dicam? Novi in urbe Granatensi unum, qui duos dentes habebat exemtiles, quos ubi vellet, gingivæ inserebat aut demebat, tum ungue digiti è gingiva sanguinem exprimebat, si quem forte nactus erat cui male vellet, aut à quo prædam speraret, asperiora ultro ciens verba, mox clamabat vim sibi factam, dentes excussos: sicque etiam innocentes, nisi in carcerem abduci vellent, pacisci secum cogebat. & quamvis fraus hæc plerisque nota esset, fidem tamen inveniebat. Quid de Advocatis seu Caussidicis dicam? quam difficilis ad hos accessus! quam morosa alloquutio! quanta sportularum frequentia! Ubi caussam eis narraveris, ajent statim æquissimum esse quod petere intendis. Si caussa cadas, velle se libros suos comburere. Cadis. nec tamen illi libros comburunt, aut forum deserunt, sed jam hoc jam illud caussantur: etsi non raro ipsi vel sua negligentia vel sua ruditate reum perdiderunt. O quam multi cruda adhuc ingenia ad Jurisprudentiæ studium propellunt! Quam multi Digestis insudant qui vera Latinæ linguæ fundamenta nondum digesta

O nequam.

Caussidici quales.

geſta habent! quam multi caudices Codicem volvunt & revolvunt! Sed doctiſſimo Thuldenio materiam hanc relinquo, c[illegible] libellus ſeu Diſputatio *De cauſsis corruptorum Iudiciorum & Remediis* ſub prelo jam gemit. Sed quid juvat bonum habere Advocatum, niſi faventem quoque habeas Judicem? At faventem vix umquam habebis, niſi donis & muneribus aggerendis adverſarium vincas. *Quales Judices.* Quod ſi ab ordinario ad ſuperiorem provoces, cui (ut in Hiſpania, & alibi) nihil omnino à quoquam accipere licet, periculum tamen tibi erit ab affectibus, quibus tranſverſi plerique rapiuntur. Et vero quid ipſorum intereſt, ſive tu vincas ſive vincaris? ſive virgis cædaris, aut in furcam agaris? Pœnam quam tu, ipſi non ſentiunt. dolor tuus nihil ad illos pertinet. Putant ſe deos eſſe in terris. domi agunt quod volunt. publice coluntur, timentur, & tantum non adorantur. Tene illi curent? in ipſorum manibus ſalus & perditio tua ſita eſt. Abſolvent te aut damnabunt prout affectus aut amicus eis perſuaſerit. Hiſpali memini fuiſſe Judicem qui reo mulctam pecuniariam impoſuerat, è qua ducenti ſcutati in fiſcum inferrentur: quam quum ſolvere non poſſet, miſerum ad remos damnavit, hac conditione, ut *Hem ſententiam.*

ne, ut exacto in tam miserabili servitute decennio, in eumdem unde eductus fuerat carcerem reductus ad patibulum publice suspenderetur. Ad me quod attinet, existimem rectius facturum fuisse Judicem, si prius suspensum, inde ad remos damnasset: eodem modo quo inepto pictori, velle se domum suam dealbare, & postea depingere dicenti, quidam suasit, ut prius eam depingeret, inde dealbaret. Sunt Judices qui etiam quum de fortunis & capite aliorum agitur, quæcumque in buccam venit sententiam pronunciant. Quod si vel collega vel alius quis suam interponat auctoritatem, & mitius cum reo agendum statuat; in convicia etiam & blasphemias, tamquam gravissime læsi erumpunt. Jam tu tecum ipse dispice, satiusne sit injuriam condonare, quam tantis cum laboribus, sumtibus & periculis jus tuum persequi. Sed dices: egone patiar ut injuria affectus, ludibrio me quoque exponam, & ut nullius animi homo etiam ab ipso calumniarer adversario? Equidem novi quam difficile sit tolerare injurias. tu vero tecum cogita an ab uno vel à multis derideri malis. Si injuriam dissimules, ridebit forte qui fecit. Si velis ulcisci, ridebit quisquis tot tantisque sumtibus fumum (quid enim aliud

Contemtus optimum ultionis genus.

aliud ſunt Juriſconſultorum promiſſa?) à te emtum viderit. Si ergo me audis, in pace vive. melius quippe eſt ut prudens ac patiens, quam vindictæ cupidus & ſtultus habearis. Quid tibi dictum aut factum quod tam indigne fers? Si verum tibi quis dixerit, tibi imputa. Si mentiatur, ſine illum mentiri. Tanto tu cum periculo mendacium ulciſcêris? Crede mihi, nulla re injuriæ ejuſmodi melius quam contemtu vindicantur.

CAPUT VIII.

Guſmanus chartarum luſu damnum ſuum reſarcit. Bononia Mediolanum proficiſcitur.

CArcere, ut dixi, egreſſus, tamquam è naufragio enatâſſem, non nauſeavi tantum, ſed & velut mediis in fluctibus multos dies poſtea ſimul tremui ac timui. Tandem recollecto animo, Sajavedræ, Quid, inquam, tibi videtur? nonne pulcre admodum nobis ſucceſſit noſtra negociatio? numquid in hoc mercatu præclarum fecimus lucrũ? viden' tu quid iis fiat qui ſua repetunt! Ille, Video, inquit, domine. Sed quid agamus ubi his moribus vivitur? Unum illud animo meo ægre facit quod hujus mali

Conſilia non ex even'u æſtimanda.

mali caussa & origo ego fuerim, qui consilium de rebus furto ablatis repetundis dedi. Sed homo proponit, Deus disponit. Mihi quidem tam sinistri eventûs culpam nemo imputaverit. Non tuli diutius deprecantem, sed, Noli, inquam, mi Sajavedra me rerum humanarum tam imperitum existimare, ut omnia eventa nobis luenda existimem. Bonus erat consilii tui scopus: at sinistrum eventum nos & Alexandri patris malitiæ & Judicis iniquitati, vel potius ipsi fato seu fortunæ adscribemus. Quid enim? si quis lapide stulti manu ex improviso projecto occidatur, an tu illum imprudentiæ damnabis quod ictûm non providerit quem providere non potuit? Hæc dum loquimur, diversorium nostrum ingrediuntur exteri duo, cive quodam comitati, qui ad chartarum lusum, ut statim apparuit, sese provocârant. Proximum meo cubiculo conclave erat, ejusmodi exercitiis accommodatum. in quod quum illi se recepissent & mensæ appositæ assedissent, ego paullulum spacitatus, similiter sessum me recipio, tamquam ociosus spectator. Et ex illo quidem certamine pares fere suam quisque sortem servabant. Ego interim quamvis nulla omnino mea res ageretur, non sine cruciabili

Nihil fere sine affectu à mortalibus agitur.

sol-

ſollicitudine ludentes ſpectabam. inprimis vero uni bene volebam, ac ſi quando ille lucraretur, non minus quam proprio meo lucro lætabar. En miram humani ingenii naturam! Ego tam illum quam reliquos ante neque videram neq; noram: & tamen ad hunc illius pecuniam derivari cupiebam. Æquius ſane & rationi magis conforme futurum fuerat, omnibus ex æquo favere. ſed in hominum ingeniis occulta ſunt quædam ſemina, quæ ad ſimilia ſui facile ſe applicant: contraria fugiunt & aſpernantur. Et jam quidem non poſſum non meam quoque damnare curioſitatem. Quid enim mihi in aliorum chartas inſpectio fuit? aut ſi inſpicere volui, cur non ſine ulla perturbatione adſpexi? Nimirum & hoc à primæ noſtræ labis contagione eſt, quod non contenti propriis, aliena quoque onera humeris noſtris imponimus. Videas unum è feneſtra aut alia parte vicini ædes diu noctuque obſervantem, ut ſcire queat quinam egrediantur qui ingrediantur, quid importetur quid exportetur. Et hoc dum faciunt, nec frigoris, nec caloris, nec inſomniæ moleſtias ſentiunt. Sed tu, mi homo, mea tu, quid aliena curas, tuorum oblitus? Apage te ex hoc loco. cuique ſua parata ſunt adverſaria. Quid obſervas? quod

Curioſitas ſibi ipſi noxia.

quod tu imaginaris ibi fieri, forte fit, forte non fit. peccatur forte, forte non peccatur, & forte illi quos obſervas non peccant, ſed tu. Quid ad te ex omnibus illis moleſtiis quas tota nocte coryцæus in ſpecula ſtans percipis, lucri redit? Quid ſi id ipſum videas quod nequaquam videre cupis? Quid honoris ex ipſius tu accipies infamia? Quod ſi tam in commodum & honorem alterius quam damnum & ignominiam tibi vigilandum eſſet, ſcio te minime facturum. Quod ſi ipſe ille vicinus tuus te maximopere oráſſet ut nocturnos fures ædibus ipſius inſidias facturos obſervares: quid quæſo ſis reſponſurus? Nimirum illud, Cuſtodiendam (ut puerilis monet Cato) ſuam cuique rem. nolle te valetudini tuæ alterius cauſſa periculum creare. nec forte abſurde. Quid ergo in damnum & injuriam alterius vigilare ſuſtines? Quanto melius fuerat, te dum quæ foris geruntur obſervas, domi tuæ circuire, & quid ibi ageretur explorare? Ipſos ego qui ludunt quam qui luſum aſpectant minus ſæpe peccare exiſtimo. Qui ludit lucri cauſſa ludit: ad quod arripiendum duo aut bini inter ſe, omnibus ingenii viribus confligunt. & quamvis tuam rem periculo exponas, non minus tamen ei conſervandæ invigilas. Inprimis

In malum proni.

primis vero id tibi persuade (certe persuadere debes) posse tam facile fieri ut tua tu perdas quam aliena tua facias. Sed ad rem. Malicia hactenus fuerat in lusorio nostro mari. At mox intumescere cœperunt fluctus, & jam hujus jam illius navem ad brevia & scopulos deferre. Quem adversantis fortunæ ictum quum is cui ego favebam perferre non posset, tanta indignatione exarsit ut nihil omnino recte atq; ex disciplina faceret, aut fortunam arte corrigeret, sed quotiescunq; res male successisset, oculis irâ scintillantibus infortunatissimum se exclamaret, ac miris gestibus animi proderet impotentiam. ex quo factum est, ut parvo temporis momento tamquam naufragus, nudus ad litus fuerit ejectus. De lusibus, quinam liciti sint, qui illiciti, anne & qui viris gravibus conveniant, disputare hic nolo. hoc tantum moneo, ut si ludis, ludas, id est, animum ita componas ut etiam adversanti fortunæ possis illudere. quod fiet, si plus non perdas quam perditurum existimaris: quidquid vero lucri accesserit mutuo tibi datum putes. At bono illi, ut postea intellexi, vix alterum tantum quantum perdiderat, ex omnibus facultatibus reliquum erat. & hujus quidem inopia tum lusui finem fecit: ita tamen ut alter alte-

De lusibus.

alterum rursus in eandem arenam provocârint, condicta post cenam hora. Interea bonus ille quum frustra pecuniam foris ab amicis & notis quæsisset, domum redit, non tam collusoribus penes quos numos suos videbat, quam iis qui alienos ei credere nolebant iratus. quin etiam ipsam civitatem tamquam infelicem, & cives omnes tamquam latrones ac proditores infamabat, dejerans nec se cuiquam posthac vel obulum velle credere. Hæc quum ille manibus tabulæ sæpius illisis detonuisset,(quæ ego facile audiebam, quod cubiculum meum ipsius esset proximum) in lectum sese provolvit: in quo tamen, identidem surgens, ne momento quidem quievit. Ego ad Sajavedram: Scis quo loco res nostræ sint.Quod reliquum nobis est, vix paucorum dierum sumtibus sufficit.Quid si semel omnem jaciamus aleam,ut vel Cæsares simus, aut nihil? Nescio quæ me lubido incessit cum illis qui post cenam in lusoriam rursus arenam descensuri sunt, confligendi. Et quamvis ipse animus bonũ mihi spondeat eventum; multum tamen è re nostra fuerit si fortunam arte adjuvemus. Hoc consilium miris modis laudans Sajavedra, ait, quidquid constiuterim facere,sive bonum illud seu malum sit,se mihi

Non-sunt domi aut dormiunt.

Vilitas animi non prodenda

mihi præstò futurum. inde ultro ſuggerit, ſe tamquam aſtutum exploratorem hoſtiles copias pervagaturum, earum vires, numerum, & quidquid ad victoriam ſcire expediret, mihi ſignificaturum. Hæc audiens, præ lætita vix apud me eram. Gratum erat quod ipſe ultrò ad ſervitium parum honeſtum ſeſe obtuliſſet, quod ego ſine exiſtimationis jactura ab ipſo petere non potuiſſem. Satius mihi erat ut ipſe animi ſui vilitatem proderet, quam ego. Inde inter nos diſceptatum quibus ſignis ad noſcendas hoſtium vires (chartarum puncta) uteremur. Tandem placuerunt nodi thoracis, & digitorum articuli, quomodo doceri ſolet Muſica: facto etiam bis, ter, quater periculo, ut ſigna illa mihi certiora eſſent quam quæ ipſa voce fiunt. Interea venerant colluſores illi; appoſitæque menſæ aſſederant, quum ego roſarium tamquam Eremita quidam religioſus manu ferens, per conclave obambularem, Sajavedra vero in cubiculo lectum mihi curaret. Quum ludendi faciendum eſſet initium, quæritur tertius ille omni argento ſuo paullo ante emunctus, ex omnibus notis & amicis ne unũ quidem à ſe inventum qui vel pauxillam pecuniæ ſummam ſibi vellet credere. Quod ſi verbis ſuis fidem habere vel-

Lavernionum artes.

lent, paratum se nomen facere, & fide optima exsolvere. Ibi alter conditionem detrectare dicere, semper se dum sic luderet, infeliciter lusisse. Jam jam illis discessuris, accedo ego, &, Quamvis, inquam, lusibus hujusmodi non valde delector, nec valde multum sit unde id faciam: ne tamen tam bonus cœtus re infecta solvatur, ego si vestrum utrique placet, in tertii illius locum succedam. Jam illi me tamquam recentem turdum laqueis suis irretitum tenebant, jam prædam inter se partiebantur. Hæc ego tacitus animadvertens, tunicam nodis resolvo, ut catena aurea quam collo appensam gestabam, conspici posset. Unde illi magis fuere accensi. Argumentabantur enim, me utpote juvenili sanguine adhuc præfervidum, amissis numis, etiã quidquid haberem pigneris depositurum. Accepta conditione, Sajavedram inclamo, ut si quos à me haberet numos adferret. allatis, Sajavedra in cubiculum secedit. Procedente lusu, iterum Sajavedram inclamo. quum venisset, Ergo, inquam, nos ipsi candelas emungemus? An tibi in cubiculo tantum est negocii, aut dormitionis, ut tam bonæ societatis ministerio vacare non possis? Ille humili admodum gestu, tacitus, candelam emungere, & tam ad meum quam aliorum

Astutia lusoria.

rum

rum nutum ſeſe ſiſtere. Et ſane impoſſibile erat ullam fraudem in eo deprehendere, ut qui ne ſemel quidem oculis me adſpiceret, nec manum umquam à pectore moveret. Licet vero digitorum ipſius quaſi vocem optime intelligerem: non tamen ſemper occaſione utebar, ſed ultro ſæpe è manibus mihi elabi patiebar eouſque etiam ut ex meo pecore aliquod nonnumquam ad illorum tranſiret ſtabulum: quod tamen mox retrahebam, ne damnum meum ludibrio quoq; augeretur. Ubi vero animadverti luſum ad finem jam decurrere, remis veliſque contendi ut quantum poſſem ad me converterem. Et tum quidem puto alterum tantum me lucratum quantum illi antea lucrati fuerant. Id ægre ferentes, in ſequentem diem me ad eundem provocant luſum. Veniunt, ludimus, quum triginta circiter ſcutatos perdidiſſem, alter eorum, Finem faciamus, inquit. Et ipſe lætus quaſi aſſentiens, Placet, inquam. Quod ſi placebit, cras aliquanto temporius incipere poterimus. Sic boni illi turdi ineſcati, ſequenti die ad eamdẽ aream devolant: marſupia aureis numis plena in menſam effundunt, & ad me, Ecce, ajunt, domine miles, hos omnes ad ſerviendum tibi promtos. Reſpondeo, quamvis tantas divitias nunc quidem in

arca mea forte non haberem ; quidquid tamen esset, non minus vicissim ipsis paratum. Incipimus ludere varia, ut fieri solet, fortuna. tandem omni mea arte & tacitis Sajavedræ usus monitis, brevi ambos quingentis circiter scutatis emunxi. Sed nihil mihi erat gratius, quam quod uterque ludendi captus tædio ultro missionem in præsens flagitabat: sic tamen ut crastino die fortunæ quisque suæ rursus faceret periculum. Digressis omnibus, Sajavedræ, Minime consultum mihi videri ajo crastini diei fortunam rursus experiri: quam etiamsi quasi certam haberemus, verendum tamen esse, ne mulctati illi tam opimo bolo, fraudem nobis alia via struerent. quapropter recte facturos si summo mane in viam nos demus.

CAPUT IX.

Sajavedra in itinere Vitæ suæ historiam Gusmano narrat.

BOnonia digressi, Mediolanum magna celeritate contendimus. nec quiescere poterat animus meus, quamdiu Bononia oculis meis apparebat: sive quod periculum quod mihi licet innocenti paullo ante ibi creatum fuerat, seu

Offensi etiam tuta timent.

ſeu aliorum facinorum conſcientia me terreret. Sic ergo uterque piſce magis muti iter facimus, cogitationibus quiſque ſuis occupati. Mihi hoc unum erat in votis, ut myopaxonem meum ſatis opulenta præda onuſtum in tutum aliquem portum deductum viderem. at Sajavedræ animum, ut mihi ipſe poſtea narravit, illæ cogitationes torquebant, Quid de meo ingenio & moribus ſentiendum: quid &, quantum de lucro ad ſe rediturum eſſet. Tandem ubi aliquanto longius jam progreſſi eramus, Sajavedræ dico, non minus ſtulte videri mihi eos facere qui in via ſeu itinere nihil, quam qui in foro multa garriunt. Quin tu ergo, inquam, mi Sajavedra, narras aliquid quo viæ tædium fallamus, & præteritorum laborum obliviſcamur. Ille oblatam ſibi occaſionem gaudens, Equidem lubentiſſime, inquit, facturus ſim quod petis, ſi prius ſcire poſſim, an lucri illius tuis quidem auſpiciis, ſed non ſine opera mea acquiſiti particeps aliquo modo futurus ſim. Nam etſi eam maxime ob cauſſam, ut flagitium meum utili aliqua opera expiarem, me tibi quaſi nexui mancipioque dedi, de te tamen illud mihi promitto, nequaquam te opera mea plane gratuita uſurum. Ego, mi-

Comes facundus in via pro vehiculo eſt.

mi frater Sajavedra, inquam, quod factum est, infectum fieri non poteſt. Nemo hominum eſt quin aliquando impingat & labatur. unus hic, alius alibi. non tu ſolum, ſed ego quoque erravi. Quis fuerim novi; non quid me futurum ſit. illud ego experior, Neceſſitatem aſperam quidem, certiſſimam tamen eſſe vitæ noſtræ magiſtram. O quam durum eſt illud: *Si non ut volumus, ſaltim ut poſſumus*! Scis quò redactæ fuerint res noſtræ. Quod nos fecimus, crede mihi, feciſſet quivis alius. non nego, à furti infamia fraudem hanc parum abeſſe. Sed ego, ut quidem tum res meæ ſe habebánt, nulli marſupio, etiam patre & matre orbato, ſi vel mille habuiſſet ſcutatos, peperciſſem. Quia ergo facile intelligis nullas mihi ex India argento aut præcioſis mercibus onuſtas redire naves, nec Fucarorum mihi opes eſſe, non mirum tibi videri debet ſi videas me artibus parum forte apud ſeverioris notæ homines laudatis utentem. Suadet hoc non venter modo, ſed & ipſe honor. ego enim vel peſſimo letho perire malim quam quidquam de ſtatus mei decore remittere. Gallico quidem Oratori à puero fere ſervii: non tamen quod parentibus meis non eſſet unde me alerent; ſed ut in rebus maximi momenti

Paupertas male ſuada.

exer-

exercitatus, ipſe quoque dein Principum alicui utilem poſſem præſtare operam. quò magis mihi enitendum eſt, ne quidquam meo genere & ſtatu indignum committam. Suo quiſque lucro, ſuis quiſque commodis augendis intentus eſt. in quo multa ſæpe incidunt quæ à Juſtitiæ ſemita aliquantum aberrent. Capit qui poteſt capere. ſoli infelices peccati pœnam ferunt. Si tu luculentioris commatis fur eſſes; ex eorum puta numero qui multa aureorum millia una vice depeculantur: & favorem tibi comparare, & ipſum jus emere tibi poſſes, ab omni tutus periculo. at quorum omnis nequitia circa minutias conſumitur, parvi, inquam, illi furunculi ad remos damnantur, aut etiam in furcas aguntur: non quod furati ſint, ſed quod arte ſua parum ſcienter uſi ſint. Et quot tu putas malefici alicujus ſpectare ſupplicium qui illo longè ſint digniores? Quid quod ipſi Judices ſententiam mortis in eum ferunt quem malitia & flagitiis ſeu latenter ſeu ſpecioſo ſub prætextu perpetratis longè antecedunt. Ad me quod attinet, mihi animus eſt nihil mirari, nullam ob rem indignari. ut alter mihi ſonuerit, ita ego ſaltabo. Quod ais, velle te firmiter in mea hærere amicitia; ſic tibi perſuade, eam tibi nec faſti-

Fures inæquales.

dio nec damno fore. eo ſum ingenio ut merita recte æſtimare, atque etiam pro re nata remunerari poſſim. Ut vero mentem meam intelligas, ſic habe. E re utriuſque noſtrûm mihi videtur ut quidquid vel acquiſitum eſt vel in poſterum acquiretur tres in partes dividatur, quarum una tibi, altera mihi cedat. tertia vero utriuſque uſibus & neceſſitatibus ſerviat; atque inſtar ſanctioris ſit ærarii. Id quidem tibi promittere auſim, ſi ut hactenus ita porrò operam mihi impenſurus ſis, intra paucos annos tantum prædæ te confecturum ut honorifice Valentiam in patriam tuam proficiſci queas. nec operam tuam circa neſcio quas quiſquilias, in quibus comparandis hactenus deſudaſti, occupabo. Lucroſiorem nos exercebimus negociationem, & minus periculoſam. En paratam tibi tertiam partem: quam è veſtigio tuis conſignabo manibus. Deus faxit ut bene ac feliciter ea utamur: & reliquum navis noſtræ curſum ita moderetur, ne vel in ſcopulos impingamus, vel in piratarum manus incidamus. Dici vix poteſt quam alacrem tum Sajavedra ſe exhibuerit. & quamvis par mihi eſſet, famulus tamen meus eſſe gaudebat. nec ſane ego hominem conſiliis meis aptiorem invenire potuiſſem. Jam ergo

Pactum inter Guſmanum & Sajavedram.

go omni posita diffidentia, Quia, inquit, spero æternam hanc inter nos fore amicitiam, totius vitæ meæ cursum aperte ac simpliciter tibi narrabo. Vulgatum est, tribus tantum veritatem dicendam, Confessario scilicet, Advocato & Medico: ego vero multo magis æquum esse puto ne amicum aut contubernalem quidquam celemus. *Quibus dicendum verum.*

Patria mihi est civitas Valentia. Parentes habui inter Patricios non postremæ nobilitatis, mediocriter opulentos: quarum nomen forte in Hispania audivisti, Frater mihi fuit major natu æque infortunatus. Sed quid ego fortunam accuso? Imprudentia fuit & juvenilis ferocia, qua uterque abrepti, post parentum mortem res nostras male administravimus. Quum ergo paucis annis magnas opes dilapidassemus, utrumque desiderium invasit exteras regiones perlustrandi, & honoris ac commodorum materiam alibi quærendi. Quia vero peregrinantibus facile aliquid sinistri poterat accidere; nequid in familiæ nostræ redundaret ignominiam, uterque nomen mutavimus. Frater quidem meus Latinæ linguæ apprime peritus, initio Joannes Martinez dici voluit: mox Joannem in Lugianum: & Martinum in Matthæum mutavit, Matthæus *Sajavedræ vita.* *Iuvenilis imprudentia.*

thæus Lugianus appellatus. Quid illo tandem factum ſit, neſcio; niſi hoc tantum, Pererrata Caſtilia & Andaluſia, ubi male fuerat tractatus, in Indiam navigaſſe, nec ego quidquam poſtea de ipſo inaudivi. Ego diverſam inſiſtens viam, Barcinone in Italiam navigavi, & brevi tempore quidquid domo meum tuleram, in victum impendi. Tandem Neapolim ire cogito: cujus urbis ſplendor & amœnitas adeo mihi fuit deprædicata, ut quoad poſſem morari ibi conſtituerim. Brevi tempore in Lavernæ ſchola ita profeceram, ut paucos haberem pares. Quibus tamen omnibus artibus tantum acquirere non potui ut olus mihi eſſet unctiuſculum, aut honeſtior paullo veſtitus. Et quamvis, ut dixi, habilitate ad quævis furta & facinora nemini cederem; quia tamen adhuc eram juvenculus, moleſtiſſima aliorum qui inter hoc hominum genus regnum affectant imperia tolerare ſum coactus. Horum omnis opera circa hæc conſumebatur, quod dum regnum pervagamur, oſtiatim circuibant, quærentes: Hicne habitat Titius? Hicne Mævius? An opus habet veſtra Dominatio famulo quodam? An emere vultis aliquid mercimonii? Et quidem ad prætextum hunc commode uſurpandum ſem-

Cave Canem.

ſemper aliquid à nobis ante aliis ſurreptum & ita reconcinnatum ut agnoſci non poſſet ſecum circumferebant, & pro novo vendebant. Nonnunquam in ſtabula irrepebamus, ubi fere ſemper aliquid erat quod onuſtiores diſcedentes faceret. atque adeo ne habenæ quidem, ſi equiſonis aut aliquod aliud pallium non compareret, aut capiſtra aut lora, aut ſtrigiles noſtras effugiebant manus. Quod ſi forte ante rem confectam ſuperveniret quis, ſolutis ligulis in angulo aliquo tamquam ventris, onus dejecturi in talos conſidebamus: nec conviciantes deprecabamur, ſed neceſſitatem excuſantes, inclementiam miſeros homines tam immerito excipientibus exprobrabamus. Etiam ipſas ædes nonnunquã ingrediebamur, obvium quodcumque involatur. deprehenſi ante furtum, lachrymabundi ſtipẽ poſtulabamus. Eccleſias, Conciones, Proceſſiones ſingulari cum devotionis ſpecie frequentabamus; ubi quanto major erat populi concurſus tanto certior nobis & copioſior erat meſſis. Quin ſi integrum quid, quantumcumq; vile, auferre non poteramus, dependens aliqua à veſte lacinia, aut è ſinuoſo volumine acutiſſimo reſectum cultro fruſtum in prædam cedebat. nec quidquam erat

Aſtutiæ Picaricæ.

O hypocritæ.

quod non esset usui. Si quando ad mercatum, aut aliam aliquam solemnem panegyrim proficisceremur, tanto licentius per rusticorum casas vagabamur quanto minor erat aliis operibus occupatorum cura! In primis mirabili arte gallos, gallinas, capones in ipsa terra piscandi artem tenebam, & non minus scite quam sedulo exercebam. ea si non successisset, carnario insidias struebam: quæ raro admodum fuerunt irritæ. Tandem quum illo ipso tempore novus Prorex Neapolim venisset, nobis quoque eò properandum existimavimus. Quid multa? ipsius primi diei negociatio ita mihi successit, ut honesto me amiciverim vestitu. quod quidem postea ad multas res fuit perutile. Socius mihi erat, qui famulus quondam fuerat Regentis de Consilio Callaterali (sic vocant) qui ut in urbem venimus, statim ad pristinum herum & patronum se contulit; quem agnitum ille non humaniter solum excepit (fideliter enim servierat) verumetiam quidquid ipsius caussa faceret, facturum se promisit. nec promisit tantum, sed & reipsa præstitit. Neque enim fieri potest quin si mensæ sæpius assideas & è catino sumas, labra unctiuscula referas. nec fieri potest, quin si malitiarum hoc transeas

Panegyres furibus lucrosæ.

En degenerem.

pela-

pelagus, Christophoro aliquo indigeas qui labra tibi abstergat. Sodali meo patronus statim negocia quædam, in quibus paullo honestior occupare se poterat, demandavit: sub cujus comitatu & protectione nos tanquam sub alis latebamus, nec quisquam erat qui contra nos vel hiscere auderet. Ejus nos monitis omni in re utebamur: quæ inprimis ad id proderant ut sciremus ubi timore, ubi confidentia opus esset Die quodam quum nullum fecissem operæprecium, & puderet me tamquam fucum ad præsepe inanem reverti, ædes primarii cujusdam civis magna confidentia non aliter ac si meæ essent, ingressus sum. Audieram enim vulgatum proverbium, Timidum chirurgum numquam bonum esse. idque ipsum in Hispania pueris caute ac tarde incedentibus acclamare solent: *Anda, anda, que parece, que vas à hurtar*, id est, *ambula confidenter, ad instar ejus qui furatum it.* Versis in omnes angulos oculis, femineam video vestem holosericam mensæ impositam. ubi tuta omnia animadverti, sublevo vestem, & sub sinistro condo brachio. ecce vero in ipso domus limine patrem familias mihi obvium: à quo rogatus quid ibi haberem negocii & quid portarem, vestem monstro. ajo, sartorem me esse,

Audacia furibus convenit.

& à

& à matrona accersito reconcinnandam mihi vestem datam esse. ille, Bene, inquit. Tu vide ut propediem illam tua manu, ut jussit illa, reconcinnatam referas. quum ille jam limen scanderet, dicto citius ego me proripio, & plures gyros quam hirundo per plateas maxime aversas faciens, in noto stabulo prædam depono. Hujus rei spectator socius meus mihi narravit, paullò post heri ingressum audîsse se totam familiam tumultuantem, quæ nimis sero vestem ablatam senserat, tum accurrentem patrem familias, animadverso errore suo; risui fere quam indignationi propiorem, ministros undiquaque per plateas circummisisse qui furem perquirerent. Sed jam ego evanueram. In festinatione tamen ille me ita notarat ut postea posset noscere. In aliis ædibus simili omnino modo deprehensus, occurrenti quoque paullò extra limen ædium domino, & quid egissem, quid ferrem roganti, respondi, portare me nescio quid mearum vestium, quas argentaria circumventus inopia apud danistam vellem deponere. ille indignabundus, Ergo tu, inquit, homo insulsissime ædes meas à danista habitari putasti? Apage te nequam, cum tuis centonibus. Quod quidem ego sedulo feci; non meis, sed ipsius cen-

Sero plerumque furta deprehenduntur.

centonibus onuſtus. Erat vero mihi aditus quoque ob ejus quem dixi hominis familiaritatem, in Comeſtabilis palacium: ubi aulici ſingulis noctibus luſum in multam uſque noctem producebant. Quatuor ſtabant eo in conclavi menſæ, ſericis ſtragulis opertæ, & binis candelabris argenteis inſtructæ. his ego jamdiu inſidias ſtruxeram: quæ tandem ſucceſſerunt. Curaveram mihi duo ejuſdem omnino figuræ & magnitudinis candelabra è ſtanno fieri: quæ mecum ferens, in angulum aliquem, dum luſus ferveret, ſecedebam, omnibus me è ludentium miniſtris aliquem eſſe credentibus. Quadam nocte duo ludentium in una menſarum quum deficiente candela novam rogaſſent, nec quiſquam præter pediſequum in angulo ſtertentem præſto eſſet, accurro, & candelabra foras portans, argenteis in ſaccum conditis ſtanneis candelas impono, ſicque in menſam reſtituo. inde cautiſſime tamquam feles è columbario me ſubduco. ne vero furtum diſpaleſceret, tam hæc quam alia alibi à me ſublecta vaſa argentea in unam maſſam conflavi: quam duci & anteſignano noſtro tradidi, ſine periculo aut ſuſpicione (erat enim homo bonæ exiſtimationis) vendendam. & precium quidem ille tam mihi quam

O aſtutiſſimum nequam.

quam aliis optima fide reddebat, sibi tamen servata quinta parte, quæ sanctius quam ullum Indicarum mercium vectigal ex omnibus nostris proventibus solvebatur. Et quidem apud hunc tabulæ accepti & expensi asservabantur. ac si quando ipse numis opus haberet, singuli quantum vellet contribuebamus: quod ille postea optima fide reddebat, multum in eo nequissimo illi Alexandro dissimilis, qui omne fere commodum ad se derivabat, quum pleraque omnia nostro maxime agerentur periculo. Sic vero inter nos constitutum fuerat, ut dum alteri furtis vacant, alteri eventum diligenter observarent. Quod si fiebat ut quis in ipso furto deprehensus esset, alter ille tamquam bos in miserum incurrens, clamabat: Quin tu nequisime quod furatus es restituis? & unum vel alterũ impingens colaphum, Quin tu sceleratissime, ait, quantocyus ex oculis nostris discedis. quem ego, si hosthac videro. Et plerumque circumstantes hunc pro honesto habentes homine, qui singulari pietatis zelo hæc ita diceret ac faceret, etiam manifestarios fures ita dimittebant. Quod si, uti nonnunquam contingebat, aliqui essent qui comprehensos tenerent, non tam facile dimissuri, accurrebant alteri ex nostro

Etiam fides inter latrones.

grege,

grege, & precibus primum agebant, dicentes: Quin tu, vir optime, nequã hunc furem, prius probe depexum, missum facis, cui à lictoribus comprehenso, fame in carcere moriundum erit. ecquid autem id tibi proderit? inde in ipsum furem conversi, nihil reluctantem pugnis ac pedibus impetebant; interim effugiendi viam quasi aperiebant. Quod si pertinacior aliquis ne sic quidem nocentem amitteret, de industria rixas ciebant, ac velut globo facto, manus conserebant; ex quo fiebat ut major tumultus minorem sopiret, reus interim per turbam elaberetur. Etiam nonnunquã statim in pedes nos conjiciebamus, velut cursu cum iis qui nos persequebantur, contendentes, ac fere semper palmam auferentes. Nam præterquam quod timor pedibus alas addit, per angiportus & viarum amfractus facile nos subducebamus: Quid multa? Tot modis officium nostrum, Lavernionum scilicet, faciebamus, ut vix cujusquam calamo describi queant. Quadam autem die, dum extra urbem obambulo, video in ripa fluvioli mulierem lintea recens lota & soli ad siccandum exposita servantem. Maximus erat æstus, quem illa ut vitaret, sub proximæ arboris umbram se receperat, plane (neq; enim me vide-

Serius, ocyus semper malefi- cus punitur.

viderat) ſecura. Dum illa ſub arbore jacet, adrepo, & induſia aliquot, etſi nondum ſicca, convolvo, ſicque non animadverſus non fugio quidem, ſed tantis paſſibus abeo, ut illa ſuſpicata quod erat, recenſito velut manipulo, abſentes facile deprehenderit; meque magno cum clamore perſequi cœperit. Pergo ego quaſi illud nihil ad me pertineret, ire viam meam; mature prædam è manibus in viam demittens. Sperabam namque mulierem recuperato quod amiſerat, quieturam. At illa tum demum multo horribilius vociferari, deos homineſque in auxilium vocare. quo clamore vicini tam homines quam villatici canes excitati, acerrime & ipſi me perſequuntur, pueri inprimis aliquot valentuli, quid circumventum me undique ſuæ poteſtatis fecerunt. ex eo ſane tempore gentem hanc minutam, quam ſemper antea contemſeram, timere cœpi. Hæc narrante mihi Sajavedra, in mentem mihi venit quod Madriti evenit. Homo ibi erat vino ita deditus, ut quotidie fere è tabernis ebrius (quod non ita frequens in Hiſpania ſpectaculum) prodiret. Quodam die dum ebrius titubante greſſu in publico ambulat; ecce magna puerorum caterva à tergo inſequens ructanti non verbis modo, illu-

Etiam pueri timendi.

illudit,sed latus quoque fodit. Ille commodum tandem locum nactus, tergum muro obvertit, & arreptis aliquot lapidibus, Satis, inquit,ô boni,officii caussa me comitati estis: proque hac comitate vobis ago gratias. Sed jam moneo ne nimis sitis officiosi. Hoc loco ego terminum vestro conductui statuo: quem si transieritis, has ego & quoscumque alios apprehendero lapides in occursum vobis mittam, lonigusque vos comitabor quam vos me comitati estis. Pueri ubi illum seriò hæc dicere & agere viderunt, statim dilapsi sunt. Idem si Sajavedra fecisset, expedisset sese forsitan. Sed ad rem. In hoc tumultu (pergit Sajavedra) lictores superveniunt; in carcerem me abducunt. De sinistra mea fortuna ego Capitaneum meum edoceo: qui me quid dicendum, quid faciendum, quam diligentissime instruxit: deinde Notarium seu Procuratorem accessit, dicens: Parentes meos in Hispania nobilissimos jamdiu sibi notos. verisimile non esse tale delictum à me commissum. quod si tamen; (uti non crederet) commissum esset, necessitati, quæ miserum premeret, & fami condonandum. Reculas esse nullius fere precii, quæ jam in verum dominum redierint, ea me esse generis

Evadit sæpe maleficus:

neris nobilitate, quæ tam levi delicto merito veniam impetrare debeat. Nec prius destitit caussam meam agere quam à Judice ut dimitterer obtinuit. Sed ô me infortunatum! Jam pedē alterum carcere extuleram, quum ecce infaustis avibus occurrentem mihi illum ipsum à quo supra in holosericæ vestis furto deprehensum me dixi. erat verò is præcipuæ auctoritatis Actuarius; & tum quidem uni è captivis liberationis adferebat sententiā. Ubi me vidit & diligenter contemplatus est, Non ego te novi, inquit, pessime nequam! ecquando tu vestem holosericam reconcinnatam à te refers? *Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.* Ille magno impetu me in carcerem retrudit, & custodi ut diligenter me asservet mandat. Quam genus hoc ad ejusmodi imperia promtum sit, experti nôrunt. Reducor, & compedibus manicisque constringor. post dies aliquot, cognita mea causâ, sententia multo asperior in me fertur. Qui indusiorum caussa in carcerem conjectus eram, sine indusio, vel potius ad umbilicum demisso, educor, & virgis cæsus urbe ejicior. Sed nosce hic quorundam fatuitatem. Si Actuarius ille mecum pacisci voluisset, facilimum mihi fuisset furtum restituere. nunc ego verberibus, ille

Sed in eosdem recidit casses.

Furum brabeja.

damno

damno non mediocri fuit mulctatus. nec honori ipsi mea fuit infamia. Relicta hoc modo Neapoli, Bononiam veni, ibique (pares enim cum paribus facilime congregantur) cum Alexandro amicitiam contraxi; cum quo dein Romam profectus, ejus consilio, & commonstratione cum sociis multas luculentas prædas feci: inter quas & illa fuit quam de Vestræ Dominationis peculio reportavimus, cujus quidem facti me vehementissime pœnitet, & æternum pœnitebit.

CAPUT X.

Sajavedra Mediolani in popularem quemdam suum incidit, mercatoris ministrum, ejus ductu & suggestu Gusmanus astutissimum furtum committit.

HÆc dum narrat Sajavedra, jam ad urbis fere portas processeramus. mihi vero dici non potest quantos hæc Sajavedræ historia scrupulos injecerit; qui deinceps animo meo numquam penitus eximi potuerunt. Credere non poteram homines nobili

Generosi ad infamiam se non demittunt. bili prognatos genere ad ea flagitia procedere quib. & ipsi & majoribus extrema confletur infamia: inprimis ut furtis sese obstringant. Duo sunt homini inprimis necessaria, Res, & Honor. Et quamvis proculdubio Honor omni Re preciosior sit; sic tamen existimo qui Rem alteri rapit, Honorem quoque simul auferre. Tanti enim quisq; fit quantum in re habet: qua amissa, mox vilior eris projecta alga. Sæpe illud mecum considerabam: si Sajavedræ à parentibus tantæ opes fuerunt relictæ, cur miser tam infami se dedit flagitio, furto scilicet? Cur pannosus, famelicus per summa vitæ pericula sic oberrare, quam domi inter cives quietus *Malefici merito suspecti.* & honoratus vivere mavult? Qui malum faciunt, faciunt boni alicujus consequendi gratia. at dum malum patimur, nulla boni vel umbra sese ostendit. In alteram partem sic mecum cogitabam: Forsan puer admodum, ut & ego, parentes amisit; aut à tutoribus (quod non raro fit) bonis eversus est. Mox ad primas rediens cogitationes sic ratiocinabar: esto verum quidquid de suo genere Sajavedra dixit. Cur ubi ad id ætatis venit ut bonorum & malorum sciret delectum, consilium ac vitæ consuetudinem non mutavit? cur non potius Martis quam Lavernæ signa sequutus est? Sed etiam

ad

ad hoc mihi ipse respondebam: Cur tu quoque, mi Gusmane, ad saniorem non redis mentem? cur honorem tuum seu existimationem infamibus artibus sustentare pergis? Cur non tu quoque militaribus manipulis adscribi te pateris? Damnas in altero quod in te tibi placet. At militiæ labores & pericula te absterrent. Quasi vero tuum vita non multo majoribus periculis & ærumnis sit obnoxia. Equidem vix omnes Jurisconsultos tanta in medium Consilia allaturos puto quantis bono furi aut lavernioni opus sit. nam valde erras, si non & hic certos dignitatis, scilicet, gradus esse existimas. Æmulatio certe non minor est quam inter vel eruditos vel opifices. Ex iis quæ ex Sajavedra audieram, ipse quidem cum fratre suo parvulus aliquis Delphino adnatans pisciculus; ex iis autem quorum mihi eram conscius, ego balæna mihi videbar. Occupabantur illi circa furta rerum fere nihili: idque sine ulla fere arte, nisi quæ furum propria est, factitabant. nesciebant forte *Plus ultra* esse. Almonaci (qui pagus est Toletanti regni) communi sumtu linter aqualis, in quo jumenta potum caperent, factus fuerat. Quum unus diceret nimis altum, alius, nimis depressum esse; prætor loci ipse

Lavernionum artes.

S acce-

accedens, inclinato corpore quasi periculum commodæ fecit aquationis; sicque duos aut tres passus retrocedens, Profecto, inquit, nihil amplius est quod caussari quisquam possit. Quia enim ego vasis labrum commode possum attingere, nulla etiam alia bestia, puto, erit altera quæ eôdem pertingere non possit. Sic sunt quidam, qui ubi factum aliquod vel audiunt vel vident ingeniosi ab hoc vel illo factum, eamdem dexteritatem de se sibi promittunt: quibus tamen id dici posset quod alius quidam rusticus ex eodem pago dixit; ubi quum duo inter se de certo quodam jumento contenderent, utrum mula esset vel equa, accedens tertius, & jumentum diligenter contemplatus, tandem arreptis & utrique monstratis auribus longioribus, *Hic*, inquit, tam certo est asinus quam pater meus. Qui fur esse vult, operam det ut sit cum honore; nec ad vilia se demittat; quales sunt qui res nihili aut certe non magni precii passim sublegunt, deinde nihilominus ad patibulum ducuntur. Et hujusmodi quidem ubi ad primipilares venerint, in extremis habentur, nec ad tribum admittuntur nisi tributum solverint. His idem dici possit quod Chiapinum Vitellium magni nominis ducem dicere solitum ferunt:

Ridiculũ rustici dictum.

Fures triobulares.

Qui

Qui merces suas non novit, optime fecerit si tabernam claudat. Ad me redeo: qui etsi prioribus annis nemini in arte hac cesserim, jam tamen longa desuetudine eam dedidicisse mihi videbar. Optimus omnium rerum magister usus est seu exercitatio: sine qua etiam splendidissima ingenia quasi rubigine obducuntur.

Mediolanum ingressi ego & Sajavadra triduum fere in hospitio nos continuimus. Pruriebat quidem mihi ludendi desiderio animus: sed verebar ne inciderem in homines de Militia, qui semper ludunt cum Malitia. & fieri poterat ut prærogativa quam Sajavedræ dexteritas ante mihi subministraverat, uti non liceret, illis alia uti liceret. Dum quodam die lustrata magna urbis parte, in foro obambulo, video juvenem vultu & habitu nescio quid alacre simul & modestum præ se ferentem ad Sajavedram accedere, & mutua facta salutatione satis longum sermonem miscere. Statim animo meo injecta fuit suspicio in me measque sarcinulas nova cudi consilia: eoque diligentius omnes eorum gestus observabam. intervenire ipse nolui, ne suspicionem meam proderem, aut colloquium illorũ seu consilia, quæ nesciebam obfutura an profutura mi-

Militũ lusus.

hi essent, turbarem. Quod si illo sine me vidissem abeuntes; jam ante viam mihi ad hospitium compendiosiorem prævideram, qua utrumque prævorterem. Sub prandii tempus, abit alter ille juvenis: ad me reversus Sajavedra ne mutit quidem. unde suspicio mea valde fuit aucta insidias mihi meisque fieri sarcinulis. Est quidem suspicio instar radentis vermis, qui animum, ut teredo lignum, exest: nec facile in aperti & sinceri animi hominem cadit. Si tamen ingenium fraudulenti hominis perspexeris, nihil vetat quin nihil ipsi fidas. *Metuo Danaos & dona ferentes.* Sileo & ipse. tandem vero continere me non potui quin Sajavedram interrogarem, ecquid hominis ille esset quicum in foro constitisset & colloquutus esset. Videri mihi Romæ à me visum. Numquid, inquam, Mendoza ei nomen; Ille, non Mendoza ait, sed Aquilera vocatur. & sane rapax admodum & ad omnem prædam sagacissima est aquila. Fuit is non ita pridem nostri gregis. Litteras pingit scite admodum. arithmetices etiam est peritissiumus. Ut verum fatear, grande ille mihi persuadere voluit facinus, non brevibus Gyaris tantum & carcere, sed & Tarpejo saxo dignum. Narravit mihi qua occasione & quo fine in hanc urbem venerit.

Suspicio quando justa.

Aquilera qualis.

ne autem interea dum consiliorum suorum senatum convocat, tamquam vagabundus lavernio deprehenderetur, collybistæ, seu usurario, seu mercatori mavis (hodie enim confusa hæc nomina) operam suam addixisse, jamque annum & eo amplius, fideliter & ad heri gustum præstitisse; non alio fine quam ut tamquam mulus septennis, ubi occasio se tulerit, calcibus vel herum vel quemcumque alium impeteret ac prosterneret, sicque aufugeret. Petiit insuper à me ut socium me adderem; multa proponens quæ luculentæ prædæ spem faciebant. Sed nihil mihi placebat, duas potissimum ob caussas: & quod præsenti mea sorte omnino contentus essem, ut meliorem vix optare possem: & quod in mutando vitæ statu seu conditione cautissime ac non nisi rebus omnibus ad amussim pensiculatis procedendum esset. Parva præda utrumque parum juvare poterat; luculentæ exigua spes erat. nam & vix quatriduum latere, effugere vero non facile poteramus. & certum erat in deprehensos supplicium. Et licet uterque multa ex tempore à nobis excogitata in medium adferret, nihil tamen erat in quo possem acquiescere. At ubi finis consequendi nulla spes est, principia temeraria sunt, media frustranea.

nea. Sic ergo à me ille discessit, ipso etiam monente tempore: ut qui hero ne tantillum quidem, uti semper hactenus, in mora esse vellet. Non omnem Sajavedræ hic sermo mihi exemit scrupulum: quamvis vero non omnino dissentaneus mihi videretur. Sumto pallio cum Sajavedra per urbem aliquantulum obambulo. in hospitium inde reversus, ne verbo quidem ejus quod dixerat Sajavedra mentionem facio: totus eam in curam ne os mihi sublineretur, incumbens. In meis Argus eram: in eo quod Sajavedra mihi de Aquilera dixerat, Ulysses, varias animo machinationes agitans quibus operæprecium aliquod fieri posset: certus tamen nullam aquam ingredi nisi vado prius bene tentato & explorato. Stultorum est ob exiguum lucrum, magnæ jacturæ subire periculum. Quid enim ego totas noctes curis & machinationibus insomnes transfigam ob vilem aliquam rem, cujus acquisitæ precium vix unam in cenam sufficiat? Quia ergo suspicabar posse nobis Aquileræ operam maxima afferre emolumenta, domum reversus ad Sajavedram, Tu inquam, (totus enim cogitabundus sedebat) vix apud te esse mihi videris. ita te forte mercatoris illius cui Sajavedra servit, pecunia sollicitum habet.

Etiam mali caute procedunt.

bet.

bet. Equidem ejusmodi inventionibus seu machinationibus Archimedi non cessero: si modo aliquid esset in quo utiliter talis opera collocari posset. Quid, inquit ille, utiliter? Parumne videntur tibi viginti ducatorum millia? ut de pannis aliisque mercimoniis nihil dicam. Ergo non mirum, inquam, quod curas tuas in rem tantam jacias. Sed quid invenisti? An machinā aliquam habes qua tam dives oppidum expugnemus? Ille, Nihil admodum, inquit, quin etiam quanto magis cogito, tanto minus video. Quoniam igitur res tanta est, inquam, quam partem mihi dabitis si ego utile aliquod consilium invenero, quod voti compotes nos faciat? Domine, ait ille, & ipse & mea omnia jamdudum in tua sunt potestate, de quibus pro arbitrio tibi licet disponere. Ad Aquileram quod attinet, cum ipso agendum est: nec dubito quin facilem se præbiturus sit. Abi ergo, inquam, & quære hominem, & ut quando commodum fuerit, ad me veniat roga. Cave autem ne quisquam te cum illo loquentem videat. Postridie condicto loco venit ad me Aquilera: è quo etiam minutissima quæque ad heri personam pertinentia exquiro: inprimis quantum auri & argenti, & cujus monetæ, ubi, & in quibus loculis haberet.

Merces labori par sit.

Ille sic exorsus est: Animadverto, domine, mei apud Dom. Vestram à Sajavedra factam esse mentionem. De me vero sic habe: Genus mihi plebejum: pater, nauta. In paupertate nato ingenium tamen ad quævis habile mihi Natura largita est, quod puer ad scribendi & computandi artem applicui. Adolescens inde cum æqualibus aliquot exteras adii regiones, variis artibus victum quærens: ubi interim nonnulli è nostro grege Justitiæ litârunt: cui ego quoque ceu non minus merita debebar hostia. Sed servatus Dei benignitate, quum ante annum & paullò amplius in hanc urbem venissem, operam meam diviti cuidam mercatori locavi: qui ante quatuor circiter menses omnes Rationum suarum libros meæ permisit curæ, ærarii vero claves solus ipse in sua habet potestate. Et fateor non semel à me initas rationes quibus opimo aliquo bolo hominem possem emungere; sed periculi metu hactenus fuisse deterritum: quod tamen subire non detrectem, si magnum aliquid & diu profuturum patrandi detur occasio. Cogitationem hanc meam Sajavedræ revelavi, ut eum quasi Achatem mihi adsciscerem, quem olim nôram ad ejusmodi negocia maxime idoneum & quasi à Natura factum:

Aquileræ historia.

ctum: eoque ubi me accersitum vidi, magnam spem opulentæ prædæ sine magno periculo ex herili agro agendæ concepi. Quod ad heri mei facultates seu divitias attinet, scio ego (vidi enim & quotidie video omnia) plusquam viginti ducatorum millia possidere. Numi quidem binis ferreis cistis inclusi sunt. & ante paucos dies idem tria scutatorum millia in sacculo quodam nigris maculis distincto recondita earum alteri intulit: inter quos scutatos nullus omnino est simplex, sed omnes vel dupli vel quadrupli. & hi quidem eò à reliquis seclusi sunt, quod nescio cui alteri mercatori summam eam feneri dare constituerit. Sed intelligo illum conditiones detrectare, quæ sunt, ut ipsa usura, quæ enormis admodum est, ex ipsa summa in antecessum detrahatur; tota vero summa in obligatione exprimatur, his verbis additis, *Gratis præstari*. Quid de illo ego dicam? Homo est unus omnium maxime toti Civitati, ob immodica fenera & varias alias fraudes exosus: & certò scio neminem esse qui non male factum ei velit. Nomen deinde hominis, ædes, tabernam, capsularum in quibus pecunia asservabatur notas, aliaque omnia tam dilucide indicavit ut in rem præsentem me duxerit, & singula digito

Huic scilicet recte credas.

Avari & usurarii omnibus exosi.

gito quasi demonstrarit. Rogavi, an clavium posset habere copiam. Facilè, respondit Aquilera, ut quæ eidem quibus ceteræ claves annexæ essent catenulæ: quas omnes non raro sibi traderet, ad expromendas merces & reliqua quæ in diem viderentur necessaria: tunc tamen, ut qui & avarus & suspiciosus sit, nusquam avertere oculos priusquam reddantur, verentem scilicet ne scrinia expilentur. Jussi ergo ut ante omnia clavium quas vellem formas ceræ impressas ad me perferret. illud restabat, ut constitueremus inter nos quid & quantum ex tot illis bonis esset involandum; ea adhibita cautione, ne id nimium esset, ut quod tam facile expediri non posset; neque etiam nimis parum, quod non multum utilitatis esset allaturum. Commodissimum visum fuit arietem ad eam capsulam admovere in qua tria illa de quibus supra dixi, ducatorum millia asservabantur: quæ inter tres æqualibus portionibus dividerentur. Illud unum mihi curæ erat ne magno me committerem periculo, sed furtum hoc ita patrarem ut, præter utilitatem, etiam honori esset. Quod ut tanto lubentius facerem, Sajavedra & Aquilera sic mecum pacti sunt, ut tertia pars prædæ integra mihi cederet; deinde reliquæ duæ par-

Nec nimium: nec parum.

tes

tes æqualiter inter nos dividerentur. Acceptis ab Aquilera formis, claves mihi fieri curo: de quibus Aquilera quamdiligentissime nos edocuit quæ ad tabernam, quæ ad scrinia pertinerent. Eidem dixi, velle me postero die herum ipsius accedere. arrigeret tum aures, & verba mea diligenter notaret, ut ex iis deinceps consilia quoque sua moderaretur. simul rogavi, ut quotidie sub vespertinum crepusculum certo loco ad nos veniret.

Gusmani congressus cũ mercatore.

Sequenti die ad tabernam mercatoris me confero, & audiente Aquilera, hæc fere cum ipso loquor: Esse me Nobilem Hispalensem. ante paucos dies certorum negociorum caussa in urbem venisse, quæ ante nuptias quas jam tractarem, maxime expedita vellem. attulisse vero mecum tria circiter ducatorum millia. diversari in hospitio maxime frequenti. & licet claves ejus capsulæ in qua numos illos meos repositos habebam mihi datæ essent; vereri tamen ne alii earum similes haberent; sicque aurum illud mihi surriperetur. Monitum autem esse à quibusdam amicis, posse me facile hoc metu liberari, si quidquid mecum haberem numorum apud ipsius Dominationem deponerem, bona fide quandocumque vellem postea reddendum. Rogare me ergo

ut eos numos diebus aliquot apud ſe eſſe pateretur, id me magni beneficii loco habiturum, atque etiam remuneraturum. Hæc quum ego iis geſtibus & verbis quæ maxime fidem conciliarent, eloquutus eſſem, ille non modo in hac verum etiam aliis quibus poſſet rebus lubentiſſime ſe mihi gratificaturum reſpondit. Credo equidem utriuſque noſtrûm tum idem fere fuiſſe propoſitum, idem conſilium, eamdem mentem: nec minus illum meæ quam me ipſius pecuniæ inhiaſſe. Diſcedo, ita ut dicerem me ad hoſpitium ire, ut pulcrum illud depoſitum aſportarem: cum eoque paullò poſt rediturum. Ubi in hoſpitium venimus, Sajavedra quaſi attonitus rogat me, unde tria illa ducatorum millia ſumturus eſſem. Subridens ego, Quid? inquam non tu jamdudum illa ad mercatorem deportaſti? Quum & ipſe rideret, Quid tu, inquam, rides? equidem hoc ſcio meum illud depoſitum in eo quem Aquilera mihi deſignavit ſacculo bene & recte aſſervari, nec quidquam inde mihi periturum. Sed amico illi noſtro dic, ut poſt octiduum ad nos veniat, & librum aliquem rationarium heri ſui ſecum afferat. Dum telam hoc quo dixi modo, cœptam pertexere ſtudeo, & animum nunc huc nunc illuc di-

Non eadem cogitant aſinus & agaſo.

vi-

vido, quodam die quum jam uterque in lectum decubuissemus, Sajavedram & ipsum, quod in tota re parum adhuc prospiceret, fere insomnes noctes agentem, sic alloquutus sum: Scito, mi Sajavedra, Asinum gravissime olim ægrotantem, & jam morti vicinum, rogantibus amicis & filiis (quorum sanè infinitus propemodum est numerus) tale testamentum fecisse. Jubeo ut post mortem meam lingua mea detur adulatoribus & calumniatoribus. cauda cholericis & iracundis; oculi, lascivis; cerebrum alchymistis, Astrologis, Judiciariis, Arbitris & machinatoribus; cor, avaris; aures, seditiosis & delatoribus: os, Epicureis, epulonibus & bibonibus: ossa, pigris: lumbi, superbis: spina dorsi contentiosis: pedes posteriores Procuratoribus; anteriores, Judicibus: caput, Caussidicis, scribis & Notariis: caro pauperibus: pellis autem inter nothos meos dividatur. Quorsum hoc? inquis. Eò. nolo ego, ut dum Aquileræ ductu & suasu mercatoris illius auro tendimus insidias, Aquilera illud parum quod habemus nobis subducat: sicq; Testatoris nostri pellem, qua culpam nostram & inertiam tegamus, solam nobis relinquat. Et profecto dignus palma fureis Aquilera si os nobis sublinat, Quod si velit

Asini testamentum.

Fraudatores fraudantur. lit facere, non fortasse ei deerit occasio. Ut enim fallaciam hanc ad optatum finem perducamus, necesse erit ut decem illos ducatos, quorum quilibet denos valet simplices, ejus fidei permittamus: quam ille summam forte non aspernabitur, neque ea nos circumducere & fraudare religioni habebit? Quid ergo si eam rationem ineamus, ut ab ipso tantundem quanti summa illa est, sub alia quadam specie sumamus? Hic Sajavedra, Nihil ait tali cautione opus esse. eam esse Aquileræ fidem, multis experimentis sibi cognitam, ut non modo talis summula, verum etiam quantacumque alia recte ipsi credi possit. Noster enim, inquit, mos sic habet, ut erga socios fidem inviolatam servemus. quod si ille centum illos ducatos interverterit, fiet id meo periculo, tamquam pro Aquilera fidejubentis.

CAPUT XI.

Gusmano belle succedit furtum. Is, Aquileræ promissa data portione, cum Sajavedra Genuam abit.

Spes qualis. EST quidem spes miserorum omnium velut asylum quoddam: illud tamen

tamen habet incommodi quod & nihil certi promittit, & à metu raro sejuncta est: eamque ob causam animos hominum sæpe magis cruciat quam solatur. Quam diversis cogitationibus animos duorum illorum meorum sociorum, quibus vix scintilla consilii mei adhuc alluxerat, distractos ac veluti discerptos fuisse putas? Ubi ad constitutum diem adfuit Aquilera, librum quem secum attulerat evolvo: quæro folium cui inscripta erant quæ octo proximis retro diebus mercator egerat. annoto hæc veba: *Deposuit apud me Don Ioannes Osorius tria ducatorum millia, inter quos decem sunt qui denos valent, reliqui omnes quadrupli sunt & dupli. Idem præterea Regalium duo millia custodiæ meæ commisit.* Totum deinde hoc quod scriptum erat, litura, ut fieri solet, delevi: ad marginem vero, mercatoris manum doctissime imitatus, adscripsi, geminatis pro more verbis, *Restitutos esse.* Inde librum Aquileræ reddi, simulque decem illos ducatos decuplos; ac jussi ut per occasionem è capsula qua tria ducatorum millia asservabantur, quinquaginta duplos auferret, eorumque loco decem hos reponeret. Duas etiam eidem dedi scedulas, quarum uni inscriptum erat: *Tria hæc ducatorum milla sunt Don Ioannis Osorii.*

Mercurialis astutia.

rii. alteri : *hic ſunt duo Regalium millia, ad Don Ioannem Oſorium ſpectantia.* Monui inſuper, ſi forte in illa in qua tria ducatorum millia erant capſula alia eſſet ſcedula, illa ablata, ſolam meam relinqueret. alteram vero illam de duobus Regalium millibus certo cuidam immitteret ſacculo, quem ille certis mihi notis deſcripſerat, & in quem quotidie adventitiam pecuniam reponi dixerat. His onuſtus mandatis diſcedit Aquilera, eaque nocte ad unguem omnia exſequitur. Certior factus ego ſequenti die ad tabernam mercatoris lento admodum gradu eo, pone me ſequente Sajavedra. Credo illum, ubi me vidit, magna exſultaſſe lætitia, ut qui tria illa ducatorum de quibus dixeram millia in ſua jam poteſtate habere ſibi videretur. Atqui ego illa non allatum, ſed ablatum veneram. Poſtquam conſalutavimus, audientibus qui aderant (erant vero non pauci graves & honorati viri) ajo : Famulum hunc meum cras ego huc mittam ejus quod ſcis cauſsâ. tu velim ne in mora ſis; iſque ad me quamprimum remittatur. Hoc ille quidem ita intellexerat, ſequenti die famulum à me miſſum iri qui tria illa ſcutatorum millia apud me deponeret; eoque hoc tantum reſpondit : Fiet quodcumque juſſerit Veſtra

Do-

Dominatio. Taberna egressus vix viginti circiter confectis passibus, redeo, ajo, dum abirem in mentem mihi venisse, optimum fore si numos illos meos inpræsentiarum statim mecum auferrem: eoque petere me ut iamjam illos mihi redderet. Admirabundus ille, Quos, inquit, tu numos à me petis? Ego, Omnes, inquam. omnibus enim nunc opus habeo. Ille, Quos omnes? Iratus ego, Omnes, iterum ajo, quos à me habes, tam aureos quam argenteos. Egone (ille) à te ullos numos aureos vel argenteos habeo? nescio, & forte ipse niscis tu quid dicas. Per Deum immortalem, inquam ego, ecce belle excogitatam astutiã! Ille: Quænam astitutia? Tui ego quidquam nec habui nec habeo. Ego: Satis jam est nugarum, immò multo nimis ei cui nugæ ejusmodi vel fraudes potius non placent. Ille: Vade cum Deo. Ego, Lubenter id faxim modo pecuniam meam mihi prius reddas. Quam, ait ille, pecuniam? Eam, inquam, quam apud te deposui: in auro & argento. Ego, inquit, nullum aurum vel argentum habeo quod tuum sit. O pulcrum, inquam, hominem! nunquid paullo ante audientibus his dixeras, Famulo te meo cras illud quidquid est daturum; jam vero mihi ipsi negas? An tibi memoriã

Ecce ipsam impudentiã.

exci-

excidit, ante octiduum me tria ducatorum millia in auro, & duo millia Regalium in argento apud te deposuisse? Ille: Tune quidquam apud me deposueris? quem ego nescio quis vel cujas sis! Ego ad adstantes conversus, Hic, ait, jam me non novit. atqui paullo ante noverat. nihil habet quod meum sit. nempe suum lubenter velit esse. Sed puto Mediolani quoque administrari justitiam. tu quidem antequam hinc pedem moveam, tam aurum quam argentum illud meum unà cum pulvisculo reddes. Vitam tibi prius ipse eripiam quam tu mihi meos istos numos. Hac durante altercatione, dici vix potest quanta turba undique ad tabernam confluxerit: inter quas & unus fuit de publicis ministris; qui apertâ sibi viâ, ubi litigantibus intervenit, elata voce sic circumstantes sum affatus: Jam vos, domini mei, vidistis & audistis quæ inter nos acta sunt: in primis illud quomodo pessimus hic homo depositum mihi negârit. Sed ut veritas elucescat, age, jubeat libros proferri rationarios, quibus inscriptum proculdubio, apparebit id quod à me depositum dixi. Age, videatur qui bona fide agat, qui minus. An ego is sum qui postulem quod meum non est? Deus hoc nunquam siverit

Sic solet fieri.

rit

rit. In capſula illa, quam digito demonſtrabam, in tali ſacculo (quem certis deſcribebam notis (aurum illud meum, nempe tria ducatorum millia, quorum pars dupli, pars quadrupli; & inter omnes decem ſunt decupli, vidi recondi. Tum in alteram illam (quam & ipſam digito demonſtrabam) in qua ille mihi ipſe dixerat circiter ſeptemdecim Regalium argenteorum eſſe millia, duo illa millia illata ſunt. In rem præſentem ergo veniat. quod ſi falſus deprehendar, non recuſo quin debitas luam pœnas. tantum cautio mihi adhibenda eſt, ne ille interea ſi forte ego abſceſſero, ſua in transferendis aut immutandis ſacculis utatur malitia. Et converſus ad publicum miniſtrum, Tuum, inquio, erit, auctoritatem hic tuam interponere, operamque dare ne mea ego defrauder pecunia. Collybiſta, Agedum ergo, inquit, adferantur mei libri. inſpiciantur. ſi quod ille dicit, in eis ſcriptum invenatur, nullam pœnam recuſo. Tum circumſtantes: Hæc una optima litem decidendi ratio fuerit. Jubet collybiſta ab Aquilera miniſtro aportari principalem librum, in quem accepta & expenſa accurate referuntur. Eo viſo, exclamo, ô ſceleſtus homo! non hic eſt qui litem noſtram poſſit decernere? ſed alias qui-

dam

dam minusculâ formâ. Poscit ille alium. quo allato, iterum exclamo, Quid tantis tricis opus est? non hic est; sed alius quidam, oblongus, strictus. Tunc Aquilera, Credo, inquit, illum esse librum in quem singulorum dierum rationes consignantur. neque enim alius ea forma est, quod ego sciam. Reversus, illum ipsum mihi demonstrat. Hic ille ipsus est, ajo. evolvatur: ut veritas tandem appareat. Adstans ego, ubi folium illud vidi in quo scriptum erat quod volebam, sistite, inquam, hic illud ipsum de quo lis est, scriptum invenietur. Id ubi tam publicus ministet quam alii circumstantes legerunt, Collybista mille crucibus se signans, Quis hoc, inquit, scripserit, equidem nescio: nisi forte diabolus scripserit. Jovem lapidem ego juro, de hoc omni quod hic scriptum est tam me scire quam qui numquam natus sit. (Erant vero omnia eo quem supra diximus modo scripta.) Exclamans, Ego, inquam, hoc omne quidquid est scripsi, hac mea manu, te ipso vidente. At tu, pessime, cur cancellas quod nondum solutum? Nondum vero solutum esse? res ipsa convincet. Age tu, si recepi ego numos istos depositos, mentiris tu per gulam qui paullo ante his audientibus dixeras, ne teruncium quidem te à me

O frontem perfrictam.

acce-

accepisse? Hæc quomodo conveniunt? Sed quid opus ambagibus? Aperiantur capsulæ illæ. statim deprehendetur veritas. Diu contra nitebatur Collybista: sed instabat publicus minister: jurans nisi claves sibi darentur, se publica auctoritate usurum. Afferuntur diversæ: sed ego notam mihi designans, Hæc illa ipsa est, inquam, in qua numi mei asservantur. Apertâ capsulâ, statim scedula prodit quæ illam quam depositam dixeram summam designabat. Ea lecta. Videte, inquam, mendacissimum hominem. Paullo ante dixerat nullos decuplos ducatos sibi in capsula esse. at quid hæc sceda loquitur? Numerantur numi. illa ipsa quam dixeram summa ad unguem, & quidem ejus quam designâram monetæ, reperitur: in primis ducati illi decupli, quos ille penes se esse tam pertinaciter negârat. Quid ego vobis de nostro dicam homine? Certe tam fuit attonitus, ut aliquamdiu apud se non fuerit, in primis illud mirabatur unde decupli illi ducati in arculam irrepserint, quos à se nunquam visos, per omnes deos deasque jurabat. Sic quiritantem & Dei hominumque fidem implorantem quæcumque excogitare poteram onero conviciis; unum illud urgens ut tam capsula quam sacculi quos desi-

designaveram inspiciantur. Quum ille ducatos suos esse pertenderet, facile illum refutavi quod paullo ante audientibus qui aderant sibi decuplos esse negasset. O perditum te, inquam, qui tua ipsius confessione proditus, negare tamen depositum pertendis! jamque etiam quod statim habere te negâras, tuum esse contendis! Sed proculdubio divina ultione ablata tibi memoria est, ne meum mihi auferretur. Hæc & similia quum dicerem, aperitur quoque sacculus in quo Regales illi argentei erant reconditi, ubi quum similis scedula fecisset indicium, duo numorum millia scilicet à me deposita ibi asservari, jam nemo erat qui Collybistam non exsecraretur; & ut meum mihi restitueretur æquissimũ esse clamaret. Ego vero quidquam me, nisi re cognita & decisa, sumturum negavi: eoque publicum ministrum rogavi, ut omnium quæ acta fuerant testis locupletissimus, eos numos qui mei comperti essent in tuto aliquo portu collocaret, nec in scelesti hominis potestate relinqueret. quod ille non gravatim fecit: & tam aurum quam argentum apud vicinum, hominem probum, deposuit; frustra misero illo per vim & fraudem sua sibi scrinia expilari, suum auferri clamante. Sed tantâ laborabat invi-

invidiâ, tanto odio, ut nemo esset, quin etiam injuriam patienti faveret. nunc in tam aperta, ut plerisque omnibus videbatur, causa, dici non potest quam acerbis dicteriis & conviicis, etiã audientem traduxerint. Post unum & alterum diem depositum illud mihi adjudicatur; quod ubi in hospitio ante oculos Sajavedræ effudi, ille vix sibiipsi credens, Hunc, inquit, hominem decet, auro expendi, huic decet statuam statui ex auro; qui tantum hodie patravit facinus, tam opimis affectus est spoliis quæ multum ac diu juvant. Ego, mi Sajavedra, inquam, Tu illum solum vere sapere puta, qui furatur sine periculo, & maximo cum lucro. Apage nugas illas, quas tu mihi in itinere narrasti. Vilem prædam non insectatur aquila. Nequius nihil est quam fur egens consilii. nullus frugi esse potest homo nisi qui & bene & male facere tenet. Improbus cum improbis sit, harpaget: furibus furetur quod queat. Non multo post venit ad nos Aquilera, narrat herum omnem pæne animi sensum amisisse, adeoque tam verbis quam factis delirium ostendere; illud pro certo statuere, meris præstigiis & malis artibus sibi impositum. Dedi tum Aquileræ promissam partem. Sajavedræ quoque dare volebam: sed ille ut penes me servarem roga-

rogavit. Jam tum consilium ceperam Genuam quam propere abeundi. dum verò die quodam aurifab ûm circumeo tabernas, torquem video tam eleganter elaboratum & politum, ut quantùcumque esset, potiri eo constituerim. Rogo pondus & precium mihi indicari: ex quo statim intellexi, non ex auro; sed alia vili esse materia. Emo nihilominus quanti mihi indicatus fuerat. inde ad alium accedens, eadem omnino forma alteram catenã ex auro fieri mihi curo tam illi similem ut lac lacti non magis esset simile. Jam tum enim ejus quod Genuæ à me factum postea, telam exorsus eram. Ut vero Sajavedræ commodius uti possem opera, rem omnem ei narro, quomodo nempe olim à cognato quodam meo Genuæ tractatus fuerim. quam injuriam quum ulcisci plane mihi constitutum sit, videri mihi consultum ut nomina permutemus. & ego quidem *Don* Joannes Gusmanus dici volui: quem titulum etiam Hispani opiliones & fiscellarum textores, ubi in Italiam aut Belgium venerint, affectant. Liberalissime mihi pollicetur Saiavedra, sic communi consilio Mediolano quamprimùm excessimus, Genuam profecti.

Telæ novæ fraudis.

CAPUT XII.

Gusmanus cum Sajavedra Genuam profectus, astutissima malitiæ telam orditur.

QVo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu. Si meæ vitæ cursus, occasiones, casus, amor & metus animum meum à vitiorum somno excitare non potuerunt, quis credat ullam in rebus humanis vim esse? Quod si nonnulli humana industria excogitatis consiliis ac mediis ad virtutem à vitiis traducuntur; non tamen id tam facile sit, quin prius necessaria sit quædam mentis agitatio, qua homo utile à damnoso, honestum à turpi, malum à bono queat discernere. In hoc hærentem discrimine divinum auxilium numquam te deseret, nisi tu deseras te ipsum. Sed sunt quidam qui tanquam belluæ omni destituuntur ratione, vel certe nulla utuntur, sed cæco impetu ad quævis abripi se patiuntur. Hi sane raro, aut numquam agnoscunt errores suos. quomodo vero non agnitos emendent? Alii male facere se non ignorant; male facere nihilominus volunt, eò tantum ne benè faciant. Fingunt se esse ignorantes iis in rebus quas nolunt

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Sponte mali sumus.

lunt intelligere. illud interim ſciunt & intelligunt, ſe ſuamque ſalutem paullatim ad ſcopulos deferri. Ducunt inſipientes in corde ſuo: Dicamus in bonis dies noſtros. Turgent pecunia loculi, horrea frumentis, cellæ vino aliiſque rebus ad vitam jucunde degendam ſpectantibus abundant. Gaudeamus dum tempus ſinit. Quid enim attinet, vitam à Deo conceſſam ſpontaneis curis & laboribus amariorem reddere? Sic dum illi emendationem ex hora in diem, è die in menſem, ex menſe in annum procraſtinant, numquam ad id temporis perveniunt, quod vel maxime ſerum, numquam tamen nimis ſerum venit. Uſurarium & Avarum vide. Dei hominumque oblitus, ſolum Mammona colit. Libidinoſum. Venatur id quod maxime fugere debebat. Superbum. Stercore gloriatur: & elevans ſe in cœlum, ad tartara deprimitur. Detractorem. Pejor hic eſt quovis crumeniſeca & fure. Furatur hic quando non eſt quo vitam commode ſuſtentet: ſed ea tantum quorum jactura reſarciri poteſt. illud alteri ſtudet eripere quod ipſe quidem reſtituere nequit. quomodo enim reddat quod non habet? Quam multi ſunt hypocritæ, qui eodem ore preces tam longas quam frequentes demurmurant quo pauperum, vidua-

viduarum & orphanorum bona devorant! Quam multi qui precio ad quodvis dicendum & faciendum adigi poſſunt! Sed ad orbitam redeo: ne dum alia aliorum vitia in ſcenam produco, me inde ſubducere velle videar. Quid fur non fecerit ut furetur quod furari inſtituit? Hic monitum te volo, quando de furibus loquor, me de miſeris illis & triobolaribus, ut ſic dicam, loqui: non de iis qui ædium ſuarum parietes conchyliatis aulæis & peripetaſmatis ornant; qui holoſericis veſtibus quotidie induti ambulāt aut obequitant; qui denique miſeros illos ſuſpendi jubènt. Pro his nulla ſeritur nec creſcit canabis, nullæ fabricantur triremes, nulla eriguntur patibula: quæ infelicibus tantum deſtinata ſunt, non reis. Non, inquam, de his loquor: quamvis non dubitem te, exemplo illius ſimiæ, meæ tamquam felis manu ſeu unguibus caſtaneam hanc de prunis extractam velle. Sed retraho manum, ne amburam. Non meum eſt, ſed Regum ac Principum hos corrigere. Trivialibus lavernionibus pericula in quibus verſantur, miſerias & ærumnas quibus premuntur ut oſtenderem, PICARI perſonam indui: furtaque à me commiſſa mentior, ne tu committas, & ab eis qui committere velint caveas. Sed quid

Furum diſcrimina.

Auctoris ſcopus.

ita ad furti & furis nomen exhorreſcis? Mihi crede, ſi rem ad muſſim perpendamus, pauci erunt qui non & ipſi vel hoc vel alio modo aliquid in hac vita furati ſint & ad huc furentur. Quid enim? Surripuit tibi aliquid furunculus. auctorem neſcis: eoque furcam ei imprecaris. quem ſi ſcires, tuum repeteres; nec curares, ſi etiam vitam unà ille amitteret. nunc ille alius tuum habet, te ſciente, & tamen ne hiſcente quidem. Quæ enim ſtultitia, Pygmæum Herculi clavam velle extorquere? Mihi quidem perinde fere ſit, ſive tu neſcias aliquid de tuo penes me eſſe; ſive ſcias, repetere tamen nec auſis nec poſſis, ſi maxime velis. Sed ad hiſtoriam revertor.

Veſtis honoratur, non virtus. Veſtibus aliiſque omnibus neceſſariis quam optime inſtructi ego & Sajavedra Mediolano diſceſſimus. Genuam ut venimus, dici non pôteſt quanta cum alacritate ab hoſpite excepti, quanta cura & honorificentia ab univerſa familia tractatus fuerim. Tunc quidem non poteram non humanarum rerum damnare caliginem. Non multos ante annos quum pannoſus, malo quidem & depravato robuſtarum tamen nequitiarum adhuc ignaro ingenio eò veniſſem, omnes me averſabantur ac tantum non conſpuebant: nunc ſuperbe cultum & veſtitum,

ſtitum, quamprimùm in publicum prodiiſſem, nemo erat qui non admiraretur, qui non revereretur: quum olim miſeriæ meæ ſubvenire, tunc vero tamquam noxium aliquod animal fugere deberent. Plerique Sajavedram pone me incedentem rogabant, quis aut cujas eſſem. Reſpondit ille, Don Joanni Guſmano mihi nomen, patriam Hiſpalim, nobiliſſimo ortum genere, unicum opulentiſſimæ viduæ eſſe filium. Româ Genuam veniſſe, certorum negociorum cauſſa; quibus expeditis, Romam eſſem reverſurus. Non pauci illud mirabantur quod tam bene veſtitum rebuſque omnibus aliis inſtructum viderent. Ajebant enim, iis qui vel Romam vel ad aliam quamcumque aulam proficiſcuntur, idem accidere quod thynnis, qui nondum ejectis ovis, craſſi ſunt, pingues & robuſti; at poſt partum macilenti, debiles fiunt & inſipidi. Erat vero hoſpitium in quod diverteramus unum ex totius urbis præcipuis: in quo licet magni fierent à nobis ſumtus, nihilominus multum lucri faciebamus. Non ſemper, ſed ſuo tempore ſonat horologium. Ludebam nonnumquam cum aliis hoſpitibus, ſed parvo. nec Sajavedræ opera, ſed mea tantum fortuna & arte utebar. Quod ſi fortunam adverſantem mihi

Quales ab Aulis dimittantur.

animadverterem, cum exigua jactura absistebam: at faventem ad extremum prosequebar. Accidit aliquando ut inter ludendum notarem è spectatoribus aliquem, triremi cuidam Præfectum, lucranti omni gestu faventem. Finito lusu, centum & amplius ducatorum lucro auctus, sex duplos ei dono, amicitiæ caussa: gratissimum illi, ut postea intellexi, & valde opportunum munus. Est sane ubi numus unus centenis, aut etiam millenis æquivalet. Tanti est in tempore non venire tantum, sed etiam dare. Et ille quidem & ingentes mihi egit gratias, & operam suam ad omnia prolixè detulit. Certe parva hæc liberalitas fere sola mihi ad perficiendum quod institueram viam stravit. Sed & inter alios quoque qui mensæ adstiterant ducatos aliquot distribui; omniumque animos ita devinxi, ut nemo esset qui non vitam suam pro mea periculo, si necesse, expositurus fuisset. Capitaneo illi nomen erat Favello; non gentile illud quidem, sed à femina quadam, quam deperibat (ut mihi ipse postea narravit) ipsi inditum. Erat autem homo mire alacris, prudens, consilio & manu promtus, robustus, patiens, nisi quod aliquando esset austerior & morosior; quibus omnibus seu virtutibus seu earum imaginibus contubernalis

Opportuna liberalitas fructuosa

lis erat paupertas: cui ego pro viribus subvenire allaborabam. Paucorum dierum usu & consuetudine tanta inter nos coaluit amicitia, ut sua ille omnia mihi crederet. ego scopum quem mihi præfixeram, solum ante oculos habens, ei omnia feci quibus benevolentiam ejus conservare possem: consiliorum vero intimorum unum Sajavedram habebam conscium. Quia autem jam ante dixeram, majores meos, atque etiam ipsum patrem Genuâ fuisse oriundos, multi ultrò accurrebant qui cognatione mihi se junctos ferebant. Adeo facile est felicibus seu opulentis cognatos invenire, etiam si ex infima fæce fuerint prognati. Fuit etiam qui genus suum ad atavos meos & abavos referret. Quoniam vero nihil magis nosse desiderabam quam senem illum à quo olim tam misere tractatus & ludibrio habitus fueram: unum illorum ultro oblata occasione, rogavi, quid de patre meo sciret: an is fratres habuerit: & num horum aliquis adhuc esset in vivis. Ait ille tres fuisse fratres, patrem scilicet meum, & duos alios. horum alterum jampridem fato functum: alterum, & quidem majorem natu, etiamnum in magnis divitiis vivere, sed decrepitum fere: nec uxorem umquam habuisse. Ex his ego signis

Amicus unus intimus habendus.

facile intellexi hunc illum ipsum esse qui mihi tam nequiter illuserat. Ajo, velle me postero die domi illum visitare. quod ubi senex accepit, honoris caussa prævortendum me statuit, & mane in hospitium meum, tremulum gradum baculo sustentans, aliis aliquot cognatis, quos ad id acciverat, comitatus venit. Quem ut vidi, nihil magis optavi quam ut aliquanto esset junior, quo diutius vulneris quod ipsi inflicturus eram, dolorem sentire posset. Desipiunt meo judicio, qui ut se ulciscantur, hominem interficiunt. cum vita quippe omnis quoq; sensus finitur. quanto acerbior vindicta est cujus sensus quamdiu vita durat circumfertur! Post mutuam salutationē, offert ille mihi pro hospitio domum suam: ad cujus solum nomen jam mille laxati dæmones sub lecto mihi prodire, meque impetere videbantur. Non, non, (cogitabam) semel deceptus sum. satis id sit. Me quidem, præter unum Sajavedram, nemo deinceps decepit, nullo tamen suo bono. quod si alius post eum id fecerit, lubens ei ignoscam. Multis ultro citroque verbis habitis, rogat me silicernium; num ante id tempus fuissem Genuæ. Sentiens quò ille sermo evasurus esset, ajo, ante triennium circiter me quum Romam proficiscerer, urbem quidem

Quæ ultio grata.

quidem vidiſſe, ſed unam modo noctem manſiſſe, ſummo mane viam cum comitibus ingreſſum: quod negocium quod Romæ habebam, nullam moram pateretur. Hic ille recollecto ſpiritu, quaſi magnum aliquid & jucundum narraturus, ſic fatus eſt: Scito ergo, chariſſime mi nepos, ſeptennium eſſe, plus minus, quum adoleſcens quidam pannoſus, mendicus, fur, vel certe furum ſocius aut diſcipulus ad me venit, non aliam ob cauſſam, credo, quam ut è domo mea aliquid ſurriperet, & aufugeret. Hic fratris ſe mei filium mentiens, quum memdicabulum eſſet hominis & lavernio, non parvo nobis futurus erat dedecori, niſi aſtutiam commenti eſſemus qua eum ita excepimus ut non aliter ac canis, alligata ad caudam veſica, ex urbe profugerit; lecto in quo dormierat, coctis furfuribus oppleto. Credo nebulonem noctis illius perpetuo futurum memorem. Me quidem ut juvat hominem ſic abactum; ita pœnitet non gravius punitum. Singula deinde articulatim expoſuit, quomodo domum deduxerit, quomodo famelicum & cenæ inhiantem furſtratus ſit; nihil vero majori cum voluptate & riſu recitavit, quam quomodo laryati illi dæmones miſerum ſtragula

Atqui magno tibi conſtabit hæc aſtutia.

convolutum veſte tamdiu quaſi ventilårint, quoad ipſum inteſtinorum, aliàs plane inanium, fundum quaſi egeſſiſſet. Miſer ego hæc audiens, jam iterum mihi in graviſſimo illo meo conflictu verſari videbar, tanto cum dolore, ut totum mihi corpus, non aliter ac interfecti, adducto ad cadaver homicida, vulneribus dehiſcere mihi & ſanguinem eructare videretur. Et quamquam facere non poteram quin mutati vultus & coloris aliquod ſe proderet indicium: omnibus tamen viribus dolorem diſſimulabam. nec illi, riſu fere dum hæc enarrantur emorientes, diligenter me obſervabant. Tum quidem ego tanta indignatione incenſus fui, ut vitæ prius jacturam facere quam ultionem omittere decreverim. Malum eſt male facere; ſed multo pejus male factis gloriari. Nec continere me poteram quin dicerem: Ergo nondum hactenus reſciſcere potuiſtis quiſnam ille puer ſeu adoleſcens fuerit, qui ita ſapuit ut honoratum genus ſeu ſtirpem quærendam ſibi putârit? Quiſquis fuerit, non parum ei à nobis deberi exiſtimo. Quid enim, ſi forte magnas domi divitias habuerit; ſed, quod communi dici ſolet proverbio, è prœlio Roncevallonſi evaſerit? nec contemnendum eſt, quod è tanto no-

Etiam cicatrix renovata ſtillat ſanguinem.

nobilissimarum, quæ in Hispania sunt, familiarum numero, nostram ille potissimum elegit cujus honore nuditatem suam tegeret. Equidem si talis aliquis ad me in Hispania veniret, lubenter ei bene facturus ac gratificaturus sim, interim dum certo mihi constiterit, quali ille animo ad me venerit. Nam in vita humana etiam magni viri eò nonnumquam delabuntur, ut confusione & ignominia pleni, non amplius qui fuerunt esse videantur. Nec dant virtutem divitiæ, nec paupertas adimit. Quod si talis aliquis vel non sit quem se fert, vel aliam ob caussam minus mihi placeat; satis mihi fuerit clam illum monere ut suas res sibi habeat, meque missum faciat. Denique licet nulla me attingeret cognatione, non possem tamen non amare ejus electionem. Ad hæc Acheronticus ille senex: Illum quidem, mi nepos, si tu vidisses, non dicturus sis quæ modo dixisti. Mihi quidem gratissimum accidit, atque etiamnum tacita voluptate animus meus perfunditur, quod temeritatis ab ipso pænas sumere licuit. Numquam ipsi, credo, magnis familiis sese miscere post hàc libebit. Subjunxi ego, me illo ipso tempore Hispali apud matrem fuisse, nec parentibus meis alium præter me natum esse fi-

Nudi non semper repellendi.

filium. Non ad invidiam quidem magnas, ad vitam tamen honestè sustentandam sufficientes opes à patre mihi relictas : quas etiam nunc mater mea sollers admodum & frugalis femina non modo non imminutum, sed etiam au-
Divitiæ coluntur, non virtus. ctum eat. Hæc multaque alia quum illi lubentissimis auribus & animis accepissent, nemo erat ex omnibus qui non comiter honoratiorem locum quamvis non minus comiter reluctanti mihi daret, de via decederet, assurgeret, beatum denique se mea amicitia & familiaritate putaret. Tunc ègo, penitissime rerum humanarum vanitate perspectâ, sic mecum cogitabam : O summam mortalium vanitatem ! quantis tu studiis eos qui bona utuntur fortuna colis & prosequeris ! quam cito, quam turpiter eosdem, ubi paullum illa tergum obverterit, destituis ! Illud quovis oraculo verius puta, à plerisque omnibus eos amari, eos juvari quos utiles rebus suis fore putant. Hinc est quod perversissima ratione diviti nemo quisquam quidquam ne-
Pauperes juvandi. gat; pauperis & miseri necessitatibus nemo succurrat. Ferri id poterat in Ethnicis divinorum præceptorum ignaris. At nos qui Christianæ luce doctrinæ illustrati sumus; quibus paupe-

res

res ipse Salvator voce & jussu suo tantopere commendavit, quid in extremo illo judicio respondebimus, quando nihil aliud nisi Charitatis è vera Fide profecta opera in rationes venient? quando id quod in pauperes expensum est, Salvator ipse sibi acceptum feret? Quamquam profecto ii qui pauperes non modo non juvant sed etiam oderunt atque aversantur, etiam contra ipsius Naturæ legem peccant, quæ illud jubet ut quod nobis fieri velimus, alteri faciamus; & quod nolimus, ne faciamus. At quis omnium est mortalium qui, ubi necesse, non juvari gaudeat? Sed demus hoc humanæ imbecillitati, præsentia tantum, non futura intuenti. Suadeo tamen ne sua sibi religione vel quacumque fide nimium placeant qui oculos animosque à pauperibus avertunt. quos manifestæ impietatis seu atheismi D. Apostolus Joannes convincit, quando negat ab iis Deum diligi, quem non vident, à quibus proximus negligitur, quem vident. Me quidem quem mendicum ante tamquam inutile terræ rejectamentum despicatui habuerant cognati, nunc furtivis opibus superbientem velut idolum quoddam adorabant. quam vanitatem non minus vana ostentatione mirifice ego alere studebam. Coëmtis

Decipit splendor. vasis aliquot argenteis inauratis magni precii, epulum cognatis meis & amicis instruo magnificum admodum, in quo vel Apicius nihil desiderare posset. Ablatis mensis secundis, in lusoriam descensum est arenam: in qua quum multarum palmarum victor non exiguam pecuniam ad me traxissem, statim quidquid id erat inter eos quos visum erat, stistribui; luculentius quoddam lucrum consectans. O si me tum illi nôssent, quibus modis, putas, excepturi fuerant tam occultas insidias struentem? Sed non levem pœnam erant meriti, qui eundem quem tum tantopere colebant, ante paucos annos ne teruncio quidem juvare dignati fuerant. Illud ego tacitus eis spondebam, splendorem hunc *Don* Joannis Gusmani olim eis majori futurum abominationi, quam squallorem & lacerum vestitum Gusmani Alfaracii. *Odii vis.* Etsi vero nihil omitterent quod ullo modo gratum mihi fore putarent; ultionis tamen desiderium ingrata mihi omnia reddebat: ipsumque pectus meum ceu gravidæ feminæ stomachus plenum erat fastidii, quod tamen miro studio & arte celabam. Consilia interim cum Sajavedra tàm varia quam astuta machinabar; occasionem tantum exspectans. Frustra consultat qui consulta exsequi

exſequi nec vult nec poeſt. Unum etiam rationibus meis non incommodum accidit, quod cognati mihi ſuadebant ut uxorem ducerem, primarii civis filiam, ſed pauca cum dote. Conditionem ego nec aſpernabar ſtatim, nec accipebam: non ignorans hac ſpe ſuſpenſos inſidiis meis multò fore opportuniores. Securitas enim periculo proxima.

CAPUT XIII.

Opimis onuſtus ſpoliis Guſmanus cum Sajavedra in Hiſpaniam navigat.

APud pleroſque omnes homines levius pluma eſt acceptum beneficium; plumbo gravior injuria. quam qui fecit; ſecurus eſſe numquam debet. Abditiſſimis locis occulta latet Nemeſis, quando minime putatur progreſſura, & provocantis tergo inhæſura. Fruſtra hic viribus ſuis confidit potens. Cum tempore res mutantur. Impactus ad parvum ſaxum currus evertitur. Nulla ad vindictam melior occaſio quam offendentis ſecuritas. Compluti morio quidam fuit Futtiglius nomine: qui à cane morſus, etiam ſanato vulnere, ſaucium nihilominus dolore animum

Acerrimus & diuturnus ſenſus injuria.

mum ſemper ſecum circumferebat. Forte fortuna illum ipſum à quo morſus fuerat canem ad oſtium diſtentis pedibus recubantem videns, qui juxta jacebat, maximi ponderis lapidem tollit, & ſuſpenſo gradu accedens, in caput dormientis mittit. Ad lethalem hunc ictum cani miſerabiliter velut ejulanti Futtiglius illudens, *Neſciebas tu, ſceleſte*, inquit, *ei qui inimicos habet non eſſe dormiendum?* Vindictæ cupiditatem parum virilis, nedum Chriſtiani animi ſignum eſſe ſupra dixi: quamvis pleriſque aliter videatur. hoc interim negari non poteſt, male & imprudenter facere eos, qui, licet malas hominum inclinationes optime perſpectas habeant, iis nihilominus quos offenderunt temere fidunt. Tu vero, quiſquis es (non hoc meum, ſed Sapientis monitum) Inimico reconciliato ne facile fidas. Utcumque ſimulet aut diſſimulet, niſi ſolo Dei amore exſtinctus fuerit hic ignis, vel parva admota ſcintilla, in ſævum erumpet incendium. Id ego in me ipſo expertus ſum: quem accepta illa jam olim injuria ad vindictam non aliter quam beſtiam exſtimulabat. Recte dixi, beſtiam. beſtia namque eſt quiſquis tam bruto affectu abripi ſe patitur. Mihi ante oculos ſemper obverſabantur larvati illi

Ultionis ſtudium Chriſtiano indignum.

dæmones. concussione illa adhuc etiam ossa mihi frangi videbantur. in primis ipsum pectus mihi effodiebat teterrimi illa senis patrui mei narratio, qua tam graphice, tam jucunde infelicem illam meam noctem repræsentârat : nec aliud dolere sibi dixerat, quam quod acerbiore supplicio in miserum non dessæviisset. O homines impuri, impii, scelesti, nequissimi ! Si pauper iterum ac nudus fores vestras pulsassem, quibus lautitiis me excepturi, quali viatico adjuturi fueratis? Has ego cogitationes non semel animo ejicere statueram : sed quum subinde recurrerent, collatis quotidie cum Sajavedra consiliis, technas comminiscebar assiduè, quibus & dolorem illum meum cum locuplete usura illis rependerem, & simul meis consulerem utilitatibus. Indies cognatorum mihi augebatur numerus. Decrepitus ille Beltramus (hoc ei nomen erat) nuptias meas magna tractabat diligentia. Quotidie aut visitabam amicos, aut visitabar. Nulla totâ fere urbe domus mihi clausa erat. Sed & meum hospitium tam cognatorum quam aliorum ludendi caussa confluentium cœtibus feruebar. In lusu vincebam nonnunquam, nonnunquam vincebar. una nox ita mihi faverat, ut

Pauper ubique jacet.

Dives regnat.

ut circiter ſeptem millia Regalium mecum aſportarim. Hoc vulnere exaſperati colluſores, alteram pugnam in ſequentem noctem mihi indicunt. Ad quidvis paratus ego eram, ut cui cum Favello in Hiſpaniam navigare jam certum eſſet. jamque adeo triremem mihi conſcendiſſe videbar. illa quidem nocte aliquantulum perdidi, tantum ſcilicet quantum ipſe volebam: ut hac hamo impoſita eſca admorſicantes allicerem piſciculos. Paucos poſt dies venit ad me Favellus, totus triſtis. Rogo, quæ triſtitiæ cauſſa. Ille, hoc unum ægerrime ſe habere ajebat quod propediem in Hiſpaniam ſibi ſolvendum, meaque conſuetudine porro carendum intelligeret. Nulla umquam gratior harmonia meis auribus accidit. Videbar mihi audire aromatarium illum dicentem (*de quo in prima Parte*) Adeſdum Guſmane cum tua ſporta, ut prædam hanc aſportes. Inde ſecreto cum Favello ſic loquor: Mihi quidem, ô Favelle, nihil eſt quod pluris faciam quam te tuamque amicitiam. Et certe tam virtutes tuæ quam amor in me ſingularis ita merentur ut nihil mearum rerum te celem. Sic ergo habe: non me ullo civitatis hujus viſendæ deſiderio huc veniſſe, nec ullis deliciis aut illecebris tamdiu detentum: ſed eo fine tantum

Vide quã pulcre occaſione mali ad malum utantur.

tum

tum ut votum exſolvam, & quæ patri meo ab Hiſpano quodam hujus urbis cive olim facta eſt atrocis injuriæ ultionem expetam. Patri quidem meo occaſionem ſenectus, deinde mors intercluſit. Scis vero ipſe quod judicium amicorum aliorumque qui ejus rei conſcii ſunt de me futurum ſit, ſi iſthac ætate, iſtis viribus juvenis tam gravem & damnoſam injuriam non ulciſcar. Quia autem fieri poteſt, ut ille, ſi quid tale ſenſerit, vel amicorum favore, vel largitione & donis me conetur opprimere: id unum rogo atque oro ut clam mihi receptum apud te præbeas, & quibus neceſſe erit rebus præſto ſis. Hoc uno beneficio hunc hominem tibi nexui mancipioque vindicare potes. Hæc audiens Favellus, multis precibus me obſecravit, ut provinciam hanc ſibi relinquerem. Iis ſe devinctum mihi beneficiis; ut non minus bona quam mala mea ad ſe quoque pertinere putet. Reſpondi, id ſine probro meo fieri non poſſe. tantum animi ac virium mihi ſupereſſe ut ejuſmodi injuriam ipſe vindicare poſſim. Eam unam ob cauſſam ex Hiſpania profectum. magnam ab illo mihi fieri injuriam, ſi exiſtimaret vel manum vel conſilium ad exſequutionem deeſſe. His verbis acquieſcens Favellus, multo libe-

Tantum poteſt beneficium vel exiguum.

ralius

ralius quam umquam antea pollicetur, omnibus se viribus, non cum fortunarum tantum, sed etiam honoris ac vitæ periculo salutem meam propugnaturum. imperarem tantum quidquid fieri vellem. Quinetiam, ait, per quidquid sanctissimum est me tibi obstringo, postquam semel pedem navi intuleris, me vivo vel totius Italiæ vires è manibus meis te non erepturas. Ago gratias quam humanissime, tanto magis quod ex animo loqui scirem: unice interim rogans ut ipsum diem quo triremes oram soluturæ essent, mihi indicare non negligeret, quo tanto tutius in exsequendis meis conatibus possem procedere. Constitutum inde inter nos, quibus rationibus sarcinulæ meæ Sajavedræ opera clam in triremem inferrentur; ut ne quid nobis in mora esset. Digressus à me Favellus, penum non usitatis modo cibis, sed bellariis etiam & cupediis ita instruxit ac si Principem aliquem vecturus esset. Narro Sajavedræ omnia quæ cum Favello egissem. de iis quæ porro nobis agenda essent deliberamus. Utrique visum fuit, optimum fore id ultionis genus quod & maxime tutum & nobis profuturum sit. Stulti, inquit Sajavedra, ferro se ulciscuntur. Corporis enim vulnera cito sanantur: at qui crumenæ infli-

Quæ ultio maxime doleat.

infliguntur ictuum sensus æternus est; ut quorum memoria etiam nolentibus occurrat. Ex inde ego cæpi aream concinnare, laqueos & retia tendere. Jubeo Sajavedræ, ut quatuor emat cistas plane unius & ejusdem tam formæ quam magnitudinis: quarum duæ in triremem inferendæ & quem designaturus Favellus esset loco collocandæ essent. Duas illas alteras, ajo Sajavedræ, tu lapidibus ita implebis, ut nullus eorum sonus, etiamsi eversæ aut per scalas dejectæ fuerint, audiatur. Sic, nemine præter te conscio, impletas, in hospitium meum deferri curabis; operamque dabis ut eo singulæ sint pondere quod conveniens sit, in universum vero centenas libras non excedant. Addo multa alia quæ fieri vellem: quæ tamen ille omnia melius quam ego intelligebat. Inde patruum meum Beltramum adeo, inter alia ajo, vereri me magnopere, ne absente me, sarcinulis meis, præsertim duabus cistulis, quibus pecunia mea, lapides preciosi, catenæ aureæ, vasa argentea, atque adeo maxima pars fortunarum mearum asservabatur, insidiæ struerentur: quibus expilatis, ad incitas me redactum iri. Ille, Tua, inquit, solius culpa hæc est, mi nepos. Ubi domus mea est, ibi *Hospitiorum fides.*

alio

alio tibi hoſpitio opus non eſt. illud quidem in quo diverſaris, unum ex optimis eſt totius civitatis: ſic tamen ſtatuo, nullum in toto Mundo bonum, nedum optimum eſſe, id eſt, tale ubi res tuas ſecure & tuto aſſervare poſſis. Nec mirum tibi videri debet, ſi ſenex ego te juvenem hac in re admoneam, ut ſcil. iter faciens ſemper tecum portes ſeram aliquam penſilem, qua cubiculum ab hoſpite tibi aſſignatum, quotieſcumque exieris, obſeres: ſiquidem plerumque vel hoſpes, vel mulier, vel alius aliquis è domeſticis alias habent claves ad aperiendum aptas. Quod ſi quidquam amiſiſſe te queſtus fueris, hoſpes ultrò tibi litem intentabit, teque ex actore reum conſtituit. Quare omnino tibi conſulo, præſertim ſi magni precii ſit quod tecum habes, ut id tuto aliquo deponas loco. In hoſpitio non hoſpes ab hoſpite tutus eſt. Licet vero facile animadvertam tibi tamquam juveni non placere apud me ſenem, ut verum fatear, aliquanto moroſiorem diverſari : poteris tamen quidquid viſum fuerit rerum tuarum tuto in meis ædibus deponere. Tu, ſi me audis, in hoſpitio non plus argenti aut pecuniæ relinques, quam quotidianis uſibus tuis ſit neceſſarium. Hac oblatione mirum in modum exhilara-

Similis gaudet ſimile.

hilaratus, gratias ago maximas, & ille lætari mihi videbatur tanto theſauro quem in ſuis ædibus eſſet habiturus. Viderat enim jam ante vaſa mea argentea, catenas aureas, annulos, numos: quos ego ſic promere & explicare noram, ut ſemper majorum divitiarum facerem ſuſpicionem. Ex hoc in alium, nempe de nuptiis meis ſermonem delapſi ſumus: quas omnibus modis perſuadere mihi conabatur. Ajebat, non quidem nimis maturè, ſed nec nimis ſero uxorem ducendam. Senum matrimonia orphanorum eſſe ſeminarium. non tam voluptatem quam commoditatem in hac re ſpectandam. Etiam à fidelibus ceteroqui ſervis & domeſticis rem heri nonnumquam arrodi, adeoque conſumi: præſertim ſi vel amoribus, vel luſui, vel helluationi operam dare cœperint. Hæc aliaque multa de matrimonii commoditatibus, de ejus in quo viverem ſtatus difficultatibus & incommodis differentem non ſemel lubido fuit interpellare, & rogare, ut ſuam ergo mihi filiam nuptui daret: quod legeram philoſopho cuidam à neſcio quo reſponſum. Hem! cogitabam apud me: Homo hic numquam uxorem duxit. cur ergo tibi perſuadere velit ut ducas? nimirum, credo, monſtri quid alit. ſed ut ſilerem melius fuit. Intre-

Celibatus incommoda.

terrogo, quænam illa & qualis ſit quam nuptam mihi cuperet. Ait, de matris ſuæ eſſe proſapia, nobili ortam genere, ſed pauperculam: quem tamen defectum formæ ſupplere poſſit elegantia, cum decentiſſimis moribus conjuncta. nec uxorem modo, ſed filiolam quoque eadem operâ mihi conciliaturum; cujus patrem ajebat fuiſſe nobilem quendam & primarium civem, qui promiſſo matrimonio irretitam deceperit, alia pòſt uxore ducta. Matrem habere, feminam prudentem valde & ſolertem, maxime in educandis liberis; quam non minus quam propriam matrem charam mihi fore ſperet. Ego lætum vultum animumque ſimulans nihil aliud reſpondi, quam omnes ſpes meas opeſque me fidei ipſius commendare; nec diſplicere poſſe aut debere quod ipſi placeret, à quo perſuaſiſſimum haberem me filii loco amari. Sed eccleſiaſtico quodam gaudere me beneficio: quod in materteræ meæ filium transferre jam ante conſtituerim eoque hac in re nihil mihi præcipitandum. Mihi quidem conditionem illam mirum in modum allubeſcere, ut cui unicè in votis ſit vitam meam apud ejuſmodi cognatos qui conſiliis & auxiliis mihi numquam defuturi eſſent, tranſigere.

Sic docet beare amicos.

Hæc

Hæc dum colloquimur, ecce Sajavedram. quem ut vidi, passum unum & alterum retrocedens, aurem quasi magnum aliquid nuncianti applicui. Quum ille nescio quid insusurrasset, exclamo: Quid tu ergo; ille non minus clara voce, Quid aliud responderem, ait, quam, Fore uti peteret. Male, inquam ego, fecisti, mi Sajavedra. Scis tu non me Romæ jam esse, aut Hispali. Numquid insipientia est promittere te id quod ipse, ne si velim quidem, præstare possim? Sed quia id factum: agedum, ponderosiorem illum torquem areum ad eam defer, dicque meo nomine, Commodare me quod præ manibus sit. utatur eo. nec petat à me quod non habeam. Excusationem pro tuo temperabis arbitrio. Tum Sajavedra, Ergo, inquit, bajulum conducere mihi necesse fuerit, qui tam grandem & ponderosam catenam deferat. Ego, Fac, inquam, quod facere te jussi. Vel potius ad tabernam aurifabri defer pigneris loco. Ab eo dein petere illam jube quod placuerit. Quod usuræ nomine debebitur ego præstabo. Quod si catenæ seu torquis precium non sufficerit, adde è theca illa, quam scis, non illa altera, gemmarum aliquid quantum satis sit. Certe aliam rationē non video qua stultam illam tuam in prmittendo

De compacto rem gerunt.

facilitatem emendate queam. Horum omnium ſermonum arbiter patruus, Ecquid, ait, mi nepos, pigneris eſt de quo loqueris? Mi patrue, inquam: Scis heris ſæpe famulorum luendam eſſe ſtultitiam. id quidem mihi jam accidit. Degit hac in urbe Caſtellana quædam prænobilis femina; quæ in eo jam eſt ut nuptias cum Equite ejuſdem nationis celebret. Uterque, ſponſus & ſponſa, mihi noti ſunt. utrique (etiam debere me fateor,) lubens bene faxim. Rogavit me illa ut ſuis opibus apud exteros deſtitutæ ſuccurrere, & mundum muliebrem ad decenter peragendas nuptias procurare velim: quarum dies tam prope eſt, ut quaſi impoſſibile mihi ſit tam ipſius, quam meæ voluntati ſatisfacere. illud male me habet, quod fungus iſte tantum non ſapuit ut me excuſaret ea in re quam ſciebat ſine incommodo à me præſtari non poſſe. ſed credo ego hunc potius priuſquam illa me compellârat, ultro, me neſcio, operam meam obtuliſſe. neque enim veriſimile eſt, feminam prudentem ab homine benevolente quidem, non minus tamen apud exteros quoque agente, tale quid petere auſuram. verum enimvero quia aliter exiſtimatio mea conſervari nequit, age tu, fac quod

Quam pulcre!

illa

illa voluerit. Pessimo letho emori malim, quam ullum vilis & genere meo indigni animi indicium præbere. Tum senex: Ne feceris, mi nepos, ut tantilla res negocii tibi aliquid aut curæ facessat. Ibi locorum nunc es, ubi nihil tibi deesse potest. Respondi, Id mihi quoque esse persuasum: nolle me tamen cuiquam molestum esse; maxime quum nesciam quisnam cognatorum hac in re commode juvare me queat. Esse quidem mihi non contemnendam gemmarum copiam; sed eas loco movere mihi quasi religioni ducere. nec omnia omnibus locis & personis apta aut decora. ille quieto me esse animo jubet. se cum reliquis cognatis sedulo effecturum ne quid quod vel ad usum meum vel existimationem pertineat, desit. Digredentem monet, ut si ita mihi videretur sarcinas meas domi suæ extra omne periculum asservandas mitterem. Egi iis verbis gratias, quæ ad id quod agebam essent appositissima, quæque maxime simplicis & sinceri animi facerent fidem. In hospitium reversus, duas illas cistas lapidum, sed non valde preciosorum plenas, ternis seris, ita factis ut sine fractione non nisi legitimis clavibus aperiri possent, munitas, per bajulos, comitante Sajavedra, ad patrui ædes deferri jubeo: *Hiat corvus.*

cui tam onuſtus tanti theſauri, ut putabat, portatores videnti, non ſupercilium modo, ſed & ipſa præcordia ſaliebant. Depoſitis eo quem monſtrârat loco ſarcinis, Sajavedram rogat, quæ res in ciſtulis illis ineſſent. Reſpondet Sajavedra, Res eſſe magni precii, & magnam facultatum heri ſui partem, ſed maximi omnium precii lapides eſſe quoſdam raros admodum, quos herus ſuus multo labore quacumque iter feciſſet, conquiſierit, & hactenus non niſi pauciſſimis inſpiciendos dederit. Dimiſſus à ſene cum diligentis coſtodiæ promiſſo Sajavedra, & in hoſpitium reverſus, rem omnem, & maxime ſenis vultum, oculos, geſtus mihi exponit: uterque vero ad inſtar columbarum gutturizantium & roſtra inter ſe conferentium, & paleam & ſimilem materiam colligebamus, è qua nidum conſtrueremus. Et variis quidem inventiónibus tota illa nox nobis tranſacta fuit: quarum multas, tamquam chimæras, ſtatim damnavimus, in pleriſque vero illud, *Non liquet*, uſurpandum, & conſilium è re nata capiundum cenſuimus.

Sane erant lapides.

Jam ſenex ille patruus meus hamum vorârat; tanto minus quidquam fraudis ſuſpicatus, quod futuram illam ſponſam meam non raro adi-

Aries ad alterum admovetur opidum.

adirem, meque vehementer eam amare fingerem. Erat alius quidam, nescio quoto gradu itidem cognatum se mihi ferens, ætate juvenis, opulentus, sed cautus valde, & ad rem non minus quam senex ille, attentus. Scelus nobis videbatur hunc intactum relinquere, ne aliis de mea fraude postea conquesturis solus stultitiam exprobare, posset. Vix orto sole tragulam quam in hunc injiceremus, adornamus. Sajavedræ trado duas cistellas, sub pallio deferendas, sic inter se similes ut discerni non possent (quarum uni catena aurea, alteri spuria & orichalco, utraque à me Mediolani emta, inclusa erat) mecumque ad cognati illius mei domum proficisci jubeo. Surrexerat jam ille; sed adhuc vestiebatur. quod ubi mihi à familia dictum fuit, abitum fingo, post prandium reversurus. intereà è famulis quidam ei indicârat me adesse, sed iterum abire. quo audito, ille vehementer indignari, exclamare, increpare omnes quod me rectà in cubiculum non deduxissent. Sic revocatus; post mutuam salutationem & quæ in congressibus adhiberi solent ceremonias, dum vestitur. variis de rebus cum eo colloquor. inde in cœnaculum

lum deducor! ubi ille me interrogat, quid mihi vellem tam matutinus. Refpondeo, ideo me veniffe ut bonum ejus diei fumerem aufpicium, cui præterita nox non admodum fuiffet jucunda. illud vero quod rogatum te volui eft, inquam, ut unum è famulis tuis, cui cor fapiat, vocari cures;cujus opera, cum bona tua venia, in meo negocio utar. Ad campanulæ fonitum advolant duo vel tres. tum quemdam Stephanum nomine ad fe vocans, jubet ut mandatis meis præfto effet. Hoc te rogo, inquam ego, mi Stephane, ut cum Sajavedra aurifabrum aliquem adeas.&pondus ac precium feu valorem ejus catenæ quam Sajavedra huc detulit, exquiras. Statim porrigit mihi ciftellam Sajavedra. refero, catenam inde depromo: quam bono illi mirifice placuiffe, ex ipfo vultu aliifque geftibus facile potui conjicere. fumit ipfe in manus, artem contemplatur, miratur pondus, adeoque dejerat vix umquam fibi vel artificio fimilem vel pondere parem vifam. Dum illi aurifabrum adeunt, variis de rebus, de nuptiis præfertim meis fermonem habemus. Reverfi fcedulam afferunt aurifabri manu fubfcriptam, precium feu valorem catenæ effe fexcentûm quinquaginta trium fcutatorum

Oftreciofam catenam.

Ca-

Caſtellanorum, paullo plus. Petenti mihi Sajavedra illam arculam in qua adulterina erat, porrigit. Promo. inſpectam aliquandiu repono, & arculam claudo. inde ſic ajo: Amplius aliquid eſt, mi cognate, quod petere à te velim. Jam aliquot noctes cum primariis hujus urbis Nobilibus ſeu Patritiis ludendo, pro more tam veſtræ gentis (neſcio quam laudato) conſumſi, varia fortuna, uti ſolet, fere tamen ſemper meliori. Eorum aliqui nuper à me non contemnendâ ſummâ emuncti, vadimonio me ad plurium horarum luſum obſtrinxerunt. quod quum ſine probro nec auſim nec velim deſerere; fortunam interim non neſciam mire inconſtantem eſſe, & tam facile jacturam quam lucrum objicere, non velim, ut quando maxime fervet luſus, numis ego, ſicque omni ſpe damni reſarciendi unà deſtituar. Apud patruum quidem depoſita habeo circiter quinque ducatorum millia: ſed ea vix attingere audeo. eſt enim Romæ mihi negocium, ad quod conficiendum illis ipſis mihi opus eſt. & litteras tantum Hiſpali exſpecto: quibus allatis, extemplo Romam mihi eundum, & ſolutio quibus debetur facienda eſt; modo illud beneficium, cujus cauſſa hoc ipſum iter mihi ſuſceptum

 fuit,

fuit, mihi aut uni ex cognatis meis salvum velim. Melius ergò facturum me putavi, si iis quas non paucas habeo ex auro & argento rebus ad necessitates meas uterer, ita tamen ne vendam aut alienem. Eo fine catenam hanc auream mecum attuli; cujus precium, aurifabri testatur manus. Nunc illud tantum rogatum te velim, ut clam, (ne mihi res hæc apud alios pudori sit) sexcenti ducati in pignus hoc tua opera concilientur: quos ego, seu damnum seu lucrum ludendo faciam, unà cum usura, statuto qui videbitur termino, reddam. Addidi, in simili quadam occasione me alibi apud mercatorem quemdam vas argenteum inauratum pigneris loco deposuisse; id vero interea tam male tractatum fuisse, ut receptum, sine pudore mensæ non adhiberi posset ministerio. ne idem vero in catena accideret mihi cautionem esse: eoque rogare, ne in alienas manus pervenire eam sinat. Graviter ille, se ferre simulat quod pro tantula re, uti loquebatur, pignus offerrem. sed ego manum operculo incutiens, arculam claudo, sicque clausum ei trado, protestans numquam me quos petieram numos recepturum, nisi ipse pignus apud quem scirem æque tuto atque apud meipsum adfer-

ſervari. quumque nemo exploratum habeat quamdiu victurus ſit, æquum eſſe ut in omnem eventum indamnis ipſe præſtetur. Amicabilis hujus contentionis is tandem finis fuit, ut recepta ad ſe catena, negocium hoc meum præ omnibus curæ ſibi fore promiſerit. nec fides promiſſo defuit. eo enim ipſo die inter prandium venit quidam ex ejus miniſtris, in ſacculo ſexcentos ferens ducatos: quos quum mihi tradidiſſet, juſſi hero magnas meo nomine agere gratias. Vix ille abierat, ecce herum ipſum intra hoſpitii limen, rectà ad me ſeſe inferentem. Parum aberat, quin metu fuerim exanimatus. Certe in omnibus meis venis vix gutta ſanguinis reliqua fuit. neque enim cogitare aliter poteram, quam arculam apertam, & fraudem deprehenſam, eoque venire ut nondum traditos numos miniſtrum domum reportare juberet, aut traditos, à me repeteret. Collecto tandem animo, in occurſum propero, vultumque ejus lætum & hilarem conſpicatus, fruſtraneum meum metum deprehendo, tanto certius quum ille amantiſſimis verbis, quidquid in ſua eſſet poteſtate mihi offerret. Ajebat, aureos illos ab amico ſibi commodatos ad uſuram, ſed parvum hoc fore damnum. Ad hoc ego verbis

quidem respondi, Parvam rem esse, pignus & sorte & usura tam parvi temporis longe esse melius : tacitus vero sic mecum cogitabam: Atqui damnum hoc multo majus tibi futurum est quam velis. Dum hæc & alia loquimur, adveniunt collusores; & post dictam salutem & quæ solent in ejusmodi fieri congressibus, à Sajavedra chartas poscunt. quibus allatis, conflictus oritur acerrimus, quo aliquamdiu spectato, abit cognatus meus, bonam mihi fortunam comprecans. Quia vero propediem discedere mihi constitutum erat, tam arte mea, cui fortuna insuper non parum favebat, quamSajavedræ indiciis ita usus sum, ut paucis horis quindecimRegalium millia ad me traxeim. neque enim tum tempus erat flores, sed fructus potius colligendi. Distribui aliquid inter adstantes; Favello autem, qui paullo ante intervenerat, quinquaginta ducatos dedi, quibus dicere poteram quasi mancipium à me emtum. Dilapsis collusoribus, Favellus mecum secedens, indicat, proximam Dominicam, intra quatuor scilicet dies, profectioni esse destinatam. Ego tam maturæ & propinquæ messi falcem mihi quacumque possem immittendam ratus, omnibus illis qui reliqui erant diebus nihil aliud egi quam

quam quod litteras ad cognatos meos misi, quibus nunciabam constitutum mihi esse postridie proximæ Dominicæ sponsalia celebrare. quod ut tanto honorificentius à me fieri queat sperare me opem ipsorum quam sæpe promisissent, mihi non defuturam. non tam frequentia onera estate à formicis in cavernas, aut apibus in alvearia, quam ab amicis in cellam meam quam in hospitio habebam, comportabantur. Certè pudorem nonnumquam fingebam, dicens, quæcumque illa fierent, tam meritis quam exspectatione mea longe esse majora. In primis senex ille patruus meus, præcipuus matrimonii hujus, uti putabat, actor, cimelia aliquot, collare, cingulum, pennam ad pilei ornamentum, aliaque id genus tam exquisita partim dono partim commodato mihi miserat, ut precium aliquot ducatorum millia excederent. Sic quum biduum fere muneribus accipiendis consumsissem, sequens biduum (tot enim dies mihi ad discessum, nuptias scilicet meas, mihi restabant) visitandis amicis & gratiis agendis impendi. interea missa mihi dona etiam ipso Favello inscio, in navim comportata, cistis quas ibi habebam includebantur. Tota die Dominica sequenti hilarem

me omnibus præbui, ut nuptiarum propinquitate lætari viderer, sub vesperam hospiti ajo, Abire me ad quorundam Nobilium ædes, ubi lusorium condictum sit certamen, quod si in multam lusus noctem protrahatur, forte me ibi pernoctaturum, si quidem lusus ante lucem finiatur, venturum tamen Sajavedram, si ejus ministerio mihi opus non sit. quidquid foret, cubiculi mei curam haberet. sic domo egressus, & hospiti pro eo quod debebam duas cistas non preciosorum, sed montanorum lapidum plenas relinquens, per amfractus ad litus proficiscor, in quo Favellus me exceptum in triremem deduxit; tanta in me usus posthac semper comitate quantam optare vix quisquam ausit. Roganti quomodo negocium illud meum (de vindicta) successisset, dixi me per occasionem omnia ipsi expositurum. Cenatum inde Favellus cubitum me deduxit. & quamvis omnia tam abundanter quam commode ad meum usum essent instructa, fugiebat tamen diu somnus ab oculis meis, menti semper obversantibus quæ designâram facinoribus. tandem curis lassus, in somnum delabor: quum interea triremis, soluta ora, multùm in altum processisset, me ne minimum quidem strepitum sentien-

tiente. Tandem in cubiculum meum irrumpit Favellus, nuncians Nolianum promontorium jam esse prætervectos: ventumque ita favere ut speret intra paucos dies in Hispaniam nos appulsum iri. Sed non semper ridet fortuna: immo sæpe quanto magis propitiam sese dat, tanto majus malum confidentibus machinatur.

In toto hoc meo itinere hoc unum scire cupiebam, quis post discessum meum sensus fuerit cognatis meis, quæ mens, quis animus. Jam videbar mihi videre hospitem meum effractis cistis lapidum conspectu tamquam Gorgone obstupescentem, adeoque ipsum ferè in petram conversum. Jam circumcursantes mihi videre videbar cognatos meos, ad nuptiarum solemnia me quærentes, ac non invento, inter se mussantes, & mihi quid acciderit sententiis discrepantes. Dixerit hic: quid si à maleficis hominibus seu sicariis interceptus, & rebus omnibus, etiam vita spoliatus sit? Alius: quid si forte ab ipso famulo clam sit interfectus? Alius: quid si paullum aliquò secesserit, tantum ut si male de ipso judicemus, tanto meliori jure postea id nobis exprobrare possit. Sed credebam eos maxime ad veritatem accessuros, qui existimaturi

essent, *Don* Gusmanum nequam fuisse, & impostorem, & cum cognatorum adscititiorum exuviis aliò terrarum abiisse, & forte cum classe Hispaniensi vela in altum dedisse. At proculdubio nemo omnium erat qui plus sapere sibi videretur quam patruus meus, ut quem penes omnes meæ essent divitiæ: ille vero cujus in custodia tam perciosa erat catena, etiam lucrum fecisse sibi proculdubio imaginabatur. Sed inspectis omnibus, & deprehensa veritate, Deus bone, quot cruces digitis efformasse, quoties cœlum suspexisse, quantas exclamationes edidisse censes! Poterat tam hospes quam patruus meus è petris illis seu saxis tumulos sibi construere: alter vero ille congatus catenæ se appendere, & longam literam ex se facere. Hem, sic datur! Illud unum non erraverim, credo, si dicam in mente & ore omnibus fuisse: O scelestum & maledictum ventrem qui tantum PICARUM, Lavernionem, tenebrionem peperit! Sed discedimus nos, manent illi. Poteram illis tum dicere quod Toleti quidam cæcus ad alterum: Valete dum alter alterum rursus videat.

CAPUT XIV.

In Hispaniam navigans Gusmanus adversa tempestate vehementissime jactatur: cujus vi alienatus sensibus Sajavedra in mare se præcipitat.

TAm prospera hucusque usi fueramus navigatione, ut altero post die in conspectu nobis fuerit Massilia. inde eodem vento provectis sub posterioris diei vesperam Hispania nobis apparuit, magna cum omnium lætitia; quæ minime fuit diuturna. Tum enim aër obtenebresens è densissimis nubibus inusitatæ magnitudinis guttas effundere, ventus vero in contrariam plagam vertere cœpit. Simul cum aëre vidisses obnubilatas omnium tām nautarum quam vectorum mentes: nec fere quisquam erat quin atrocem tempestatem vel prævideret vel præsagiret. Conveniunt naucleri & nautarum magistri. consultant. sed increbrescente vento, ad suum quisque officium dilabitur. demittitur majus velum, adstringuntur antennæ, tota navis à puppi ad proram, robustissimis funibus vincitur. Vectores, mili-

Mari nulla fides.

milites, etiam inviti jubentur ad ſtationes ſuas & cubicula deſcendere, ne nautica impediant miniſteria. Tunc demum ego Virgilianam tempeſtatis deſcriptionem, quam puer legeram, recte intellexi. Adſtabat clavo fideliſſimus gubernator, vitam citius quam cum amiſſurus. hunc plerique de periculi magnitudine, de ſpe ſalutis noſtræ percontabamur; ejuſque verbis tamquam oraculo habebamus fidem. Vide humani ingenii cæcitatem. nemo fere erat quin verbis ejus, etiam contra animi ſententiam loquentis, plus fidei quam ſuiſipſius oculis tribueret: quibus nihil aliud quam plurima mortis imago undique ſe repræſentabat. Mendacium nos pro ſolatio accipiebamus. Quid enim ille verum dicendo nos ad deſperationem redigeret? Medici quoque de ægri ſalute rogati, ſpem ſemper faciunt, & Bene omnia fore dicunt. poſt mortem ſcilicet. Memini ſæpe illum in hæc verba erupiſſe: *Ne timete. nihil quidem hoc eſt.* Et ſane nihil illud erat præut alia quæ mox ſequuta ſunt. Sic cum ſæviſſima tempeſtate luctantibus aliud ſupervenit infortunium, dum navigium quoddam de claſſe in pippim noſtræ triremis ita impegit, ut ipſum clavum, in quo uno, poſt Deum, ſpes noſtræ ſalu-

Vide 1. Æneidos.

Vana ſolatia.

ſalutis ſita erat, excuſſerit. Majus hoc erat periculum quam quiſquam noſtrûm ſentire proterat, gens tamen nautica duobus ad puppim accommodatis remis, clavi vicem ſtudebat ſupplere, ac nulli omnino parcebat labori ut ſe noſque conſervarent. Quid tibi ego dicam quæ durante illa tempeſtate viderim, quæ audiverim? Sed tacere melius eſt. nec tu Lector, fortè ita maris expers es quin tale quid ipſe videris. Hoc modo per totam noctem jactata navi, mane cum ſol & ventus mutavit, & fluctus conquieſcere cœperunt; & pavore omni in lætitiam converſo, melior ſpes nobis alluxit. E duobus mortis periculis magis ſemper timetur id quod eſt propinquius: quod alterius vitandi tanto major ſpes ſit quanto plus temporis ſupereſt: cujus vel unicum momentum magnas adferre ſolet mutationes. Ad me quod attinet, non tam naufragii me terrebat periculum, quam ille metus ne in portum unde egreſſi eramus rejiceremur. quid enim tum me futurum erat, in tam infamibus ſceleribus deprehenſo? In Favello quidem ſpes erat: ſed ſciebam & hominem, & unum modo eſſe, & aliis ſubeſſe. O quam lubenter ſæpe, dum maxime ſævit tempeſtas, exclamaſſem: Ego Jonas ille ſum, cujus de-

Qui tempus, vitam habet.

delictum vos affligit. vobis mare non placabitur, nisi me, velut hostia, in medios fluctus abjecto. Sajavedram tale invaserat fastidium & nausea ut in febrim inciderit; ac mox alienatis sensibus, delirare cœperit. Miserum simul & ridiculum erat videre quæ extra se ille faciebat, quæ loquebatur. Reliquis in summo periculo peccata sua confitentibus, cum lachrymis & votis Deum obsecrantibus, unus ille altissima voce exclamabat: Ego umbram sum seu anima Gusmani Alfaracii: ego umbra illa sum, per Mundum peregrinans. Hæc ego audiens risum tenere non poteram, non minus tamen timebam ne ille facinora mea, quorum fere omnium erat conscius, detegeret, quamvis id sine noxa mea fore existimarem, ut quem desipere omnes scirent: nec quisquam in tanto periculo nugis ipsius auscultabat. Vitam meam nihilominus quasi totam narrabat, multa addens quæ vel ipse fecisset vel ab aliis audivisset. Si quem audiret quemcumque locum visitandi religione sese obstringentem, eum locum se quoque visitasse, totum denique terrarum orbem mecum se obiisse dicebat. Quid multa? tantas nugas deblaterabat, ut vel mortuo risum facere potuerit. Tranquilliore jam cœlo ac mari,

Saiavedræ exitus.

mari, cubitum mature omnes concedimus, priorum dierum dafatigationem, labores & curas quiete reſtauraturi. Circa medium noctis nautarum unus qui excubias agebat, exclamat, hominem in mare decidiſſe. accurritur, inquiritur. Sajavedra nuſpiam comparet. cui quum ſubveniri amplius non poſſet, ad ultimum bene precati ſumus. Et Favellus & plerique alii in me conſolando multum ponebant operæ, magnum dolorem ſimulante: ſed ut verum fatear, læo propemodum, ut cui poſthac nemo facionrum meorum conſcius timendus eſſet.

CAPUT XV.

Barcinone Guſmanus Salamancam proficiſcitur. Ibi Statuta cujuſdam novantiquæ Fraternitatis edocetur.

SEcundo inde uſi vento, navim quamvis laceram & clavo remiſque fere deſtitutam Barcinonem appulimus. Facta exſcenſione, Favello valedico, Hiſpalim proficiſci me ſimulans, ad exſoluendum votum quod D. Virgini, quam de Valle vocant, duranne tempeſtate fecerim.

rim. Valde ille discessu meo dolebat. sed quid faceret? nec manere ibi diutius ego volebam; nec comitari ille me poterat. O quam gravis, quam irrequieta res est mala conscientia! nullum horæ vel momentum securus eram, metuens, ne cognati illi mei celoce ad me persequendum missa, æternæ infamiæ tam astutum lavernionem manciparent. Tribus ego comparatis jumentis, quorum unum me, altera sarcinas meas veherent, novoque conducto famulo, iter non quò dixi, sed quò securitas suadebat, meum direxi. Sed priusquam iter mecũ ingrediaris, aliquantulum philosophari lubet. Circumforanei, qui mendaciis quæ dicunt, volunt habere fidem, fontem, lacum, metallum, arborem, herbam, lapipem, aut denique scriptorem aliquem, Plinium puta, Galenum, Avicennam, Rasim, & infinitos nescio quos barbaros, multo tamen magis barbarè ab ipsis citatos, tamquam testes allegant. Pulcrum factum! Mentiuntur ipsi. mendacii testes laudant eos qui testes esse non possunt. Contra ego faciam. non mentiens, dicam mendacium. sed auctorem do Apollonium Tianeum. ille si mentiatur, ego mendacium dico. Ait, vidisse se lapidem Pantauram nomine, omnium aliorum lapidum regem: in quem unà

Conscientiæ vis.

Pentaura lapis.

cum

cum ſolis radiis omnium aliorum lapidum virtutes influant, & idem quod in illis operentur. Et quemadmodum magnes ferrum, ita lapidem hunc omnes alios ad ſe trahere, nec venenum tamen quod in ſe habet affricare.

Pentaurá quid eſt? opes, divitiæ: in quibus omnes omnium aliarum rerum virtutes inveniuntur. elementa vincunt omnia, ima terræ eruunt viſcera, ſtagna, atque adeo maria ſcrutantur, exſcindunt rupes. Quid tam excelſum eſt quod non dejecerint? quid tam humile quod non exaltarint? quid tam difficile quod non facile reddiderint? quæ tanta fuit calamitas cui illa remedium non invenerint? quod tantum periculum quod non averterint? quid illæ umquam expetierunt quod non conſequutæ ſint? quam legem poſuerunt cui omnes non obedierint? Et quamvis non minus venenoſæ ſint quam ipſe tot teſtibus celebratus, à nemine, credo, viſus baſiliſcus, cujus vel aſpectus homines necare dicitur: in ſeipſis tamen non minus efficax habent antidotum: licet eo pauciſſimi recte utantur. Ipſæ quidem divitiæ in ſe nec bonæ ſunt nec malæ, ſed prout animus ejus eſt qui habet. Et quemadmodum Chamæleon (de Polypo piſce idem ferunt) ejus cui adhæret

Divitiarum vis.

ret rei colorem assumit: sic divitiæ virtutem aut vitium à possidentis affectu. In Arcadia lacum esse perhibent naturalium rerum scriptores, cujus aquam qui noctu biberint, in morbum incidant; qui die, sanentur. eodem modo qui per tenebricosas & fraudulentas artes, quales sunt quæ divinis mandatis & proximi charitati repugnant, divitias corradunt, se suamque salutem eunt perditum: qui vero in luce, id est, per bonas & licitas artes thesauros sibi colligunt, habent unde & sibi & aliis sine ullo conscientiæ vulnere, bene facere queant. Non damnant divitiæ divitem, nec pauperem salvat paupertas. quisquis utrovis male utitur, in damnationis est periculo. Non est dives qui divitias accumulare non cessat; nec pauper qui cupiditatibus torquetur. Veræ & genuinæ divitiæ sunt quæ etiam quum habentur, contemnuntur: quæ necessitatibus, non voluptatibus inserviunt: quæ cum bonis communicantur, & inter amicos distribuuntur. Variis modis divina providentia dona inter homines divisit. his fortunæ, illis corporis, aliis animi bona est elargita. Felicior est pauper sua sorte contentus avaro divite. Illi præsentibus utenti nihil deest: huic etiam deest quod habet. sed quid dico, habet?

Quis vere dives.

habet? non habet divitias avarus, ſed ab eis habetur. illi nihil parum, huic nihil ſatis eſt. Me vide. Mendicus fueram olim pannoſus, ſquallidus. jam dives ſum, multa millia habens in loculis, precioſo veſtitu ſuperbus, onuſtus cimeliis. & pejor tamen multo quam umquam ante. Diligentem me fecerat ante paupertas & ſollertem; nunc arrogantem & ſuperbum faciunt divitiæ. Si mea ſorte acquieſcere voluiſſem, & cupiditatibus meis moderari potuiſſem, nihil defuturum erat unde honeſte poſſem vivere. Nunc quum neutrum facerem, ipſa mea pecunia tam corpori quam animo meo infinitos labores & pericula creavit. Eram inſtar rotæ quæ aquam hortis infundit, plena ſemper, ſubito iterum inanis. Pecuniam cruciabiliter acquiſieram, eamdem parvi faciebam, cuſtodiebam indiligenter, & male quæſitam, pejus perdebam. immò meipſum.

Pecunia eſt ut qui utitur.

Barcinone propere egreſſus (ne deprehenſus flagitiorum darem pœnas) viam, comitante aliquantiſper Favello, Hiſpalim verſus ingreſſus, mox aliud iter Salamancam verſus inſtiti; ſecurior aliquanto, ob mortem Sajavedræ, quem ſolum inter mortales facinorum meorum habueram conſcium. Mea

erant

erant jumenta, quamvis non meâ pecuniâ emta; novitius erat famulus, artium mearum plane ignarus. Sic ire mihi licebat quacumque vellem, & quacumque me pedes ferrent. hodie hic, cras in Gallia, ut dici solet. Cavendum autem sedulo mihi putabam ne in quocumque loco diu commorarer. Cum vestitu indies quasi personam mutabam. Hoc modo totam illam provinciam pervagatus, Salamancam tandem perveni, urbem cum multis aliis nominibus, tum maxime bonarum artium studiis celebratissimam. Hic dici non potest quam multa animum meum & admiratione & singulari voluptate perfuderint. unum tamen prima fronte valde durum atque absurdum mihi videbatur: quod jamjam narrabo. Per urbem ambulans, forte conspexeram viduam quamdam juvenculam, mira formæ & morum venustate præditam, nobilem quoque & divitem, uti ex habitu & aliis argumentis conjectabam. Restiti. Curioso & amoris indice oculo me contemplantem contemplatur ipsa quoque. Facile illa Cupidinis sagitta ictum me sentiebat. Sed nihil animadvertere se simulabat. ego interim tamquam hirundo ædes illius circumvolare non cessabam: quod illa nec ægre ferre nec valde gratum habere

Ocium amoris fauces.

mihi

mihi videbatur. Saucius eram, vulnus tamen ostendere non audebam, nisi fatuis illis oberrationibus. Tandem quum fatuitatis meæ pertæsa timiditatem mihi ipsa exprobrare & sic animo secum cogitare videretur: Quis hic est tam magnifice sese inferens, & tam curioso oculo tamdiu me contemplans ardelio; forte mutus est, aut ex Pythagoræ disciplina. jam duæ horæ abierunt quum ille oberrans fenestræ adstantem me hic detinet, oculis tantum loquens, tacente lingua. Ubi ergo abeuntem vidi, ad fores eam observare (exituram enim rebar) gradum conferre & comiter alloqui decrevi. Spe frustratum me videns (nuspiam enim tum postea comparebat,) in hospitium redeo: & captata opportunitate, ne id agere viderer, ex hospite percontor, quid illa mulieris esset quæ in tali platea (alias simul addebam notas quibus illam posset noscere) habitaret. Ait ille, Viduam esse facie venustam, nobilem genere, divitiis tam suis, quam à marito relictis opulentam, prudentem insuper supra sexum; & modestam. Quid quæris? hoc tanto elogio oleum igni sentiebam additum. Pergo quærere: Quum tallis sit, quid caussæ est cur non iterum nubat? Quam facilis enim in tam florida adhuc & lubrica ætate,

O stultam curiositatem.

libertate gaudentis feminæ eſt lapſus! Reſpondet ille, ſecundas illi nuptias admodum fore damnoſas, ut quæ altero poſt die ea omnia amiſſura ſit, quorum ex mariti teſtamento, per totam vitam, quamdiu in viduitatis ſtatu permanſerit, uſumfructum habeat. Hic ego exclamavi: ô duram legem! ô rigidam clauſulam! quanto rectius feciſſet ille quiſquis fuit maritus, ſi, quod in Italia plerumque ſolet fieri, opimum aliquod legatum ei reliquiſſet, iterum nubenti dandum. Hac quidem ratione melius & viduæ pudicitiæ & defuncti mariti honori conſuleretur, dum legitimis nuptiis turpium amorum anſæ præciduntur. Quum multa hanc in ſententiam dicerem, ille, Mi domine, inquit, ſcis cuique regioni ſuas eſſe conſuetudines. Plura ſcit ſtultus ac plus ſapit in domo ſua quam ſapiens in aliena. Talem conſuetudinem mihi nequaquam probari, malis moribus lumbos frangendos, nec legem dicendam cujus fundamentum non ſit recta ratio, replicanti, reſpondet ille, Finem hujus conſuetudinis eſſe non utne iterum nubant viduæ, ſed ne poſt maritorum mortem paupertate ad infamiam adigantur. Hoc ego reſponſo minime acquieſcere poteram: ſed apud animum meum cogitabam, quidnam rei

Viduæ lubrico in ſtatu.

eſſet

esset femina. Mihi sic videbatur, nihil aptius & verius de hoc toto sexu dici posse, quam Feminam necessarium esse malum. Malum non sunt quæ malæ non sunt. Sed ubi istæ? Sed ne tamquam Pentheus Bacchis me objiciam; suas eis virtutes non invideo. meas nunc recensebo: quæ nec pauciores nec minores erant quam Tabacci. Dum hospes, facetus alioqui & disertus homo & variis de rebus mecum loquitur, linteolo è caligarum pera expromto nares contracto in triremi frigore plus solito fluentes extergo: inde quod extraxeram, uti plerique solent, in ipso linteolo contemplor. Id quum vidisset hospes, ut erat homo dicax, alta & terribili voce exclamat: Fuge, fuge domine mi. absconde te quantum potes. Misellus ego, qui velut capo deplumatus & ustulatus nihil aliud exspectabam quam ut veru infigerer, uno saltu post lecti cortinam me proripui, viatorem cum lictoribus adesse existimans. Ille quod malæ conscientiæ erat, simplicitatis argumentum interpretatus, multo cum risu ait, certum jam sibi esse, podagra me non laborare. simul hortatur ut prodirem. nec enim magnum esse periculum nec grave damnum in quod me ipse conjecissem. non semel postea miratus sum quod de

Ut timet male conscius.

fenestra non me præcipitârim. Adeo facinorum meorum conscientia & instantis supplicii metus pectus mihi percusserant. Prorepo tantum non exanimis: vultum nihilominus, quantum poteram, alacrem fingo, ne supectum me facerem. Rogo, quid rei sit. *Duos ille* poscit à me solidos. depromo numum Regalem,eique objicio.quem quum ille lætus recepisset, quæro quid sibi vellet illa postulatio. Ait, Procurationem cujusdam xenodochei à nescio quibus sibi demandatam, jussumque ut ab hospitibus in-leges delinquentibus mulctam exigeret. eam quando jam ego solverim, posthac,ubicumque futurus essem, immunem fore. Ego, inquam, mi frater, quia pœnam jam lui, culpam mihi ostendas æquum est; à qua si purgare me, nunc quidem, nequeam, in futurum tamen cavere mihi possim. Ille, Quia, inquit, nihil dubito quin unus sis è non multis, si pauxilli moram temporis ferre potes, leges amplissimæ Societatis, quas penes me habeo, ex ipsis tabulis tibi recitabo. numus ille viatoris est, & tui in Societatem hanc adscripti ctoramentum. Reversus, magnum secum affert librum; quem Matriculam esse ajebat eorum qui huic Societati nomina dedissent,

CA-

CAPUT XVI.

Statuta Societatis ſeu Confraternitatis Moropoliticæ.

INde meo rogatu ſic legere cæpit:

Nos Ratio, ſuprema rerum omnium domina, nullius ſubjecta imperio, &c. conſiderantes plurimorum mortalium fatuitatem, & ſtultitiam & perverſitatem, indies latius ſe diffundentem & profundiores agentem radices: ne quid inde humani generis Reſpublica damni capiat, modis omnibus providendum nobis exiſtimavimus. Quem in finem viſum eſt eos omnes qui contra nos noſtrumque imperium peccare deprehenſi fuerint in unam quaſi Civitatem ſeu Societatem adſcribere, & certis quibuſdam adſtringere legibus: quas in omnibus & per omnia ſancte atque inviolabiliter volumus ac jubemus obſervari.

Quoniam vero ad tuendas leges & adminiſtrandam juſtitiam magiſtratuum tam majorum quam minorum opus eſt miniſterio: hac in civitate pro Prætoribus ſeu juridicundo Præfectis conſtituimus *Politiam, Curioſitatem & ſollici-*

extra pallium manibus, parietes quà eunt, digitis velut depingunt seu delineant: eos Societati huic adscribi, semestre vero interea dum resipiscant, assignari; intra quod si non resipuerint, tunicam eis croceam viridis coloris fimbriis prætextam, cum pileolo ejusdem coloris argenteis tintinnabulis sonoro dari, & tamquam professos, Ordini adscribi jubemus.

Qui dum vel pila vel quocumque alio ejus generis ludo ludunt, postquam pilam aut globum jecerunt, corpus ita inflectunt uti cadere pilam vel globum currere volunt: qui item dum aliquid vident ex alto dejici; necnon qui dum malis utuntur instrumentis quibus ægre facere possunt, quod faciunt, os distorquent, linguam exserunt, aut alios deformes edunt gestus, hos omnes in Fratrum album seu matriculam referri volumus.

Qui famuli aliquò missi moram impatienter ferentes, vel ad fenestras vel ad fores currunt ac prospiciunt, persuasi forte tanto illum celerius venturum, eos errorem suum agnoscere & emendare jubemus. quòd si non fecerint, magistratibus contra eos jure & legibus agendi jus esto.

Qui dum alii chartis ludunt, chartas

quas illi habent ociose contemplantur, easque mutatas volunt, etsi mutari non posse sciunt, atque ita seipsos cruciant, Societati huic adscribuntor. quod si caussam aliquam seu excusationem allegent, à pœna quidem immunes sunto, magistratus tamen majores nostros venerantor, atque etiam eorum ædibus prætereuntes aperto capite honorem exhibento.

Qui ex alto sputum emittunt, exploraturi an ad perpendiculum constructæ sint ædes; aut qui certum sibi locum designant in quem sputum dejiciant:eos errorem suum quamprimum agnoscere & emendare; sin minus, ut professos, Societati huic adscribi mandamus.

Qui iter facientes ex obviis percontantur quam longe absint ab hospitio aut loco ad quem contendunt, persuasi hac sua percontatione tanto citius quò volunt perventuros:eis pro pœna ipsius itineris, & quæ à mulionibus aut nautis exhibentur molestias imponimus: monitos interea volumus ut resipiscant.

Qui dum mejunt, ipsa urina vel in muris & parietibus vel in arena & pulvere certas figuras describunt, aut scrobiculas excavare student, eos fatuitatis condemnamus, & magistratibus nostris puniendos tradimus.

Qui

Qui horologio ſonante, horas non numerant; aut numerant, poſtea tamen ſtatim quota hora ſit quærunt, eos in civitatis hujus xenodocheum recipi & helleboro curari jubemus.

Qui vel ob avaritiam vel quamcumque aliam cauſſam (neceſſitatem ſemper excipimus, quæ caret lege) in foro viliſſimum quodque deſtinant & emunt, eò tantum quod vilioris ſit precii, quum non neſciant multo pluris conſtare Medici operam & qui è corruptis ſeu malis cibis naſcuntur morborum remedia: eos tamquam ſibiipſis infeſtos damnamus, & ſupremo Fratrum ordini adſcribi volumus. Quod ſi errorem ſuum corrigere noluerint, plebano vel ſacellano ac veſpilloni curam eorum demandamus.

Qui dum vel ſub arborum umbra cubantes, vel ſtantes aut ſedentes è nubibus prætervolantibus ſerpentum, leonum, aut quaſcumque alias figuras efformant, pro Sociis haberi volumus. illi vero qui utilitatis ſuæ cauſſa Tauri, Arietis aut Capricorni ſigna domi ſuæ ſibi effingunt, eos quidem à Societate non excludimus, privilegiis tamen quibus ea gauderit, tamquam indignos privamus.

Qui calceos, etiam holoſericos, pal-

lio aut pileo deterserint aut expurgaverint, Fraternitati accensentor, & delicatiori vestitu ab aliis discriminantor.

Qui amicum diu non visum ita salutant: Ergo adhuc in vivis es! ergo in terra adhuc versaris! quamvis formula hæc nonnullis festiva videri possit, locum nihilominus eis inter cives seu socios hujus Fraternitatis dandum censemus: quum absurdum sit dubitare an vivus sit, quem vivum; & proculdubio in cœlo non sit, quem in terra vides. horū frontibus admirationis signum literis tricubitalibus inscribi volumus, quod illi quacumque eunt secum circumferant.

Qui à foribus aliquem quærentes, accepto responso domi eum non esse, replicant iterum rogando, Ergo domi non est? ergo exivit? eos in pœnam contumaciæ damnamus: ut qui accepto responso satisfieri sibi non patiuntur.

Qui impactis ad saxum aut lapidem pedibus, vel, ut accuratius loquar, pedum digitis, illud ipsum saxum aut lapidem torvis intuentur oculis, aut conviciis etiam & blasphemiis proscindunt, fatuitatis rei peracti habentor: rectiusq; ii fecerint si offendicula ejusmodi tam ab oculis quam pedibus removerint.

Qui ubi nares emunxerunt; sordes illas in strophiolo non aliter ac si mar-

garitæ essent vel uniones, contemplantur, in Collegium hoc adsciscuntor, ea lege ut quoties hoc in genere peccârint, stipem in xenodocheum eorum qui incurabiles habentur, inferant.

Ad hoc caput quum legendo pervenisset, uterque in tantum risum soluti fuimus ut de loci prærogativa in hac Societate certare videremur. Quia autem infinita fere adhuc capita restare animadvertebam; ego vero ante noctem, cujus jam aderant confinia, viduæ illius videndæ desiderio ardebam; subsistere hominem jussi, ac rogare cœpi, Ubinam illud Xenodocheum seu Hospitale esset: quæ vectigalia, vel quos reditus haberet: à quibus gubernaretur. Respondit ille, quum tantus sit ægrorum numerus quantum ædium etiam laxissimarum, immo maximæ Civitatis ambitus capere non possit, nec ulli stati aut certi reditus: totum Orbem terrarũ pro diversorio eis assignatũ. Ergo ubinam, inquam ego, prudentes degent, aut quò ibunt, ut ne contagione hac lædantur? Ille, communi, ait, ferri sermone, unum tantum inter omnes mortales esse qui ab hac contagione immunis sit, sed ad hanc ipsam horam, quisnam ille sit, adhuc nesciri: nisi quod quisque illumipsum se esse credat: quamvis ceterorum *Stultorum plena omnia.*

 nemo

nemo ſit qui credere id poſſit aut velit. Prodiiſſe nuper hominem Geometriæ aliarumque tam mathematicarum quam mechanicarum artium in primis peritum; qui omnes eos quos lues hæc non afflaverit, uni ovo, cum omnibus eorum facultatibus & fortunis, velit includere, & unicuique, tam laxam aſſignare ſtationem ut alter alterum ne contacturus quidem ſit. Nugis ego tot tantiſque offenſus, Hæ, inquam, meræ ſunt nequitiæ: quarum ſtabulum ſtultorum Xenodocheo magnitudine nihil cedit.

CAPUT XVII.

Guſmanus ſtultæ procationis pœnas dat, aureis aliquot nummis à puella emunctus.

DIlata reliquorum capitum in ſequentem diem lectione, novo ex elegantioribus meis ſumpto veſtitu, in publicum prodii, non aliter ac ſi Strapes aut regni eſſem Megiſtanes me inferens. Tum quidem ita mihi placebam, ut fortunam meam, ſeu conditionem ne cum Principis quidem ſtatu fuerim permutaturus. In bivio quodam conſiſtenti

ſiſtenti duæ occurrunt mihi puellæ; quorum una corpore & habitu decora nihil vulgare præ ſe ferebat; altera hujus ancilla videbatur. Saluto. non reſalutant modo illæ, ſed & ipſæ conſiſtunt. Applico me. nec illæ fugiunt. Jam illa altera me ita rapuerat, ut occultus in animo meo ignis accenderetur. Polliceor multa, & miras delicias facio, ut ſolent amantes. nec minus liberaliter illa pollicetur. Invitatus occaſione (erat enim locus fere ſolitarius, jamque cœlum obtenebreſcebat) dum ſuaviolum, & reliqua quæ amantes amant auferre ab ea conor, pugnans illa tamquam quæ vincere nollet, mira agilitate crumenam, in qua aurei aliquot erant è caligarum ſacculo mihi extrahit ac ſurripit, præ voluptate nihil ſentienti. Quid enim ſentiat homo cujus memoriam & mentem omnem cupiditas quaſi obſeſſam & conſtrictam tenet? Hanc prædam illa nacta, verbis amantiſſimis rogat ut miſſam faciam, ac ſi mihi placeret, exſpectem jamjam redituras. Tum, inquit illa, poteris tu domum mecum ire: ubi facere tibi licebit quodcumque animo tuo collibuerit. Audies tunc me tam argutis digitis fides tangentem, ſimul tam ſuaviter accinentem, ut ſuaviorem vocem non audiſſe, & doctio- *Cave, cave ſexū.*

rem manum non vidisse proculdubio dicturus sis. Ceterum quum genus mihi sit in primis honestum, & fama adhuc integra, nolim me ita in publico tecum confabulantem videri: quem ego non meo tantum, sed etiam omnium feminarum amore dignissimum judico. His dictis fidem habens, illam omitto, paullo post, ut mihi pollicebar, totam habiturus. inde ad monstratum ab illa me confero locum; ubi per tres horas continuas quasi in eodem steti vestigio, nusquam pedem amovens, ne certis signis, quæ mihi dederat, vocanti in mora essem. Tandem passum unum & alterum hac illac facio; quocumque vero ibam, aut ubicumque consistebam, duarum illarum formarum velut phantasmata oculis meis occurrebant. Quidquid audiebam, jam illæ mihi sputare, jam screare, jam aliud aliquod signum mihi edere videbantur. Sed per eas quidem mihi ad multam usque lucem exspectare licuit. Suspicans ergo me ab eis, interea forte apud alios amori operam dantibus, deceptam, indignabar quidem, non tamen vehementer: dum cogitarem mecum, si interea quid aliunde mihi fuisset objectum, id me quoque accepturum fuisse. sed & sontica caussa à vadimonio excusari forsitan posse opinabar.

Amantibus nihil grave.

Ad Anticyras.

Post-

Poſtquam deſignatæ ab illa mihi domus fores ſigno notaſſem, abii quò me ſors vel potius voluntas mea ducebat. mox reverſus, quieta omnia,& ne vivi quidẽ hominis ſignum deprehendi. Exſpectavi nihilominus aliquantiſper, jam huc jam illuc oculos convertens, & tuſſi, ſcreatu, pedum ſtrepitu præſentiam meam ſignificans. tandem per tenebras puellam è feneſtra proſpectantem videre mihi viſus ſum. accedo propius. loquor quæ amantes, vel ſtulti potius ſolent. Ait illa, non eſſe quam exiſtimem. ſe ancillam eſſe, & quidem mediaſtinam. qualis qualis fuerit, tam facunde,tam amanter mecum loquebatur, ut bihorium fere me verbis, licet inanibus detinuerit; licet vix momentum mihi videretur. Sed ehei! (quid enim in tam gravi ſcilicet re exclamare non libeat?) dum peſſima puella nugas mecum conſerit, canicula multo illâ pejor, ab illa fortè emiſſa, per foramen oſtii prorepit,tantoſq; edit latratus, ut omne ſermonis commericum nobis intercluſerit. quæro lapidem, quo peſſimam beſtiolam vel abigerem, vel effugerem. per caliginem video neſcio quod nigrum tuberculum muro adſitum. lapidem eſſe arbitrabar: ſed è molli contactu errorem meum ſtatim deprehendi.

Nulla calamitas ſola, ſcilicet!

di.erat enim non lapis, ſed ex illo lactucatum genere quod pueri opidani muris, ruſtici ſepibus adplantare ſolent. dum unguentum hoc excutio, manum in ipſum impingo murum dolorem ſentiens, ad eum levandum, ut fieri ſolet, digitos ori inſero. cujus facti me ſtatim pœnituit. miror ſane tum me omnia inteſtina non exſpuiſſe. ut tam delicatum bolum extergerem, ſtrophiolum ſeu ſudarium quæro. ſed nec hoc nec crumena inventis, ſceleſtiſſimam illam puellam exſecrabar, tanta accenſus indignatione ut oculi ex ipſo velut capite mihi proſilirent, non tam ob jacturam quam fetorem & tam oris quam veſtium inquinationem. Quum interim peſſimus ille canis latratu perſequi me non ceſſaret: clauſa feneſtra abit puella; ego ſic unctus ad hoſpitium revertor. Quò ubi veni, famulũ excito, & duas ſitulas aqua plenas haurire jubeo: in quarum una manus, altera os ablui, ac frequenti frictione pæne excoriavi. Cubitum eo: ſed dormire me non ſinebat tam recens ſiniſtri ac fœdi eventus memoria. Hinc, cogitabam, tam docti illi ſunt digiti! certe ſi fidibus pulſandis tam dextri ſunt ac ſollertes quam ſurripiendis loculis, vix Amphioni illa aut ipſi Orpheo conceſſerit. Quamvis autem tam miſeris

O delicatum amatorem!

modis

modis ludificatus omnem amorem animo ejicere & cautius posthac mercari statuissem: recurrebat tamen statim tam pulcrarum, ut mihi videbantur, formarum, tam mellitorum verborum memoria. Cum Plautino illo adolescente, nullam animi mentem habebam. ubi eram ibi non eram. ubi non eram, ibi erat animus. Ita mihi omnia ingenia erant. quod lubebat, non lubebat jam id continuo. Ita me amor lapsum animi ludificabat, fugabat, agebat, appetebat, raptabat, retinebat, jactabat, largiebatur. quod dabat, non dabat, deludebat: modo quod suasit, dissuasit; quod dissuasit, id ostentabat. neque, nisi quia miser non ibam pessum, mihi ulla aberat perdito pernicies. Cum Medea dicere poteram: *Cistellaria Actu 2.*

—video meliora proboque,
Deteriora sequar:

Inter hanc animi carnificinam inter alia sic mecum cogitabam: Hem! si tantulam fraudem (si modo fraus fuit) tu tam ægro fers animo: quid illos quos tu non ita pridem tam nequiter & tam damnose decepisti, sensuros puta? inde ad alias cogitationes dilapsus, sequentis diei actiones, non illas serias quidem, sed mere vanas, mecũ disponebam: quo vestitu vellem me induere; utrum torquem, majoremne an minusculum collo *Bonum remedium oblivis cendarum injuriarum.*

cir-

circumdare; quas plateas obire; quibus verbis, quibus donis amorem mihi, si quæ forte objiceretur occasio, conciliare. In primis illa cogitatio animo meo occurrebat: Quid si cras in puellam illam incidas quæ tam dextre auro te emunxit, quid illi facturus es. An manum injecturus? nequaquam. An ablatum repetiturus? Multo minus. Quid ergo? an gratiam ejus & amorem iterum captaturus? Minime. Quem ergo in finem (ad id enim me stimulabat cupiditas) eam investigabis? Sollertes manus seu digitos jam expertus, an voci quoque decipiendum te præbebis? Abeat potius illa. in crucem fruatur rapto. Sed cur irascor? An lupo agnus aquam turbavit? Aurum, argentum, uniones, gemmas in Italia à te surrepta vix licet validum jumentum possit vehere: & tu ob tam paucos numos miserã illam perditam cupis? cui procul dubio ipsa necessitas seu inopia quidquid hujus fecit, persuasit. Equidem postea quotiescumq; & hoc & alia mecum recordabar, non potui hominum deplorare perversitatem, tam graviter etiam minimas offensas ferentium: cum quibus si pari jure Deus velit agere, omnibus momentis omni pœnarum genere cruciarentur.

Albescente jam cœlo somnus demum

mihi

mihi obrepſit: quem ad ipſam uſque meridiem produxi. A prandio egreſſus, viduam illam video feneſtræ adſtantem & manus lavantem. Optabam miſer, ut illæ ipſæ guttæ quæ de manibus ipſius cadebant, in pectus meum deflüerent, ignemque quo ardebam ſi non exſtinguerent, mitigarent ſaltem. Conſiſto in angulo quodam è regione, & amore ebriis oculis Venerem meam contemplor. illa ubi me vidit, dum ancillis gutturnium, pollubrum, mantile reddit, ſubridens neſcio quid loquitur. me ſermonis fuiſſe materiam inde animadverti, quod prolatis extra feneſtras capitibus ancillæ non minus curioſe me contemplabantur. Tanto favore, ut interpretabar, lætus, jam mihi totum hoc negocium confectum putababam. Pallio infra dextram axillam demiſſo & convoluto, pileo ad alteram aurium depreſſo, dextra manu lateri ſeu coxendici appoſita, ſiniſtra gladii tenens capulum, elato pectore, paſſibus velut cribratis, magnifice me infero; nuſquam interim ab amata avertens oculos. Illa velut immota fenſtræ adhærebat, oculis in me pariter defixis. ridebant ancillæ forſan ineptias meas. ego nihilominus conſpectu meo lætari arbitrabar. Obambulabant ibidem non pauci nobiles adole-

Omnia ſperat; omnia tentat Amor.

Hui quantus Thraſo.

lescentes, amorem viduæ captantes. sed, me judice, nemo erat ex omnibus cui non aliquid deesset, nemo qui mecum comparari posset. quinetiam me unum maxime illi placere firmiter mihi persuadebam, tanto magis, postquam appetente jam nocte digrediens, me potissimum respicere, adeoque innuere mihi visa est. Reversum hospes sermonibus suis seu nugis oblectare satagebat; sed nulla re quam vanissimis cogitationibus me oblectans, jussi ut cenam pararet, quod mihi foris negocium esset. Cenatus, exeo ad eundem ubi illam videram locum. O stultitiam! Paullo ante videram illam abeuntem, vidi clausas fenestras: & tamen adhuc stantem ibi & pernoctantem imaginabar. nec prius discessi quam multa jam nocte spes ejus visendæ nulla superesset. Vix digressus, duas video adolescentum catervas, seorsim incedentes. nihil dubitabam quin idem illi agerent quod ego. decedo paullisper de via, sic mecum ratiocinans: Tu peregrinus es, illi cives. tu unus, illi multi. non illi eleemosynæ dandæ gratia huc veniunt. Qui nam sint, quid rerum hic agant, tu nescis. Quid facies nunc si probe illi te depectant, aut etiam interimant? Cave tibi, Gusmane, cave. Quin tu domum redis,

Optima cautio.

&

& ſarcinas tuas cuſtodis. magis id è re tua fuerit. Sic tacitus ad hoſpitium revolans, noctem eam jucunde admodum & bona fide dormivi. Nihil eſt quod amoris affectum magis diſcutiat & abigat quam phantaſmata ejuſmodi ſeu nocturnæ viſiones. Certe hæc una viduæ illius amorem mihi expectoravit. omnium vero tutiſſimum remedium mihi viſum eſt pedum via: eoque ſine ulteriore mora abire inde decrevi.

CAPUT XVIII.

Narrat Guſmanus quid Madriti ſibi acciderit, à femina iterum turpiter deluſo.

MAdritum profecturus, Complutum prius viſere ſtatui. nec ſine cauſſa, frequentiores urbes adeundas mihi cenſebam, ut in magna vel civium vel Studioſorum frequentia tanto melius latere poſſem. Alliciebat quoque ipſius loci amœnitas, quæ tanta eſt ut major vix optari queat. Sane niſi Aulæ deſiderium pedibus meis alas addidiſſet, non facile umquam è tam commodo, tamq; rebus omnibus tam ad corporis quàm ingenii cultum pertinentibus abundanti fueram diſceſſurus. Sed cur ad fluvium,

vium desiderem, quum mare uberem promittens piscatum me ad se vocaret? Veni ego Madritum. Quid quæris? Vix quidquam totius loci noram. ita erant mutata omnia. sed nec me quisquam. Clam de pharmacopola illo, qui me sportellario usus fuerat, inquiro. sed jam cum ipso omnis ejus memoria erat sepulta. Pueri in viros, viri in senes evaserant; senes erant mortui. totam totius quoque urbis faciem immutatam mirabar. Diverti apud viduam bene tractandorum hospitum valde gnaram. Totum octiduum intra hospitium me continui, solliciter interim futuram meam vitam disponens. Sed vicit tandem vanitas. Ad centrum quasi meum revolutus, conveniens existimabam ut in regia urbe non minus quam alibi me ostentarem. eoque duas mihi vestes valde preciosas fieri curo: emo equum, venditis mulis, & alterum insuper famulum conduco. nam mihi persuaseram, sic me facilius gemmarum, quas mecum attuleram, emtores inventurum. Sic instructus & ornatus, non aliter ac Satrapes quidam per urbē magnifice me inferebam. Erat hospita mea non minus astuta quā amabilis: nec quidquam in me bene tractando omittebat. Ventitabant ad eam non paucæ, tum cognatæ tum notæ. Inter

Omnia cum tempore mutantur.

Stipula facile ignem concipit.

ter eas una ſecum aduxerat filiam juvenculam ; cuius elegante admodum forma captus, cœpi alludere, & amorem ejus variis modis captare. Sed quum crudam illa, immò crudelem ſeſe oſtenderet, non ignarus, donis (ut ethnici loquuntur) etiam deos flecti, paulatim eam magis propitam mihi & cicurem reddidi. ſed magno amor hic mihi conſtabat: ut quæ jam hoc jam illud petendi nullum finem faceret. id vere tam ſubtiliter, tam ingenioſe faciebat, ac ſi in PICARORUM ſchola mecum fuiſſet educata. Crocotam aliqando à me petierat è panno Damaſceno undulato, ſerico ſubductam, & aureis fimbriis prætextam, quæ vænum proſtabat, à me ſibi emi petierat. Id quum nimium mihi videretur, abnuo; ut qui jam ultra centũ ſcutatos ejus amori impendiſſem, amabam quidem illam; non tamen ita ut ejus cauſſa ad mendicitatem redigi vellem. Repulſam hanc tam filia quam mater indigniſſime tulerunt, idque multis indiciis teſtatæ ſunt: ſed diſſimulanda mihi omnia exiſtimabam, abſtinebant porrò à mea conſuetudine, nec ego illas accerſebam. Tandem cum ipſa mea hoſpita conſilium ineunt, & peſſimam mihi fraudem concinnant. Prandenti forte ſupervenit mihi Viator ſeu lictorum magiſter.

Artes meretriciæ.

gifter.

gister. Eum conſpicans, intra me dicebam: Hic, credo, Samſon morietur & omnes qui cum eo ſunt. Ilicet, actum eſt. Guſmano exſequias ite quibus commodum eſt. De menſa exſilio. jubet Viator ut maneam. nihil capitale eſſe ob quod veniret. Totus in ſtuporem verſus, neſciebam fugiendum mihi an manendum eſſet. jam fores, adeoque totam domum à lictoribus obſideri maginabar. Quum ergo nulla ſpes eſſet elabendi, animum quantum poſſum recolligo. quid ſibi vellet rogo. Multo cum riſu ille ſcedulam è ſinu depromit, qua ii Judices qui de cauſſis violatarum virginum cognoſcunt, mandabant manum ut mihi injiceret. Ea perlecta, exclamo: O perjuram, ô ſceleſtiſſimam feminam! mentitur illa ut centum diabolorum millia. Ad Viatorem inde converſus per omnia ſacra juro, quod mihi imputetur, falſitatem eſſe enormiſſimam & falſiſſimum teſtimonium. Subridens ille, Credere ſe, ait, quod ego dicerem. ſibi nihilominus mandatum exſequendum. ſumpto ergo pallio, ſecum irem, ni duci mallem. Hic ego vere lupum auribus tenebam: immò ad incitas me videbam redactum. Quid enim? an ſarcinas meas tam precioſas in tali hoſpitio, in quo hoc ipſum quo implicitus tene-

tenebar rete mihi tenſum fuit, relinquerem? ſed nec novitiis famulis multum fidere, nec illi me juvare poterant; locorum hominumque ignari. Quod unum reſtabat, ſevoco Viatorem. per Deum obteſtor ne me meamque ſalutem iret perditum: & monſtratis ſarcinis, Hæ ſolæ, inquam, mali mihi hujus ſunt cauſſæ. his à peſſimis inſidiæ ſtruuntur. nec dubito ego quin abſente me omnia in illarum prædatrices manus itura ſint. Erat Viator ille homo non malus, modeſtus & mitis: & injuriam mihi fieri non neſciebat, ut cui adverſæ partis ingenia & artes jam dudum erant explorata. Jubet ut bono ſim animo. facturum ſe mei cauſſa quidquid poſſet. Relictis apud me cuſtodiæ cauſſa lictoribus, partem adverſam, quæ unà cum illo venerat, & in hoſpitæ erat cubiculo, adit. quid ego peterem, quid ipſe vellet oſtendit: ut nimirum lis hæc amice potius componeretur quam coram tribunali diſcuteretur. Quum ſæpius ultro citroque comeans, illis nimium petentibus, nihil efficere poſſet, interminatus niſi æquiores ſeſe præberent, nequitiam omnem ſe detecturum, & coram ipſis judicibus jusjurandum de innocentia mea daturum. Quid facerent? Litem male cæptam, multo

Raritates.

pejus fundatam animadvertentes, ad ipsum Viatorem arbitrium deferunt: quem nec ego refutare audebam. Sic ille paciscitur, ut duobus Regalium millibus hanc ego vexam redimerem. Multo plus forte illæ sperârant: sed quia nihil sibi deberi sciebant, acquiescendum sibi putabant. Solutis numis, cum Viatore Commentariensem accedo, petens ut captura deleretur, & annullaretur querela. Ducentis circirer scutatis totà hæc lis mihi constitit. Jam omnis hora annus mihi videbatur, dum inviso mihi liceret exire hospitio, nec pedem postea intuli, nisi dum sarcinas meas exportari curo. ex eo tempore rebus meis consultissimum fore duxi, si proprias mihi ædes conducerem. Cui fini indies supellectilium aliquid coëmere mihi satagebam. Possem multa dicere de usitatis inter impudicas feminas imposturis, quæ viator ille mihi, narravit. Sed manum abstineo, ne dum fraudes unius prodo, alterius dispalescat iniquitas.

CAPUT XIX.

Gusmanus ædificatâ sibi domo, uxorem ducit.

VIx paucos dies in altero moratus hospitio, propriam mihi conduxi domunculam, eam quoque maximè ob caussam, ut sine arbitris res meas mihi liceret agere. Primò omnium recensitis quasi, quæ Genua atque aliunde mecum adsportarem, cimeliis, collare ingentis precii (tribus ducatorum millibus à me æstimatum) quod patruus nuptiali illo meo die utendum mihi miserat, rescindo, gemmas, margaritas, aurum, seorsim quidque pono. idem facio in cingulo, aliisque tam ornamentis quam vestibus, ex quibus verebar malæ aliquid suspicionis in me posse redundare. Aurum vero omne (eram namque artis hujus aliquo modo peritus) in virgulas conflavi: non sine damno quidem (in plerisque enim ars cum materiæ precio certabat) sed cavendum mihi erat ne raris illis artificiis meæ artes proderentur. Inde pro gemmarum mangone me ferens è meis illis gemmis, margaritis, auro, monilia, inaures, torques, armillas, spinteres idque genus *Malitia provida.*

alia tam muliebria quam virilia ornamenta concinnari mihi curabam. quæ vendere non poteram, aliis, præsertim novis nuptis, feneri commodabam: sicque bono & honesto titulo quod alienum erat, meum faciebam. Quid multa? si maxime uberem & quæstuosam exercuissem mercaturam, non tantum lucri, certe non tam certi fecissem. Fides mihi non deerat, quia pecunia non deerat. sed usuram tuto, quam mercaturam cum periculo facere malebam.

Non procul ab ea in qua habitabam domo solum vænale erat, in quo nova exstruerentur ædificia. Emo tantū quantum uni domui ædificandæ satis erat. Ædes construo, & brevi tempore absolvo; non tam spaciosas quam ad usum meum accommodatas. Inde plurimorum in me conversi oculi: tanto magis, quod non luxum quidem, splendorem tamen & domi & foris præ me ferrem. Hinc inductus quidam è danistarum genere, cui jam antea simili mangonio notus eram, id unice agebat ut filiam suam in matrimonium mihi traderet. Sed quid? Annon stulti qui ignotis charissima sua tradunt pignera? Sapienter monet nescio quis, ut si filiam nuptui elocare velis, vicini eam eloces filio, cujus genus, vita, mores jam ante pro-

proculdubio perſpecti tibi ſunt. Quid enim ſi extero? fieri poteſt ut hodie ille in domo tua ſit, cras ad furcam ducatur, ob perpetrata alibi mala facinora. Accipio conditionem, tanto magis quod filia juvencula, tum formæ & morum venuſtate non inamabilis. Pro dote aſſignata mihi tria ſcutatorum millia. Quia enim ſocer meus rerum humanarum valde erat peritus, generum quærebat non tam qui pecuniam haberet, quam qui pecunia recte ſciret uti. Quid ego tibi aſtutiam ejus commemorem? Ter ad minimum bonis ceſſiſſe, magnaſque inde confeciſſe opes, ipſe mihi poſtea faſſus eſt. Quin etiamſi quid tale mihi accideret, jam tum ſibi & mihi proſpiciendum putavit. Duas enim tabulas confici curavit: quarum una ego quater mille ducatorum debitorem ipſe me faciebam; altera ipſe debitum ſolutum ſibi fatebatur. Alias quoque addidit: quarum una frater ipſius profitebatur ſe mihi annuum proventum quinquies centenûm ducatorum vendidiſſe. Et ne perfide omnino ageret Notarius, numi ab amico eum in uſum commodati, numerati fuerunt. Ego econtra aliis tabulis (Reverſales hodie vocant) contractum hunc, utpote fictum, fraudi ipſi non fore cavi, hoc qui-

dem, ut tanto plus fidei mihi in foro esset. Quum sic aliquamdiu negotiatus essem, interea vero incredibilem vim pecuniæ per luxum prodegissem, ac paullatim rebus meis dilapsis, vel potius à me dilapidatis, gravissimo ære alieno obstrictus, nec solvendo essem: advolant catervatim creditores, alter alterum prævenire studet. Sed jam socer quatuor illa ducatorum millia, quæ deberi sibi mentiebatur, aliis prærepta in tuto collocârat, nec minus frustra erant qui proventûi illi annuo manus injicere conabantur, quos Judicis opimo bolo correpti favore fretus, soceri mei frater nullo negocio refutabat. Me quidem in vincula duci nonnulli creditores jusserant: sed quum sumtuosam admodum litem paratam sibi animadverterent, plerique ita mecum pacti sunt ut trientem debitorum, & quidem toto decennio solverem, nonnulli etiam, impensarum tædio, & quod socer meus speciosis valde titulis quidquid haberem suum esse contenderet, ab omni actione desistebant; ita ut post septimanas aliquot carcere fuerim liberatus.

Quid quæris? tanti fuit & carceris molestias, & ignominiam (si modo ignominia est. certe apud multos non putatur) subire. Manserunt intra ungues

meos

meos multæ pauperum facultates seu pecuniæ, quas illi fidei meæ crediderant. nec tamen fur aut latro audiebam. Tunc ego primum in hæc Mercurialis templi adyta à socero introductus, multa mysteria didici: sed unum hoc in primis, quam damnosæ & periculosæ sint tabulæ illæ quas Contrascripturas vulgò appellant, quæ faciunt ut quantum quisque in bonis habeat, nemò scire possit. Sed quis illarum finis? inquis. Sic puto. Homines pauperculi, ubi animum ad Mercurialia applicuerint negocia, scientes verissimum esse quod Poëta dicit, *Nonnullorum bonis cedentium malitia.*

Quantum quisque sua numorum possidet arca,
Tantum habet & fidei:

cognatos, amicos, fidos sibi homines rogant, ut dent, faciant, vendant, renuncient, consignent aliquid sibi in manus tamquam proprium, quo magnarum divitiarum opinionem, & inde fidem sibi inter negociatores concilient: interim iis quas dixi tabulis, iisdem de indemnitate cavent. hinc, si caute procedant, facile inveniunt alios, qui magnas, majores & maximas ipsis summas credant. si res bene cedat, est quod illis gratias agant à quibus primum illud, licet fictum tantum, acceperant benefi-

cium: ſi male, adſunt iidem, & eventus multo ante conſcii, è bonis decocturientis quidquid poſſunt, primi ſibi vindicant, deinde inter ſe partiuntur. Nonnulli quando ſolvere nolunt (nolunt, inquam. de iis qui nequeunt jam taceo) quod debent, aliquanto ante quam ſolutionis appetat terminus, res rationesſque ſuas vendunt, aut ſub alio prætextu tradunt in manus alterius, interveniente maledicta ejuſmodi contraſcriptura. evenit poſtea, ut ante ſolutionis diem debitor, à quo cautela, moriatur, verus interim creditor ſuum recuperare nequeat, dum ille qui ficti crediti larvam alteri induxit, Contraſcripturam occultat, ſicque totum illud ſibi ſervat. Alii ut opimè dotatas uxores nanciſcantur, undique quidquid poſſunt mutuo ſumunt, proque ſuis oſtentant. & facile quidem inveniunt qui mutuum præſtent: poſt nuptias vero, non ſumtibus modo domeſticis, ſed uſuris etiam creſcentibus, iidem quod ſuum eſt repetunt, ſicque illum velut Æſopicum graculum quaſi implumem relinquunt. Sed miſeri illi, quem damnoſius deceperunt quam ſeipſos? Hac enim fraude intellecta quem animum putas novæ nuptæ fore? Pauciſſimæ certe ſunt quæ dotem ſuam mariti exſolvendis debitis

im-

impendi patiuntur. & nec jurgia tantum hinc & contentiones perpetuæ, ſed divortia quoque naſcuntur. Quibus omnibus incommodis occurri poſſet, ſi tabulæ ejuſmodi ſeu contraſcripturæ publica lege abrogarentur, & tam præſentes quam futuræ irritæ eſſe juberentur.

CAPUT XX.

Narrat porro Guſmanus quæ ſibi marito evenerint: deq; malis mulieribus pauca diſſerit.

SEd eho! numquid deſipio qui tam intricato labyrintho pedem inferam, cujus ſtrophas & amfractus quaſi per tranſennam tum primum cœpi inſpicere? Quanto melius feciſſem, ſi jucundam aliquam fabulam tibi narraſſem? Credo equidem hanc tibi magis placituram fuiſſe. ſed non tam jucunda quam utilia perſequenda ſunt. noſſe autem ejuſmodi ſtratagemata in primis ad vitam conducibile puto. Ad rem. Carcere liberatus, ad inſtar ranæ illius Æſopicæ mirum in modum me inflavi, ac fere majores quam antea ſpiritus geſſi: quamvis curtæ mihi ſupellectilis optime conſcius reliqui aliquid mihi

factum fuerat: sed multo minus illud erat quam voluissem, & quàm mihi esset necessarium. Ad magnum onus ferendum magnæ vires requiruntur. Qui arenæ præaltas turres inædificant, tandem cum ipsa structura corruunt. Hei quam multis opus est iis qui matrimonio nomen dant! Quanti sumtus in ipsas nuptias faciendi! Videas nonnullos hoc uno ita rationes suas conturbare, ut sortem omnium suarum facultatum in periculum conjiciant; & non diu post inopia circumveniantur. Qui emit quo opus non habet, vendere postea cogitur quo opus habet. Quid prosunt homini mercaturam facienti tot tantaque cimelia cistis inclusa, quæ nec ipse, nec uxor, nec liberi, sine rubore in publico gestare possint vel ausint? Erat uxor mea delicate admodum à parentibus educata; eas vero artes quæ matrifamilias necessariæ sunt, parum edocta, somnum in multum usque diem producebat. Inde è lecto prorepens ad speculum se comebat, expoliebat, nec meis tantum, sed aliorum quoque oculis sese ornabat: rei domesticæ cura interim ancillis permissa. quod reliquum erat temporis, comessationibus, vicinorum visitationibus & infinitis aliis nugis consumebatur, Ego nihilo minus quam

quam illa bonus eram socius, sed malus paterfamilias. Monstratis à socero artibus multum lucri faciebam; quod tamen omne domi ab uxore, foris à me non minus turpiter quam acquisitum fuerat, profundebatur. O stultitiam, immò insaniam humani ingenii! Mille artes, mille modos comminiscebar quibus alienam pecuniam ad me pertraherem; pertractam tam nequiter perdebam, immo meipsum. Nam si illi qui magnas easque legitimis etiam modis acquisitas possident divitias, iis tamen non ad sublevandas pauperum necessitates, non ad charitatem proximi (quæ sola utramque divinorum præceptorum implet paginam) sed ad luxum aut Mundi vanitates abutuntur, gravissimas Deo olim rationes reddent, adeoque pœnas dabunt: quid illis futurum putas, qui nequiter parta multo nequius dilapidant? Quanto cum animæ periculo accumulentur divitiæ, pauci sentiunt, ac fere non nisi in agone mortis. iidem tamen si verum fateri velint, quanto plus opum tanto plus curarum, laborum, anxietatum paratum sibi fatebuntur. *Male parta male dilabuntur.*

Sed audi, quod ego olim è concionatore quodam audivi. Ajebat picturam sibi visam: in qua dives quidam epulo, mensæ exquisitissimo apparatu instru- *Nimis scita pictura.*

ctæ aſſidens depictus erat, aſſidente ad dextiam Thraſone, ad ſiniſtram Sannione. infra hos ruſticus aratrum tenens. Prope hunc Mercator plenam oſtentas crumenam. inde ſequebantur Advocatus, Confeſſarius, Medicus, denique Sathanas cum catena è linguis hominum velut conſerta. Diviti illi epuloni adſcriptum erat: *Hos duos ego ſuſtento.* Ruſtico: *Tres iſtos ego alo.* Mercatori: *Quatuor iſtos ego deprædor.* Advocato: *Quinque iſtos ego deplumo.* Confeſſario: *Sex iſtos ego abſolvo.* Medico: *Septem iſtos ego occido.* Sathanæ: *Octo iſtos ego concatenatos mecum in infernum traho.* Nihil hoc ad bonos. ad malos tantum. Tu ſi inter illos, ne ringere, ſed ride.

Ais, an ergo divitiæ malæ ſunt? nequaquam. ſed nec bonæ. qui divitias habet, dives tantum dici poteſt: nec ulla propter eas laude dignus eſt, niſi iis recte utatur. Sed quid ego vel pueris ridendum me propino? Hodie enim

Quiſquis habet numos, ſecura naviget aura:
Fortunamque ſuo temperet arbitrio:
Vxorem ducat Danaen; ipſumque licebit
Acriſium jubeat credere quod Danaen.
Carmina componat, declamet, concrepet, omnes
Et peragat cauſſas, ſitque Catone pior.

Iuri-

Iuriconsultus PARET, NON PARET *habetor,*

Atque esto quidquid Servius & Labeo.

Multa loquor. quidvis numis præsentibus opta,

Et veniet. Clausam possidet arca Iovem.

His moribus hodie vivi; hæc præcepta inculcari, scio:

O cives, cives! quærenda pecunia primum:

Virtus post numos.

Sed fremant, frendant licet quantum velint numati illi Polyplusii: numquam efficient, nisi virtute insuper ornati sint, ut vel hilo meliores habeantur. Instrumenta virtutum esse opes possunt; virtutes esse non possunt: nec sollicite nimis quærendæ, nec stulte abjiciendæ. Non inepte quidam rogatus quam dives esset, Nihil se debere respondit. O ter miseros illos qui in Danistarum manus incidunt! nulla gangræna tam cito, tam crudeliter corporis membra depascitur, ut usuræ opes quantascumque. Magnum vectigal est parsimonia: quæ sera nimis infundo.

Fui ego non ita pridem dives. tam cito pauperem me factum ipse mirabar. Sed vitam meam replicanti facile totius mali fons & origo apparuit. Futuras meas actiones animo ordinabam sem-

ctum insolubile; ita male contractum, intolerabile est. Ad instar ruinosæ domus est mala mulier undique perpluentis:& quanto diligentior fuit & prudentior in administranda re familiari, tanto magis obbrutescit ubi à virtute discesserit. Ad comminiscendum è vestigio mendacium quid femina sollertius? Dici solet, Deum esse aut bestiam qui vitam vivit solitariam : ego vero jurare ausim nullam solitudinem tam tædiosam tam molestam esse quam malæ mulieris contubernium : quo qui uti cogitur, næ ille cum bestiis vivere malit. Quum uxorem ducerem; dives eram; uxoratus, pauper. nuptialis ille dies meus lætus fuit amicis; at reliqui omnes in conjugio exacti mihi tristes & acerbi. Absumtis repotiis, illi domum quisque suam iverunt, me domi meæ mediis in miseriis, quæ non multo post sequutæ sunt, relicto. Erat uxor mea non tam liberalis quam prodiga. ego ad sufficiendos sumtus, numquam inanis domum redire audebam : unde non pauci mihi commissi errores. ubi vero omnis ille commeatus interclusus fuit, tantum non insaniebat. quum nihil amplius esset unde vitam sustentaremus, supellectilia vendere cœpimus, quod illa non ferens sic à mea consuetudine abhorruit,

ut

ut adſpicere me non ſuſtineret, non meæ blanditiæ, non patris monita, non cognatorum exhortationes in gratiam illius me poterant reducere. Pacem illa in noſtra diſcordia, & ſuam quietem in mea inveniebat inquietudine. non ad communem menſam, non ad communem lectum veniebat. Quid multa? ſic mecum vivebat ut viventem ac videntem excarnificaret. Sunt, credo, feminæ quædam quæ animi tantum cauſſa, & vanæ cupiditatis explendæ nubunt deſiderio; putantes forte idem eſſe matrimonium contrahere & domum conducere: quæ ſi commoda rebus tuis ſit, bene ſit: ſin minus, facile adhiberi poſſit remedium. quodnam illud? divortium. cui impetrando qualiſcumque occaſio & duo falſa teſtimonia ſatis futura ſint. Quod ſi mulier formoſa ſit & venuſta. Sed, ohe! nihil addo.

Divortia periculoſa.

Illud tantum Advocatos, Judices monendos cenſeo, ut ejuſmodi in cauſſis oculos aperiant & caute procedant. Qui enim ſanctum hoc vinculum ſolvunt, quid aliud faciunt quam quod diabolo feneſtram aperiunt, & mariti honorem, nuptæ animam, & utriuſque fortunas perditum eunt? Sed viderint illi. quid ad me? Equidem illud bona fide affirmo, nullam à me his diſſidiis, his rixis, huic

divor-

divortio caussam datam: nisi sufficiens caussa sit, pauperem esse, quamquam meam ego paupertatem ipsi huic meæ superbæ uxori debebam. Sed quando recte cogito, Deus, Deus erat, qui tot tantaque mea delicta gravi quidem, illis tamen impari pœna coërcebat. Vulgatum est proverbium, Marito duos lætos esse dies. unum quo uxorem domum deducat: alterum, quo ad sepulcrum domo efferat. pejus illud quod etiam vivi uxoribus mortui sunt: quos si post nuptias roges, quomodo se habeat, quomodo gerat maritus, obturato naso dicent, *Quatriduanus est. fetet.* Ah pessimæ! Cur lapidem quem vivo imposuistis, non devolvitis. Cur miserum vanissimarum vestrarum cogitationum & desideriorum linteis insutum non solvitis? Siccine qui impositas fert clitellas tacet & onus vehit; qui imposuit, miserum inclamat & stimulis fodicat? Non illud in memoriam revocatis, quam multis modis, quam anxie ejus quem nunc tamquam cadaver abhorretis, amorem exambieritis? Sed stultus ego qui rationibus vobiscum velim agere. Bacchæ bacchanti si velis adversari, ex insana insaniorem facies. Vestras res vobis habete, & Valete.

O fastidiosæ.

CAPUT XXI.

Uxore mortua, Gusmanus Complutum proficiscitur, litteris operam daturus.

Grave pondus uxor.

AIunt, nescio quem in periculosa admodum maris tempestate deprehensum, jubente nauclero ut exonerandæ navi vectorum quisque quod gravissimum haberet, in mare projiceret, uxorem comitem arreptam præcipitasse, pulcherrimo dato jurejurando, nihil se gravius, nihil onerosius inter omnes suas sarcinas habuisse. Melior mea fuit fortuna, ut cui mors illam perpetuam crucem domesticam subtraxit. Credo equidem ideo illam mortuam, quod vivere non posset ut volebat. Quidquid hujus fecit, sane me non invito fecit. Eâ sepultâ, dos ad patrem rediit.unde totus quasi nudus ego restabam. nam etsi viva uxore ne digitulo quidem dotem attingere auderem; erat tamen aliquod quasi paupertatis nostræ velum. Vetus est, à stulto uno saxum levi motu impulsum è monte deturbari posse, quod postea ab omnibus sapientibus eôdem reportari nequeat. Meam certe rem omnem una muliercula ita conturbaverat, ut ei restaurandæ no-

vis

vis mihi cognatis, novis patruis, altera Genua, altero Mediolano, altero denique Sajavedra opus esset. Quanto tardius bona temporalia adveniunt, tanto celerius abeunt. cum tempore colliguntur; ex tempore disperguntur. Vicissitudini omnia sunt obnoxia. non securus sit dives? nec desperet pauper. Tam ad summa quam ad ima Fortunæ rota vertitur. Vidi ego uxoris meæ luxu omnem meam domum brevi exhaustam: potuisset tamen illa post mortem suam meis rationibus aliquo modo consulere, si partem aliquam dotis mihi legasset. Sed tam hic quam aliis in rebus non illa solum sed ipsa quoque Fortuna male mihi volebat. in solis furtis & meleficiis infeliciter felix eram. Et hæc quidem diaboli est malitia. Favet faventibus, & facilem viam ad peccata sternit: sed ad summum productos præcipitat. Longe aliter Deus nobiscum agit, nullum malum immittens cui non boni aliquid conjunctum sit. Per angustos & salebrosos tramites nos ducit ad latissimum lætissimumque gloriæ & veræ lætitiæ campum. Calamitatibus circumventi, à Deo nos desertos arbitramur. Absistit quidem ille aliquantulum. nuspiam à nobis discedit; tamquam pater filiolum nondum fir-
mis

mis pedibus gradi ſinens : ubi lapſabundum viderit, mox in auxilium accurſurus. Memini Madriti puerum me vidiſſe, ſupra ætatem ſapientem. Educabatur hic non quidem à matre ſua, ſed à nobili femina, quæ fere pluſquam materno amore puerum complectebatur. Natus erat Granatæ, ubi uvularum quoddam genus eſt quod Corinthium appellant, *Iavies* vulgo, quibus ille eſitandis erat aſſuefactus. Eas quum ſæpe fruſtra popoſciſſet, matrona vero nullas eſſe reſpondiſſet; alias videns, non tam delicatas illas quidem, ſapidas tamen, Ergo, ait, mea mater, da mihi de majuſculis illis. nam & hæc eſito. Idem mihi accidit. Delicate hactenus vixi. nunc quidvis palato meo boni conſulendum erat. Sed illud optimum erat, quod jam omnibus aſſuefactus eſſem. O quam bonum condimentum eſt fames! Apage iſtos homines, qui ubi quid palato, non dico ventriculo (hujus enim pluris inter-eſt) minus gratum comederint; ægreſcunt ſtatim & Medicorum pharmacopolarumque auxilia accerſunt. nihil tale mihi accidit. ventriculo meo nihil male faciebat niſi quod in eum non deſcenderat. Quam multos ego vidi, dum opibus florent ad omnem fere cibum nauſeantes, eoſdem acciſis opi-

opibus, tantum non glandibus & ſiliquis jucundè veſcentes! Nimirum uſus facit artem, ajebat neſcio quis, terebro bovem excorians. Quum non eſſet unde viverem, (pleraque enim ſupellectilia vivente uxore erant vendita, & dos ad ſocerum redierat) ædes meis ſumtibus ædificatas vendere conſtitui, earumque precium litterarum ſtudiis impendere: tanto magis quod jam olim principiis imbutus, mihi licet transfugæ, ſemper tamen per ocium ad Muſarum caſtra reſpicienti, facilem velut poſtliminiarem receptum pollicebar. Et ita quidem rationes inieram, ut niſi exorbitarem, ædium precium in multorum annorum mihi ſumtus ſufficeret. Emtore invento, adeo magiſtratum, tabulas fieri peto. Sed ô Deus bone, quæ ibi tricæ! Jam ſoli à quo emeram dominus litem mihi movebat: ajens, è reſervato ſibi annuo reditu mille & quingentos deberi Regales. Abſurdum id mihi & ab omni ratione & juſtitia alienum videbatur. Sed quid facerem? Quum irritum fieri nollem contractum, & neceſſitatibus meis neceſſarium eſſet remedium, ſolvi quod popoſcerat, ſolemni tamen (cum mendicitate ejuſdem privilegii) Proteſtationis interpoſita formula. Confectis quos poteram numis,

Iniquitas in contractibus.

mis, virum adeo Religiosum, eique animi mei mentem aperio. unde ille captata occasione, hæc præcepta mihi tradidit.

Mi fili, ex propria confessione longe à vero & recto te deviare facile intelligo. *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ.* Verba hæc sunt Sapientis, qui idem his verbis floridæ ætatis homines monet: *Lætare adolescens in juventute tua, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium.* Et certe non fæx, sed flos ætatis Deo debetur. Ecquid enim? Quis est cui exploratum sit se ad vesperam usque victurum? *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur quæ non revertuntur.* Quidquid super terram, in terra & subtus terram est, mortis sunt instrumenta: quæ quandocumque venerit, coram illo te sistet tribunali à quo non datur provocatio. *Memorare novissima, & in æternum non peccabis.* Inprimis illud vide, ne ad quævis habili tuo abutaris ingenio, sed quantum quantum est, bonarum litterarum applices studiis. Ocium fuge, pulvinar Sathanæ. Bonis te adjunge: & bonus censeberis. Vitato quibus nigra est cauda. Tempus omnibus rebus preciosius, & male impensum puta quod litteris aut virtuti non impenditur, &c.

Hæc aliaque multa (quorum , ut verum fateor statim digressum me cepit oblivio) inculcanti , promitto frugi me futurum , omniaque diligenter observaturum. Socerum quoque odii : sed ille nullis nisi quæ ad rem faciendam spectarent præceptis me instruxit. Quum tamen collybo seu cambio opus mihi esse intelligeret , ita mecum egit ac si omnium mearum fortunarum reliquiis me evertere,easque ad se derivare statuisset. *Non mutat pellem Æthiops.*

CAPUT XXII.

Quæ sibi Compluti acciderint narat Gusmanus.

COmplutum quum venissem, etsi rei familiaris administrandæ jam essem peritus , non ignarus tamen quantum tædii , ac sæpe damni, domesticæ adferrent curæ : certo precio mensam mihi apud Magistrum quemdam plures alentem Studiosos, destinavi: ex,eo inquam, hominum genere , quibus in mensæ assidentibus capite , cibos spurcis digitis & unguibus truncatos inter commensales distribuere mos & jus est. O quæ ego tum vidi ! quæ passus sum !

Studiosorum vita. Carnes illæ tamquam glomum è patina suis struthiocameli quam hominis simi-

ſed non bonum. Quid ego de Quadrageſima dicam, aut aliis eſurialibus diebus? Jure ſane eſuriales appellare poteramus; quibus etſi aliàs quoque, tum tamen præcipue eſuriendum erat. Atque utinam potus ſaltim bonus fuiſſet, vinum non vinum erat, ſed vappa, immò lorum. Tanta vero celeritate tam prandia quam cenæ peragebantur, ut Judæi numquam majori ſuum paſcha manducârint. Vix Magiſter *Oculi omnium* oraverat, ecce ſtatim *Gratias agimus* intonat. Memini quemdam commenſalium quum ſerius aliquanto ad prandium veniſſet, & interim dum veſtes deponit (æſtas enim erat) Magiſtrum audiret verba gratiarum actionis præeuntem, manu menſam pulſans, Agant, inquit, gratias quibus commodum eſt: mihi nondum commodum eſt. neque enim adhuc ſcio pro qua re gratias agere debeam. Allegabat ille ex M. Aurelii (credo ego, Antonii Guevaræ) neſcio quibus libris, rudes & agreſtes homines rationes cum debitoribus & creditoribus, non cum ſtomacho ſeu ventre ponere. Solos ſapientes à multo abhorrere cibo: ut tanto alacriores ſint ad ſtudia. Pinguedinem porcis convenire & equis, maciem hominibus: qui quanto obeſiores ſint corpore, tanto hebetiores ſint intellectu. nec ad cor-

Mira abſtinentia in victu perſuaſio.

poris exercitia prodesse, sed obesse potius obesitatem, &c. vulgari denique illo dicto omnem suam disputationem claudebat; *Plenus venter non studet libenter.* Assentiebar ego talia differenti, ne ille mihi negaret quod multo est verius, Exiguum scilicet & malum cibum morborum esse seminarium. O quam molestus interpellator est venter famelicus! quem frustra verbis coneris pascere. caret auribus. Tam in hac quam omnibus aliis rebus medium tenent beati.. Ex præcepto Ciceroniani Catonis, Tantum cibi & potionis adhibendum ut recreentur vires, non opprimantur. Noveram ego contuberniorum illorum mores. sed & illud cogitanti, quid dicturi sint homines si me videant hirco barbatiorem & tam magnum asinum puerorum gregi immistū. satius videbatur, proprium conducere cubiculum, & mea quadra vivere. sed & mox hoc quoque displicebat consilium, verenti ne hæc ipsa libertas ad priora relabendi flagitia occasionem suppeditaret. Dedi ergo me in tale contubernium, in quo ceteris omnibus curis liber, solis litteris totus vacare possem: tanto minori cum verecundia, quod nonnulli in eo essent ætate mihi non valde impares: magni parvis, ut pisis viciæ, permisti. Ne vero fame mihi pereundum esset, commu-

nis

nis mensæ defectum privato supplebam penu, ipso quoque Magistro non invito: qui quotiescumq; à nobis ad convivandum aversaretur, posito Magistrali supercilio, cibum nostrum non aspernabatur.

Jam totam fere encyclopædiam absolveram, tam jucundam interim vitam degens, ut peream si umquam jucundius me vixisse meminerim. Ubi, quæso, major est libertas? ubi major quies? ubi tam honestæ voluptates, tamque utilia animi ac corporis exercitia, tam laudabiles recreationes? ubi tam amicæ concertationes? ubi disputationes tam acutæ? Sed ehei! quam multi & patrimoniis & ipso tempore, cujus jactura est irreparabilis, ad res malas abutuntur! Hinc quidam non tam libris quam liberis dant operam: non tam Apollinē & Musas, quam Bacchum, Cererem & Venerem colunt. Sed quæ alii faciant narrare mihi nec animus est nec ocium. quid mihi acciderit dicam. *Studiorum errores.*

Quum die quodam sudo ac sereno admodum cœlo invitante, animi caussa deambulatum prodiissem, forte video lepidissimam tam feminarum quam puellarum turbam ad ripam fluvii sub pandæ cujusdam arboris umbra recubantium, & explicato quem secum attulerant penu, genio indulgentium. erat verò vidua, tribus comitata filiabus, quarū major natu *Occasio facit furem.*

Gratia vocabatur; quibus aliæ aliquot puellæ ſeſe adjunxerant, venuſtæ omnes: inter quas tamen Gratia illa tamquam ſol inter ſtellas elucere mihi videbatur. accedo pudenter admodum. invitor ab omnibus humaniſſime, ut qui per totam civitatem tam doctrinæ quam divitiarum opinione, notus eſſem; ac licet aliquantum tergiverſarer, expugnari tandem me patior, & ipſi illi Gratiæ adſideo.

Vt vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.

Formoſa deſcriptio. Quid formam ejus commendem? Frons nec lata nec tenuis, oculi nigerrimi, & fixiori obtutu natantes quaſi & liqueſcentes, crines ſumma ſui parte aureoli, ſed infra ad ſuperciliorum accedentes colorem. facies exquiſiti candoris: è quo rubor virginalis ille genarum pictor tenuiter elucebat. os anguſtum: quod rubente utrimque labellorum purpura diſtinctum, dentium candor quoque plurimum commendabat. totum corpuſculum veſcum, ſolidum & ſucci plenum. Papillæ modico orbe cohibitæ, inſtar marmoris conſiſtentes: quas ſororiantes tenui carbaſo illa leviter obduxerat. Quid multa? Veneris myrothecium, & leporum atque elegantiarum omnium meram dixiſſes effigiem. Procedente convivio, fides illa ſumit, vocemque ſimul explicat, tam ſcite, tam ſuaviter, ut ipſas feras,

immò arbores quoque & ſaxa, quod de Orpheo dicunt, movere poſſet atque illicere. Me quidem illa ita rapuit, ut totus quaſi extra me eſſem poſitus, ac licet non ſemel alloqui eam mihi eſſet animus, in ipſis tamen labiis Amor mihi verba velut ſuffurabatur. Nocte appetente, conſurgimus. & ego quidem Gratiam mea manu amplexus, ad matris domum deduco. Ubi illa affectum meum ſimul & pudorem animadvertit, de induſtria neſcio an fortuito, pedem ad lapidem impingit. Pronam ad lapſum excipio, & tenacius brachiis adſtrictam erigo: oſculum interim clam dum ita corpora combinamus, ſuffuror. manum inde ejus & digitos artiuſcule ſtringo. ad quod illa ſubridens, Stringe, inquit, utcumque velis, nullum certe hinc ſuccum expreſſeris. Jam multo lentiore illa, laſſitudinem ſimulans, incedebat gradu, ita ut totus comitatus nos à tergo reliquerit: unde liberius loquendi nactus occaſionem, amorem ei meum aperio. ſed peſſima riſu tantum ineptias meas proſequebatur. Erat mater ejus mulier aſtuta admodum. Generos ipſa, filiæ maritos quærebant. nec illi nec his ego diſplicebam. eoque facilis mihi in domum earum permittebatur aditus. Introductus in ſellam conſidere & paullum quieſcere jubeor. erat vero

Aridæ mentes facile inflammantur.

Puellares aſtutia.

ipſum cubiculum eleganter ſatis apparatum, & omnis generis ſupellectili inſtructum. Mox è ciſta promit mater mantile candidum, filiarum una è cella hauſtum vini; altera è penu ſcutellam uvis paſſis plenam adfert. ſed utinam quis tum mihi è Lethe fluvio aquam apportaſſet, quæ ignis cor mihi amburentis flammam exſtinxiſſet! Diſcedens, pro ſingulari comitate qua me & foris & domi exceperãt, gratias ago maximas: rogans, ut eodẽ me in poſterum favore dignarentur, & propediem redeuntẽ non repellerent. Ajunt illæ, meæ humanitati ſe multum debere. redirẽ quam audacter. reipſa non ingratas expectaturum. Sic diſceſſi, & non diſceſſi. Animum enim ibi reliqui, à meipſo fugientem. Ah quam miſera illa mihi nox fuit! E quanta tranquillitate ſubito in maximam tempeſtatem ſum conjectus! Scholas adibam: ſed ſine animo. ille enim ubi dixi remanſerat. Edebam, bibebam, ſine ullo ſapore. mirabantur contubernales. clanculum inter ſe muſſabant, quid mihi accidiſſet ſolliciti. neſcio quem morbum ſuſpicabantur: ſed reſpondi ego, nullo me corporis teneri morbo; animum tantùm neſcio quid præſagire mali. Ajebant illi, melancholicis me agitari humoribus. rectè facturum ſi pharmacis (& hic quidem hoc, alius aliud deſcribebat) corpus

Tibi imputa.

pus expurgarem. Lecto quum incubuissem, pronus os & oculos in pulvinum abscondo, ne gemitus mei & suspiria contubernali exaudirentur. lacrymis etiam mœrorem aliquo modo egerebam. Illud quidem tum expertus sum, nullum prodesse exercitium quod non continuetur. Ut enim si situlam ad summum putei os perduxeris, ac funem vel paullùm è manu amiseris, it situla & omnis labor ad vanum redit; & vestis etiamsi ceteris partibus bene consuta sit, in extremo tamen filum nullo nodo adstrictũ hæreat, paullatim tota dissuitur: sic litterarii conatus nisi strenue & sine interjunctione urgeantur, infructuosi tandem evadunt.

Me miserum! siccine unius horæ neglecta lectio omnem studiorum meorum cursum sufflaminavit, stitit, interrupit! O infelix nimium ambulatiuncula, quantam perniciem, calamitatem, vastitatem studiis meis attulisti! Verum ita est. facile arida spongia ignem concipit; madens, numquam. non erat vero Dei timore imbutum cor meum, sed in vanis rebus penitus defixum. Quid mirum ergo quod tam facile seducendum se præbuit? immo suam perniciem ultrò quæsivit. Non jam ego de schola, non de lectionibus audiendis cogitabam. unum illud meam mentem, meas cogitationes, meas

Timor Dei unicam vitiorum amuletum.

ſio. Atque utinam nihil amplius reſtaret! Sed

Quacunque trahit fortuna, ſequamur.

Injuriam tibi facio (aut forte non, quia nihil es) Fortuna. non tu me, ſed mea me cupiditas & voluntas traxit.

CAPUT XXIII.

De Amore pauca diſſerit Guſmanus. Cum uxore Compluto Madritum migrat.

VIden' tu me priuſquam in Theologiæ ſtudio Baccalaureus fierem, jam in Amoris ſchola Magiſtrum factum! ut Doctorem quoque agnoſcas, paucis quid in ſchola illa didicerim, quid expertus ſim explicabo. Rogas me quid amor ſit? Cum Epicteto reſpondeo: *Ocioſi pectoris moleſtia: in puero pudor, in femina furor, in juvene ardor, in ſene ludibrium, in deriſore delicti nequitia.* Etymologiam quæris. audi illum? *Amor quid.*

Hei! qui dixit, Amor, melius dixiſſet, Amaror.
Si bene noviſſet quam ſit amarus Amor.

Amor, ſtultorum eſt carcer; mater ejus, ocium; nutrix, voluntas; cibus, fumus; potus, lacrymæ; quies, diſcurſatio; ſomnus; ſomnia aut inſomnia; voluptas, dolor. Per oculos venenum ipſi cordi infundit. hoſpes eſt qui facilius

non admittitur quam ejicitur. Puer est intellectu; senex, delirio. Filius est, nec parentibus parcens; pater, male filios tra-

Qualis. ctans. Deus fingitur, sed immisericors. inimicus occultus, fictus amicus. Tiresia cæcior, debilis ad miserias & labores, fortis tamen ut mors. Legem non habet, non sequitur rationem ducem, impatiens, suspicax, ultionis cupidus, gratus denique & jucundus tyrannus. Alia ejus elogia non addo. Sed ô felicem, qui tanto potest tyranno resistere! quum tyrannum dico, cupiditatem intelligo, qua nullus homini capitalior est hostis, nullus superatu dif-

Ejus origo. ficilior. Caussa est, quod rationem recta monstrantem cupiditas carni jucunda suggerens sæpe sæpius opprimit & vincit. Pueros imitamur, qui Magistri objurgationes & imperium non ferentes, è schola ad avorum aut cognatorum ædes profugiunt, ubi sciunt delicate se tractandos, & mellitis crustulis demulcendos. Rationem audire nolumus bona præcipientem; cupiditatem ultro sequimur, mala suadentem. Hæc scilicet primi illius peccati labes est & contagio, ad posteros omnes propagata: cui caro suo ancillatur obse-

Remedium. quio. Ad amorem quod attinet, Delphico verius est oraculum:

Ocia si tollas, periere Cupidinis arcus:

Sed satis philosophatum. Jam secun-

dam

dam ego uxorem duxi: vos bona verba dicite, bene ominamini. Principia certe læta se dant. sed quomodo finis bonus esse possit, quem bonum initio mihi non proposueram? Finis conjugii primarius esse debet Dei gloria & humani generis propagatio;ego vero nullum alium habebam scopum quam ut cupiditates meas explerem. Clausis oculis quacumque illæ me ducerent sequebar.nec Veritatem audiebam,quæ nonnumquam mihi insusurrabat: Tu quidem id agis, ut uxorem ducas juvenculam,lepidam,venustam. ad id quoque procurare debes ut talem serves: ne quæ tua fuit, aliis deinde fiat communis. Malo utebar Consultore, meipso scilicet:& ardentissime meum ipsius malum expetebam. Fascinaverat mihi oculos & ipsum cor nativus ille tam formæ quam morum lepor,quem in Gratia mea plerique laudabant, ego vero tantū non adorabam. Vulgo dici solet,qui socrum non habent,maximi boni expertes esse. Novi ipse quosdam qui hoc negaturi sint, immo qui domesticam crucem & calamitatem socrum putent. Sed forte hæc ipsorū culpa est, forte non est. Me quidē socrus mea non aliter atque ex se natum filium tractabat, id unice agens ut bene mihi & commode esset. Uxor mea exiguæ dotis sibi conscia,cristas attollere non audebat.

& quia juvencula erat, facile eam ad voluntatem meam flexi & accommodavi. Cognati me ut superiorem reverebantur, meaque affinitate gloriabantur. *Dos fastuosa.* Qui impares tam dote, quam genere ducunt uxores, eis obtruduntur domini quibus serviant, judices quos timeant, Principes quibus tributum solvant. Dispar mea erat conditio. Tributaria mihi erat socrus; uxor, subdita; affines, servi. nihil aliud mihi curæ erat quam edere, bibere, dormire. Sibaritarum vivebam more. Quanto pejor est voluntas nostra Circe illâ venefica! Hæc quidem homines in bestias transformasse dicitur, salvo tamen intellectu. at voluntas nobis humanam formam non adimit; adimit rationem: sine qua deteriores sumus bestiis. Sed ehei! Dum sic felicitati meæ (ita videbatur) indormio: ecce Fortunam, effractis foribus magno impetu in me irruentem. O Fors fortuna, ut numquam perpetuò es bona! *Rerum vicissitudo.* Gaudentem, mæror à tergo sequitur; ridentem, fletus. Me quidem, immo non me tantum, sed totam meam domum, socrum, uxorē, ut subito destituisti! ut omnia nobis commoda misere intervertisti!

Fuerat uxoris meæ pater, ut ab aliis accepi, ceteroqui vir bonus, sed caupo, eoque lætiori vitæ & lautiori victui adsuetus. *Cuponū mores.* An ceteras virtutes quæ cauponem de-

decent habuerit, nescio: hoc scio plus debitorum quã creditorum reliquisse. Ajebat quidem socrus mea, amici cujusdam culpa tam gravi ære alieno obstrictum fuisse, à quo nescio quarum decimarum reditu fuerit defraudatus. Alii dicebant, hordeum & avenam quæ hospitum jumentis debuerat præbere, à stabulariis surreptum precium domui quam ædificarat,impendisse.nec mirum,male parta male dilapsa.Innocentiam vero boni viri ipsa tuebatur paupertas.Fundus calamitatis nostræ venter fuit, cui ille plus æquo serviebat. Sed an ille tantum?Immò plerique. Hispali olim novi quemdam, qui describendis quibuscumq; rebus, præsertim vero contractibus & rationibus mercatorum victum sibi quærebat.Ejus operam quum aliquando domi conduxissem, ille vero à prandio tardè admodum rediret,rogo moræ caussam. Ajebat, hospitium in quo prandisset longiuscule esse dissitum. Ego hominem pannosum,caligis laceris & deformi admodum centunculo male involutum potius quam amictum videns, rogo cur non in proximo aliquo diversorio cibum sumsisset. Ait, nullũ esse iñ quo sibi præberentur ea quibus assuetus esset. Hinc curiosius percontor,quibus cibis assuetus esset.Respondet, Pauperẽ se esse hominem, edere id quod labo-

labore ſuo lucretur, & in diem vivere: quanto plus lucretur, tanto majores in victū ſumptus facere. Eo in hoſpitio quod familiare ſibi habeat, præberi ſibi libram unam carnis vervecinæ elixæ, deinde alteram vitulinæ aſſatæ, appoſito embammate è ruta & ſaccharo confecto. Hoc cibi genus hiberno tempore ſibi uſitatum: æſtate vero gallinam, gallum caſtratum, par columbarum aut tale aliquid eorum animalium quæ parva habent oſſicula, ſibi ſufficere. Sed ad cataſtrophen venio. Mortuo ſocero meo, (quod fuit nō multo ante nuptias meas) ubi jam dies ſolutioni debitorū deputatus tranſiſſet, catervatim in ædes noſtras irruunt creditores: arripit quiſque quod proximum inveniebat: reſerantur ciſtæ, veſtes, lecti, ſpondæ, menſæ, ſcamna, adeoque ſupellex omnis aſportatur. non parum ſane metuebam, ne me quoq; & uxorem unà aſportarent.

Sic ex ædibus extruſi, in vicini domum nos recepimus, tamquam ii qui è naufragio in litus evadunt. Apprehendunt creditores domus poſſeſſionem; elocant. opponit ſe ſocrus mea: juſque ſuum ita demonſtrat ut prætoris ope ſtatim fuerit reſtituta. Sed ad quid ædes in quibus tibi fame pereundū ſit? Quum res omnis periſſet, ſpes mihi aliqua ſupererat è litterarum ſubſidiis. Medicinæ ergo animum

appli-

applico, una littera plus quam Medicus. ut vero ſumptus quotidiani ſuppeterent, quidvis perferre patique decreveram. Socru cauponariam rurſus exercente, ventitabant ad nos multi comatuli adoleſcentes, Venerei nepotuli, non tam boni vini quã Veneris meæ cauſſa. Sentiebam ego facile inſidias. ſed diſſimulabam. immò ne moleſtus eſſem arbiter, varia mihi fingebam negocia. Miſerum me & infelicẽ, qui infamia victum redimerẽ. Jam uxor mea tàm mite & manſuetum animal me videns, & adunco naſo ſuſpendens, palam quaſi cornua fronti meæ imponebat. Jam honor & exiſtimatio mea peſſum dabantur: jam vulgo eram fabula. ſed audiens, ſurdus; videns, cæcus eram. ſic venter ſuadebat. Noveram ego quæ in magnis urbibus, ac præſertim in Aulis ſolent fieri. Quam multi ſunt quorum omnes reditus in forma mulieris conſiſtunt! Sed ô abjectiſſimum hominũ genus! Itane veſtrum ipſi honorem proſtituitis, quod chariſſimum vobis eſſe debebat proſtituendo? Me quidem nonnumquam zelotypia vehementer cruciabat, præſertim ſi quando nihil tali cogitanti ſcrupulus injiceretur. Quum aliquando in cubiculum ingreſſus neſcio quẽ cum uxore caput collimantẽ vidiſſem, & iram diſſimulare non poſſem, indignabundus erupi, & cum magno ſtrepitu

Suarum uxorum lenones.

pitu

O forte m! pitu oſtium poſt me attraxi, ut facile illi iratum me potuerint animadvertere: ſic pulcre me & generoſe ultus. Sed jam vaſa colligo, & Madritũ proficiſcor: non ulla ſpe magni alicujus honoris adipiſcendi, ſed lucri faciendi cauſſa. Etſi enim non eram negociator, apportabam tamẽ ejuſmodi mercimonium, ex quo præſens lucrum paratum mihi non dubitabam. Res noſtras mediocri capſulæ incluſas carro impono: eique cum uxore inſidens, Madritum pervenio, ſic rationes in via mecum putans: In regia illa urbe domum conducam commodo loco ſitam, ſex aut ſeptem hoſpitum capacem, à quibus tantum mihi lucri redibit quantum ad ſumtus quotidianos ſufficit. Iis artibus ego inſtructus ſum ut cuivis negocio par ſim: foris ſollicitus, domi patiens. Ubi re aucta, votorum meorum ſummam conſequutus fuero, majoribus me applicabo occupationibus: quinetiam ita dexteritatis meæ lumẽ oſtendam, ut forte ipſe Rex miniſterium meum ſit expetiturus. Erat vero uxor mea eleganter ſatis veſtita: omnis ejus reliquus mundus cithara erat; non inutile rebus noſtris inſtrumentum.

Sed exſpectas forte ut narrem quæ mihi Madriti evenerint? Narrabo tum quum mortem meam ipſe narrabo. *Nunc Valete & Plaudite. Calliopius recenſui.*

F I N I S.